

ქორნელი ქეკელიძის სახელობის საქართველოს
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

KORNELI KEKELIDZE GEORGIAN NATIONAL
CENTRE OF MANUSCRIPTS

GEORGIAN MANUSCRIPTS COPIED ABROAD IN LIBRARIES AND MUSEUMS OF GEORGIA

ILLUSTRATED CATALOGUE

Compiled by:
Vladimer Kekelia, Natia Mirotadze,
Thamar Otkhmezuri, Dali Chitunashvili

Editor:
Thamar Otkhmezuri

Translator:
Manana Odisheli

Editor of the English translation:
Michael Vickers

Tbilisi 2018

უცხოეთში გადაწერილი ქართული ხელნაწერები საქართველოს სიძველეთსაცავებში

ილუსტრირებული კატალოგი

შემდგენლები:
ვლადიმერ კეკელია, ნათია მიროტაძე,
თამარ ოთხმეზური, დალი ჩიტუნაშვილი

რედაქტორი:
თამარ ოთხმეზური

მთარგმნელი:
მანანა ოდიშელი

ინგლისური ტექსტის რედაქტორი:
მაიკლ ვიკერსი

თბილისი 2018

გამოცემა განხორციელდა კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ეროვნული ცენტრის პროექტის – „შუა საუკუნეების ქართული მწიგნობრობა ქრისტიანულ აღმოსავლეთსა და ბიზანტიაში“ – ფარგლებში შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით (საგრანტო ხელშეკრულება – FR/308/1-20/14). წინამდებარე ნაშრომში გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნით ავტორებს და შესაძლოა, არ ასახავდეს სსიპ შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის შეხედულებებს.

Published within the project of the Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts with financial support of the Shota Rustaveli National Science Foundation (Grant FR/308/1-20/14). The views and ideas expressed in the publication belong to the authors and may not represent the views of the Shota Rustaveli National Science Foundation.

ფოტოები: დიმიტრი გურგენიძე
Fotos: Dimitri Gurgenidze

გარეკანზე: ივირონის მონასტერი – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-842, 13 f', ტიმოთე გაბაშვილი, „მიმოსვლა“, XVIII საუკუნის 50-იანი წლები.

Cover: Monastery of Iviron on Mt Athos – *NCM* H-842, 13 f', Thimoty Gabashvili, *Pilgrimage*, 1750s.

ISBN 978-9941-9563-9-3

© კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ეროვნული ცენტრი, 2018
© ვლადიმერ კეკელია, ნათია მიროტაძე, თამარ ოთხმეზური, დალი ჩიტუნაშვილი, 2018

© Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts, 2018
© Vladimer Kekelia, Natia Mirotadze, Thamar Otkhmezuri, Dali Chitunashvili, 2018

IN MEMORIAM
ACAD. ELENE METREVELI

Transliteration

ა	ბ	გ	დ	ე	ვ	ზ	ē	თ	ი	კ	ლ	მ	ნ	ჯ	ო	პ	ჟ	რ	ს	ტ	ჳ
a	b	g	d	e	v	z	ē	t	i	kʻ	l	m	n	j	o	pʻ	ž	r	s	tʻ	w

უ	ფ	ქ	ღ	ყ	შ	ჩ	ც	ძ	წ	ჭ	ხ	ჴ	ჯ	ჰ
u	p	k	γ	qʻ	š	č	c	ʒ	cʻ	čʻ	x	q	ǯ	h

შინაარსი

შესავალი 9

კატალოგი

პალესტინა 28
ბითვინია 64
ათონი 66
კონსტანტინოპოლი 88
ანტიოქიის რეგიონი 106
ბალკანეთი 122

საძიებლები

ხელნაწერთა 124
პირთა 125
გეოგრაფიულ სახელთა 128

ბიბლიოგრაფია 138

CONTENTS

INTRODUCTION AND ACKNOWLEDGMENTS 19

CATALOGUE

Palestine 28
Bithynia 64
Athos 66
Constantinople 88
Antioch region 106
Balkans 122

INDEXES

Manuscripts 131
Proper names 132
Place names 135

BIBLIOGRAPHY 138

შესავალი

ქართული მწიგნობრული ტრადიცია, რომელიც სათავეს V საუკუნის დასაწყისიდან იღებს, იმთავითვე დაკავშირებული იყო ქრისტიანული აღმოსავლეთისა და ბიზანტიის სამონასტრო-სამწიგნობრო ცენტრებთან. ქრისტიანულ სამყაროში საკუთარი ადგილის მოსაპოვებლად ქართველი ბერ-მონაზვნები ადრეული პერიოდიდანვე მკვიდრდებოდნენ უცხოეთის მნიშვნელოვან სამონასტრო ცენტრებში: საბაწმინდის ლავრაში (ისტორიული პალესტინა), წმ. ეკატერინეს მონასტერში (სინას ნახევარკუნძული), წმ. სვიმეონის მონასტერში (სირია, ანტიოქიის რეგიონი) და სხვ. ასევე, დაარსებული ჰქონდათ საკუთარი მონასტრები, მაგალითად, ივირონის მონასტერი ათონის მთაზე, ჯვრის მონასტერი იერუსალიმში, პეტრიწონი ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე და სხვ., სადაც მიმდინარეობდა მნიშვნელოვანი კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობა – ითარგმნებოდა ქრისტიანული ლიტერატურის უმნიშვნელოვანესი ძეგლები, იწერებოდა ორიგინალური ტექსტები, იქმნებოდა უძვირფასესი ხელნაწერები. საქართველოს ფარგლებს გარეთ მოღვაწე მწიგნობრები ყოველთვის საზრდოობდნენ საქართველოს, განსაკუთრებით ტაო-კლარჯეთის სამონასტრო-სამწიგნობრო ცენტრებში დაგროვილი მწიგნობრული გამოცდილებით, ხოლო უცხოეთში მიღებული ცოდნა ქართველთა განათლებასა და ინტელექტუალურ განვითარებას ემსახურებოდა. ქართველ ბერ-მონაზონთა მწიგნობრულმა საქმიანობამ უცხოეთის სამონასტრო კერებში, რასაც მუდამ თან ახლდა საქართველოს სამეფო ხელისუფლებისა და ქართული პოლიტიკური წრეების უდიდესი მხარდაჭერა, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ქართული ენის, საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიური თუ ლიტერატურული აზროვნებისა და კულტურის ჩამოყალიბებაში.

ქართველთა უცხოეთში მოღვაწეობის კვლევისათვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო მათ მიერ შექმნილი შუა საუკუნეების ქართული ხელნაწერი მემკვიდრეობაა, რომლის ძირითადი ნაწილი დღეს იმ მონასტერთა ბიბლიოთეკებშია დაცული, რომლებშიც ის იქმნებოდა, კერძოდ, ათონზე – ივირონის მონასტერში, სინაზე – წმ. ეკატერინეს მონასტერში.

XVIII-XIX საუკუნეებში გაცხოველებულმა ინტერესმა ქრისტიანული სამყაროს სიძველეების მიმართ, რასაც ზოგ შემთხვევაში გარკვეული პოლიტიკურ-ეკონომიკური დაინტერესება ედო საფუძვლად, განაპირობა ევროპელი მოგზაურების, სიძველეთა მოყვარულებისა და სხვადასხვა რელიგიური თუ სამეცნიერო საზოგადოების წარმომადგენლების ხშირი სტუმრობა ქრისტიანული აღმოსავლეთისა თუ ყოფილი ბიზანტიის იმპერიის სამონასტრო ცენტრებში. ამან, თავის მხრივ, ხელი შეუწყო სიძველეთა, მათ შორის, ხელნაწერთა გატანას ძველი ეკლესია-მონასტრებიდან. ამ პროცესის შედეგია ის, რომ ბერძნული და აღმოსავლურ-ქრისტიანული სხვადასხვაენოვანი უძველესი ხელნაწე-

რების ნაწილი, მათ შორის ქართული, დღეს რუსეთის, ევროპისა თუ ამერიკის ცნობილ ბიბლიოთეკებში, მუზეუმებსა და სამეცნიერო ცენტრებშია დაცული.

ქრისტიანულ აღმოსავლეთსა და ბიზანტიაში გადაწერილი ქართული ხელნაწერების ერთი ნაწილი დღეს საქართველოში, კერძოდ, თბილისში, საქართველოს კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრში, ლიტერატურის სახელწიფო მუზეუმში, ასევე, ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმსა და მესტიაში, სვანეთის მუზეუმშია წარმოდგენილი.

საქართველოს ფარგლებს გარეთ გადაწერილი და დღეს საქართველოში დაცული ხელნაწერების რაოდენობა 50-მდეა. თუმცა საფიქრებელია, რომ საქართველოს კოლექციებში მათი რიცხვი გაცილებით მეტია, მაგრამ ანდერძ-მინაწერების უქონლობის გამო ჩვენ დღეს მათი იდენტიფიკაცია არ შეგვიძლია.

საზოგადოდ, ხელნაწერთა წარმომავლობის კვლევა ერთ-ერთი რთული, კომპლექსური საკითხია იმის გამო, რომ ხელნაწერებს აქვთ ერთი თვისება – ისინი ხშირად იცვლიან ადგილს, „მოგზაურობენ", ისევე, როგორც მოგზაურობენ მათი შემქმნელებიც, შუა საუკუნეების გადამწერები, შემმოსველები თუ მხატვრები. ამგვარ პირობებში ყველაზე მყარი არგუმენტები ხელნაწერთა წარმომავლობის შესახებ ხელნაწერთა ანდერძ-მინაწერებია, დანარჩენ შემთხვევაში კი მხოლოდ ვარაუდებით შეიძლება შემოვიფარგლოთ.

დღეს საქართველოს კოლექციებში დაცული უცხოეთში გადაწერილი ხელნაწერების უმეტესობა ქრისტიანული აღმოსავლეთისა და ბიზანტიის ქართული სამონასტრო ცენტრებიდან – იერუსალიმის ჯვრის მონასტრიდან და ათონის ივერთა მონასტრიდანაა; ნაწილი – ისეთი მნიშვნელოვანი სამონასტრო კერებიდან, როგორებიცაა: საბაწმინდის ლავრა, უფლის საფლავის ტაძარი (იერუსალიმი), ხორას მონასტერი (კონსტანტინოპოლი), სვიმეონწმინდის მონასტერი (ანტიოქიის რეგიონი) და სხვ.; ხელნაწერთა ნაწილი კი ნაკლებად ცნობილ სამონასტრო კერებშია გადაწერილი; ესენია, მაგალითად, ანტიოქიის რეგიონის მონასტრები: კასტანა, რომანაწმინდა, კალიპოსი, ლერწმისხევის უდაბნო. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის კოლექციაში დღეს დაცულია თითო-თითო ხელნაწერი კრანიის მონასტრიდან (ბითვინია, ოლიმპოს მთა, დღევანდელი თურქეთის ტერიტორიაზე) და პეტრიწონის ქართველთა მონასტრიდან (ისტორიული ქალაქის, სტენიმახოსის მახლობლად, დღეს – ქ. ასენოვგრადი ბულგარეთში). კვლევის დღევანდელ ეტაპზე საქართველოს კოლექციებში არ დასტურდება სინას მთაზე გადაწერილი არცერთი ხელნაწერი, მიუხედავად იმისა, რომ სინას წმ. ეკატერინეს მონასტერი საუკუნეების განმავლობაში ქართული ხელნაწერების გადაწერის მნიშვნელოვან ცენტრს წარმოადგენდა და მას მჭიდრო კავშირი ჰქონდა საქართველოსთან. დღეს საქართველოში დაცული ხელნაწერებიდან სინასთან კავშირში შეიძლება დავასახელოთ სინას მთიდან ეპისკოპოს პორფირი უსპენსკის მიერ წამოღებული ხელნაწერი (H-2124) – 968 წელს პალავრაში (ისტორიული

პალესტინა) გადაწერილი გიორგი ალექსანდრიელის „იოანე ოქროპირის ცხოვრება“, რომელიც ხელნაწერის ქართველმა დამკვეთმა სპეციალურად გადააწერინა სინასთვის შესაწირად.

საქართველოში დაცული უცხოური წარმომავლობის ხელნაწერები ქართული სასულიერო მწერლობის უმნიშვნელოვანესი ძეგლების შემცველი უადრესი კრებულებია, რომელთა ქვედა ქრონოლოგიური ზღვარი X საუკუნის 60-70-იანი წლებია (H-2124, 968 წ., H-1346, 978 წ.); ზედა ქრონოლოგიური ზღვარი კი – XVIII საუკუნე. ამ პერიოდით არის დათარიღებული ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის კოლექციის ორი საერო ხასიათის ხელნაწერი: სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართული“ (H-1658, კონსტანტინოპოლი) და ტიმოთე გაბაშვილის „მიმოსვლა“ (H-842, ათონი).

სასულიერო ხასიათის ხელნაწერებში წარმოდგენილია გრიგოლ ღვთისმეტყველის, ბასილი დიდის, იოანე ოქროპირის, ისააკ ასურის, იოანე სინელის, მაქსიმე აღმსარებელის, თეოდორე სტუდიელის თხზულებათა ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელების, ეფრემ მცირისა და თეოფილე ხუცესმონაზონის ქართული თარგმანები, მცირე (A-648) და დიდი (H-2211, H-1661) სვინაქსარების ექვთიმე მთაწმინდელისა და გიორგი მთაწმინდელის თარგმანები, ექვთიმე მთაწმინდელის მცირე რჯულისკანონი (A-96), თვენის როგორც ადრეული, ისე გიორგი მთაწმინდელისეული რედაქციები და სხვ.

ხელნაწერთა შორის გამორჩეული ადგილი უკავია მინიატურებით შემკულ უძვირფასეს ოთხთავებს – ანტიოქიის რეგიონში გადაწერილ ალავერდის ოთხთავს (A-484) და კონსტანტინოპოლის რომანას მონასტერში თამარ მეფისათვის გადაწერილ და ბერძენი მხატვრის, მიქაელ კორესელის მიერ მოხატულ ვანის ოთხთავს (A-1335), ასევე, თეოფილე ხუცესმონაზონისა და ეფრემ მცირის ავტოგრაფულ ნუსხებს (A-1105, S-1276).

ხელნაწერთა უდიდეს ნაწილში მასალად ეტრატია გამოყენებული. გვხვდება ადრეული პერიოდის აღმოსავლურ ქაღალდზე შესრულებული ხელნაწერებიც; ამგვარია ეფრემის ავტოგრაფული ხელნაწერი (S-1276) და ფსალმუნთა განმარტებების ეფრემ მცირისეული თარგმანი (Q-37), რომლებიც XI საუკუნის ბოლო ათწლეულშია გადაწერილი ანტიოქიის რეგიონში. მასალის თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ჰიმნოგრაფიული კრებული H-2123, ჭილისა და ეტრატისაგან შედგენილი ხელნაწერი (წარმოდგენილია სამ მცირე მოცულობის ტომად), რის გამოც მას სამეცნიერო ლიტერატურაში „ჭილ-ეტრატის იადგარის“ სახელით მოიხსენებენ.

უცხოეთში გადაწერილი ხელნაწერების ანდერძებში დაცულია საყურადღებო ცნობები ქრისტიანული აღმოსავლეთისა თუ ბიზანტიის ნაკლებად ცნობილ სამონასტრო კერებზე, როგორებიცაა, მაგალითად, დედათა მონასტრები დერტავი და დერთუფა – ისტორიულ პალესტინაში, კასტანა, რომანაწმინდა, კალიპოსი, ლერწმისხევი – ანტიოქიის რეგიონში, აგიაპანტისა და პიღურის მონასტრები – კონსტანტინოპოლში და სხვ. შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ხელნაწერები ერთადერთი წყაროებია, რომლებშიც დაცულია ცნობები ამ ეკლესია-მონასტერთა შესახებ.

უცხოეთში გადაწერილმა ხელნაწერებმა შემოგვინახა ასევე საქართველოს ფარგლებს გარეთ მოღვაწე გადამწერთა, შემმოსველთა თუ მომგებელ-დამკვეთთა ათობით სახელი, რომელთა ნაწილი საკმაოდ ცნობილი პიროვნებები არიან. მაგალითად, დვალების გვარს უკავშირდება XI საუკუნის 50-იან წლებში ანტიოქიის რეგიონში უძვირფასესი ხელნაწერების, მათ შორის, საქართველოში დაცული ალავერდის სახარების (A-484) გადაწერა-გაფორმება-მოგება; დვალები 60-იან წლებში კონსტანტინოპოლში ჩანან; ამ ოჯახის ერთ-ერთი წევრის, სვიმეონ დვალის მიერ ბიზანტიის დედაქალაქში გადაწერილია რამდენიმე ხელნაწერი, მათ შორის – ამჟამად ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის კოლექციაში დაცული იოანე სინელის „კლემაქსი“ (A-134). ანტიოქიის რეგიონში მუშაობდნენ მწიგნობართა ცნობილი გვარის, ჯიბისძეების წარმომადგენლები ტაო-კლარჯეთიდან. მათ XI საუკუნის 50-იან წლებში ანტიოქიის რეგიონში გადაწერეს გიორგი მთაწმინდელის მიერ ნათარგმნი დიდი სვინაქსარი (H-2211). გადამწერთა სრულიად გამორჩეულ ჯგუფს ქმნიან მთაწმინდელი მწიგნობრები – იოანე გრძელისძე, არსენ ეპისკოპოსი და იოანე ოქროპირი, იოანე და ექვთიმე მთაწმინდელების თანამედროვენი და თანამოღვაწენი, რომელთა სახელებს უკავშირდება უმნიშვნელოვანესი ათონური ხელნაწერების გადაწერა; მათ შორისაა დღეს საქართველოში დაცული ივირონული ხელნაწერი – გრიგოლ დიდის „დიალოგონი“ (A-1103).

კონსტანტინოპოლში XI საუკუნის 20-30-იან წლებში გადაწერილი ხელნაწერების კოლოფონები გვაცნობს ამ ხელნაწერების მომგებელს, ზაქარიას, ტაოს ქართული არისტოკრატული საგვარეულოდან, რომელიც იყო ვალაშკერტის (სამხრეთ საქართველო, ისტორიული ბასიანი) ეპისკოპოსი, შემდეგ კი ბანას (ტაო) მამათმთავარი და სვინგელოსი. თავისი ცხოვრების ბოლო წლები მან გადასახლებაში – კონსტანტინოპოლში გაატარა. ზაქარიას უდიდესი წვლილი მიუძღვის ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანების გამრავლება-გავრცელებაში; მისი მომგებლობით გადაწერილია ექვსი ხელნაწერი, რომლებიც დღეს საქართველოშია დაცული; ამათგან ხუთი – Q-34, K-176, A-648, S-143, A-1 – კონსტანტინოპოლის პიღურის, აგიაპანტის და ხორას მონასტრებშია გადაწერილი, ხოლო ერთი – A-92 – ათონზე, ივირონში.

ჯვრის მონასტერში გადაწერილმა ხელნაწერებმა შემოგვინახა ხელნაწერთა გვიანდელი რესტავრატორების სახელები. ესენი არიან ბარნაბა თბილელი და ვლასი ურბნელი, რომლებიც XVI საუკუნის მეორე ნახევარში მოღვაწეობდნენ ჯვრის მონასტერში. მათ მიერ ჯვრის მონასტერში რესტავრირებულია არაერთი ქართული ხელნაწერი, რომელთა შორისაა დღეს საქართველოში დაცული შემდეგი ნუსხები: S-353, H-2336, H-1661; ხელნაწერთა განახლება-გაცხოველება, როგორც ჩანს, შემდგომშიც გაგრძელდა. 1649 წელს იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში გრიგოლ დიაკონს აუკინძავს ხელნაწერი H-2339.

რამდენიმე ხელნაწერი შეიცავს მეტად მნიშვნელოვან ისტორიული ხასიათის ანდერძ-მინაწერებსა თუ მოსახსენებლებს. მაგალითად, კრანიას ლავრაში, ოლიპოზე

(ბითვინია) 978 წელს გადაწერილი ხელნაწერის გადამწერი აღნიშნავს, რომ მან ეს სამუშაო შეასრულა:

> ფიცხლად განდგომილებასა ვარდა სკლეროსისა, ჭირსა დიდსა საბერძნეთისასა, ოჯრებასა გლახაკთასა და აწყუედასა ჭაბუკთასა უწყალოდ ურთიერთას მახვლითა, ძმაჲ - ძმასა ზ(ედ)ა და მამაჲ - შვილსა ზ(ედ)ა. ესე ყ(ოველ)ი იქმნებოდა, ამას რაჲ წიგნსა ვწერდი, ხ(ოლ)ო თუ ძლევაჲ ვის მიეცემოდა, არავინ უწყოდა, თვნიერ ღ(მრთ)ისა. ყ(ოვე)ლნივე ურთიერთას ეკუეთებოდეს სიტყ(ვ)თ და საქმით; მცირენი და დიდნი, ყოველნი იბრძოდეს (209 f°-210 f°).

ანდერძში საკმაოდ ხატოვნად არის აღწერილი ბიზანტიის იმპერიის ერთ-ერთი რთული პერიოდი – ბარდა სკლიაროსის აჯანყება ბიზანტიის იმპერატორის, ბასილი II-ის წინააღმდეგ. აჯანყებულთა დამარცხებაში, როგორც ცნობილია, გადამწყვეტი როლი შეასრულა ქართველთა ლაშქარმა ათონზე ქართველთა მონასტრის დამაარსებლის, ჩორდვანელთა ცნობილი გვარის წარმომადგენლის, მთავარსარდალ იოანე-თორნიკეს მეთურობით. ანდერძში, რომელიც ბარდა სკლიაროსის დამარცხებამდე ერთი წლით ადრეა დაწერილი, ჩანს უცხოეთში მოღვაწე ქართველი მწიგნობრის შფოთვა და მღელვარება ქვეყანაში შექმნილი მძიმე მდგომარეობის გამო.

იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში 1156 წელს გადაწერილი გიორგი მთაწმინდელის „დიდი სვინაქსარი“ (H-1661) შეიცავს ჯვაროსანთა ტამპლიერების ორდენის წევრთა მოსახსენებლებს, რომლებიც ხელნაწერში შეტანილი უნდა იყოს XII საუკუნის II ნახევარში, რაც ქართველებსა და ლათინებს შორის კეთილგანწყობასა და მჭიდრო კავშირების არსებობაზე მიანიშნებს ამ პერიოდში იერუსალიმში მუსლიმთა მომძლავრების პირობებში. ამავე ხელნაწერში შემდგომ ხანებში შეტანილი აღაპები ასევე მნიშვნელოვან ცნობებს გვაწვდის XV-XVI საუკუნეებში გოლგოთაზე ქართველთა უფლებების შესახებ.

კითხვა, რომელიც ყველაზე ხშირად ჩნდება საქართველოს კოლექციებში დაცული უცხოეთში გადაწერილი ხელნაწერების კვლევისას, შემდეგია: როგორ მოხვდა ესა თუ ის ხელნაწერი საქართველოში? რა გზა გამოიარეს ამ ხელნაწერებმა, ვიდრე საქართველოს დღევანდელ მუზეუმებსა თუ წიგნთსაცავებში აღმოჩნდებოდნენ? ამ მხრივ, ცალკეულ ხელნაწერს თავისი ისტორია, თავისი თავგადასავალი აქვს, რომლის რეკონსტრუქცია ყოველთვის შესაძლებელი არ არის, თუმცა ზოგჯერ ხელნაწერებზე დართული ანდერძებისა თუ მინაწერების მეშვეობით ეს მაინც ხერხდება.

ხელნაწერთა ნაწილი, როგორც ირკვევა, იმთავითვე იყო გადაწერილი საქართველოში გამოსაგზავნად. ამ მხრივ, საინტერესო ისტორია აქვს ბასილი დიდის „სწავლანის“ ექვთიმე მთაწმინდელისეული თარგმანის ხელნაწერს (H-2251, X საუკუნის ბოლო). მის გადასაწერად და საქართველოში ჩამოსატანად დავით III კურაპალატს სპეციალურად გაუგზავნია მწიგნობარი ათონზე. როგორც ცნობილია, ქართველი მეფეები თუ მაშინდელი არისტოკრატიის წარმომადგენლები ყურადღებას არ აკლებდნენ ივირონს და

იქ მიმდინარე მწიგნობრულ პროცესებს. ექვთიმე მთაწმინდელის ბიოგრაფის, გიორგი მთაწმინდელის შენიშვნით, დავით კურაპალატი ექვთიმეს „ზედაჲსზედა მოუწერნ, რაჲთა თარგმნიდეს და წარსცემდეს“.

როგორც ხელნაწერის ანდერძებიდან ირკვევა, ექვთიმე მთაწმინდელი და საქართველოდან ჩასული გადამწერი, იორდანე, ერთმანეთს ივირონში შეხვედრიან. აი, როგორ იხსენიებს ექვთიმე მამა იორდანეს ღვაწლს:

> რომელმან ფრიადი შრომაჲ თავს-იდვა და მოვიდა ქართლისა ქუეყანით საბერძნეთს, მთაწმიდას, ღმრთისათჳს თავად და მერმე ბრძანებისათჳს დავით ქართველთა მეფისა, და თავს-იდვა ჭირი და დაწერა წმიდაჲ ესე წიგნი... (46 f^r).

თავად იორდანე ასე აღწერს თავის მოგზაურობას შორეულ ათონის მთაზე:

> ლოცვა-ყავთ გლახაკისა ჲორდანესთჳს, შორთა ქუეყანათაგან რომელმან ვლე უთხმეოცდაათექუსმეტი დღე ვიდრე მთაწმიდადმდე (204 f^r).

უშუალოდ გადაწერისთანავე იერუსალიმიდან საქართველოში, კერძოდ, სვანეთში უნდა იყოს გაგზავნილი ხელნაწერი, რომელიც დღეს ლაჰილის ოთხთავის სახელით არის ცნობილი და მესტიაში, სვანეთის მუზეუმში ინახება. ხელნაწერის მომგებელი არიგებს მათ, ვინც ამ ოთხთავით ისარგებლებს, მოუფრთხილდნენ ხელნაწერს:

> კუამლისგან შეინახეთ, ღამითა კუარას ნუვინ მიუშვებთ (172 f^v).

ხოლო თავის ძმას, მიქაელს, ურჩევს:

> ტილოჲსა შინა შემიკრავს, ჩემო ძმაო მიქაელ, შენად სასუდრედ
> დაიმჭირე (172 f^v).

გადაწერიდან სულ რამდენიმე წელიწადში საქართველოში ჩამოიტანეს ალავერდის ოთხთავი – ანტიოქიის რეგიონში, კალიპოსის ქართველთა მონასტერში XI საუკუნის 50-იან წლებში გადაწერილი უძვირფასესი ხელნაწერი. ის ჯერ კონსტანტინოპოლში აღმოჩნდა, საიდანაც 1059 წელს ქართველმა დიდებულმა, ივანე ლიპარიტის ძემ, სხვა ძვირფას ნივთებთან ერთად ის საქართველოში, კაცხში (ზემო იმერეთი), თავის საგვარეულო მონასტერში ჩაიტანა.

საზოგადოდ, ანტიოქიის რეგიონში გადაწერილ ხელნაწერთა ისტორიები ცალკე განხილვის საკითხია. აქ ქართველთა აქტიური მწიგნობრული საქმიანობა XI საუკუნის 30-იან წლებიდან იწყება და დაკავშირებულია ამ რეგიონში X საუკუნის ბოლოდან ბიზანტიის გავლენის გააქტურებასა და კულტურულ აღმავლობასთან. აქ ამ პერიოდშია შექმნილი მხატვრული თვალსაზრისით სრულიად გამორჩეული ჯგუფი ქართული სახარებებისა, რომელთაგან სამი – ალავერდის (A-484), კალიპოსისა (K-76) და რუისის (A-845) ოთხთავები – დღეს საქართველოშია დაცული. ამ მწიგნობრულ კერაში ქართული ხელ-

ნაწერი ბოლოს XIII საუკუნის 10-იან წლებშია გადაწერილი (H-1791). როგორც ცნობილია, XIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან ანტიოქიას ეგვიპტელი მამლუქები იპყრობენ. ისინი არბევენ ქალაქს, რის შედეგადაც სამონასტრო ცხოვრება ამ რეგიონში თითქმის წყდება, ნადგურდება ის მულტიკულტურული გარემო, რომელიც ორასზე მეტი წლის განმავლობაში ხელს უწყობდა სხვადასხვაენოვანი – ბერძნული, სირიული, სომხური თუ ქართული – კულტურისა და მწერლობის განვითარებას. გადარჩენილი ბერების ჯგუფები, მათ შორის ქართველები, ტოვებენ რეგიონს, იხიზნება ხელნაწერებიც. ამიტომაც არის, რომ ისტორიული პალესტინის, ათონისა თუ სინას ქართულ ხელნაწერთაგან განსხვავებით, რომლებიც სოლიდური კოლექციების სახით არის ჩვენამდე მოღწეული, ანტიოქიის რეგიონის ქართულმა ხელნაწერებმა საკმაოდ მცირე რაოდენობით მოაღწია ჩვენამდე. მათი რაოდენობა დაახლოებით ოცამდეა და ისინი მიმობნეულია სხვადასხვა კოლექციებში. თავად ანტიოქიის რეგიონში მოღვაწე ქართველ მწიგნობრებს, იქაური ეკლესია-მონასტრების გაუქმებისა თუ განადგურების შემთხვევაში, მათ მიერ გადაწერილი ხელნაწერების მომავალი ადგილსამყოფელი თავიანთ სამშობლოში ეგულებოდათ. აი, რას წერს მწიგნობარი ივანე ჯიბისძე:

> და რაჲ ესე ეკლესიაჲ არა იყოს, და შიგან კაცი არა იყოს, მაშინ [წიგნნი] ამის ეკლესიისაჲ შატბერდისა დიდსა ეკლესიასა დაისხენ (H-2211, 452 f^{v}).

დღეს ანტიოქიის რეგიონის 20-მდე გადარჩენილი ხელნაწერიდან საქართველოს წიგნთსაცავებში 10-მდე ხელნაწერი ინახება. საფიქრებელია, რომ ისინი XIII საუკუნეში, ანტიოქიის დაცემის შემდგომ, მალევე უნდა წამოეღოთ საქართველოში. მაგალითად, ეფრემ მცირის ავტოგრაფული ხელნაწერი (S-1276) საქართველოში უკვე XIV საუკუნეში ჩანს, რაზეც მეტყველებს მასში შეტანილი 1370-1390-იანი წლებით დათარიღებული ისტორიული ხასიათის მინაწერები. XV საუკუნეში საქართველოში, კერძოდ, სამცხეში ჩანს XI საუკუნეში შავ მთაზე, ლერწმისხევის უდაბნოში გადაწერილი რუისის ოთხთავი (A-845); როგორც მინაწერებიდან ირკვევა, ამ პერიოდში ის ყვარყვარე ათაბაგის ძის, ბაადურის ბრძანებით, მინიატურებით შეუმკია მხატვარ ანანიას.

არსებობს უცხოეთში გადაწერილი ხელნაწერების გვიანდელი, XIX საუკუნისა და XX საუკუნის დასაწყისის ისტორიებიც, რომლებიც უცხოეთში მოღვაწე ქართველი საეკლესიო პირების, დიპლომატებისა თუ მოგზაურების სახელებსა და მათ პირად ისტორიებს უკავშირდება. მაგალითად, ათონის კრებული (A-558) ათონიდან ჩამოიტანა სასულიერო პირმა, ბენედიქტე ბარკალაიამ, რომელმაც მე-19 საუკუნის 60-იან წლებში ჯერ იმოგზაურა ათონზე, ხოლო 70-იანი წლებიდან იქ დამკვიდრდა. ათონური ხელნაწერების ნაწილის საქართველოში ჩამოტანა უკავშირდება ბიბლიოფილის, მღვდელ-მონაზონ ილია ფანცულაიას სახელსაც. ის ათონზე ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა მე-20 საუკუნის დასაწყისში. ხოლო 1920 წელს, როდესაც ათონის დატოვება მოუხდა, მან ივირონიდან წამოიღო ხუთი უძვირფასესი ხელნაწერი: A-1101, A-1103, A-1104, A-1105, სსლმ-12854-ხ.

ქრისტიანული აღმოსავლეთისა და ბიზანტიის იმპერიის ეკლესია-მონასტრებში გადაწერილი ქართული ხელნაწერების ერთი ნაწილი საქართველოში რუსეთის გავლით მოხვდა. რუსმა მოგზაურმა და სიძველეთა მკვლევარმა, ეპისკოპოსმა პორფირი უსპენსკიმ XIX საუკუნის შუა წლებში წმინდა მიწაზე მოგზაურობისას იქაური მონასტრებიდან წამოიღო არაერთი უძველესი ხელნაწერი, რომელთა შორის იყო ორი ქართული. ესენია მის მიერ ეთიოპურ ხელნაწერად მიჩნეული საბაწმინდის მონასტრიდან წამოღებული ჰიმნოგრაფიული კრებული - ჭილ-ეტრატის იადგარი და სინადან წამოღებული 968 წლით დათარიღებული ხელნაწერი, რომელიც შეიცავს გიორგი ალექსანდრიელის „იოანე ოქროპირის ცხოვრებას“. ორივე ხელნაწერი ინახებოდა პეტერბურგის საჯარო ბიბლიოთეკაში. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ საკავშირო ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის (ВЦИК) 1922 წლის 29 აგვისტოს დადგენილების საფუძველზე ეს ხელნაწერები 1923 წელს საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკას გადაეცა. საქართველოში ამავე დადგენილების საფუძველზე აღმოჩნდა ოთხი უძვირფასესი ხელნაწერი (H-2336, H-2337, H-2338, H-2339), რომლებიც XIX საუკუნის 20-იან წლებში იერუსალიმის ჯვრის მონასტრიდან წამოიღო და რუსეთში ჩაიტანა დიპლომატმა და ბიბლიოფილმა გიორგი ავალიშვილმა.

„უცხოობიდან“ საქართველოში მოხვედრილ ხელნაწერთა ერთ ნაწილს კიდევ ერთხელ მოუწია მოგზაურობა, ამჯერად უკვე ევროპაში. უცხოეთში გადაწერილი რამდენიმე უძვირფასესი ხელნაწერი (ალავერდის ოთხთავი, ექვთიმე მთაწმინდელის „მცირე სვინაქსარი“) 1921 წელს, საქართველოს გასაბჭოებისას, ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ საქართველოდან ევროპაში გატანილ საგანძურს გაჰყვა და მხოლოდ 24 წლის შემდეგ, 1945 წელს, დაუბრუნდა საქართველოს.

კატალოგის შედგენის პრინციპები

კატალოგში წარმოდგენილია ის ხელნაწერები, რომლებიც X-XVIII საუკუნეების განმავლობაში იქმნებოდა ან ინახებოდა უცხოეთში – ქრისტიანული აღმოსავლეთისა და ბიზანტიის სამონასტრო ცენტრებში. ესენია:

- ხელნაწერები, რომელთა ანდერძებში წარმოდგენილია ინფორმაცია მათი გადაწერის ადგილისა თუ თავდაპირველი ადგილმდებარეობის შესახებ.
- ხელნაწერები, რომელთა ანდერძებსა თუ მინაწერებში დასახელებულია ისტორიული მოვლენა თუ ისტორიული პირი, რომელიც უშუალო კავშირშია ხელნაწერის გადაწერის ადგილთან თუ მის ადგილსამყოფელთან.
- ხელნაწერები, რომელთა შესახებაც არსებობს დადასტურებული ინფორმაცია მათი უცხოეთიდან ჩამოტანის შესახებ.
- ხელნაწერები, რომელთა კოდიკოლოგიურ-პალეოგრაფიული ანალიზისა და

სტრუქტურის შესწავლის საფუძველზე დადგენილია მათი წარმომავლობა (ამგვარი ხელნაწერი, ქართულ ხელნაწერთა კოდიკოლოგიურ-პალეოგრაფიული კვლევის დღევანდელ ეტაპზე, მხოლოდ ერთია – S-1276).

ხელნაწერები დაჯგუფებულია წარმომავლობის, ან თავდაპირველი ადგილმდებარეობის მიხედვით, რომლებიც, ხშირ შემთხვევაში, ერთი და იგივეა, თუმცა ყოველთვის – არა. ხელნაწერთა ჯგუფები შემდეგი გეოგრეფიული არეალების მიხედვით არის დალაგებული:

- ისტორიული პალესტინა
- ბითვინია
- ათონი
- კონსტანტინოპოლი
- ანტიოქიის რეგიონი *
- ბალკანეთი

ცალკეული ჯგუფის ფარგლებში ხელნაწერები ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით არის წარმოდგენილი.

ხელნაწერები შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით არის დახასიათებული:

- გადაწერის ადგილი / თავდაპირველი ადგილმდებარეობა (სხვადასხვა ფაქტორის მიხედვით ამ მონაცემის განსაზღვრის შემთხვევაში ხელნაწერის გადაწერის ადგილი / ადგილმდებარეობა წარმოდგენილია კვადრატულ ფრჩხილებში -[ ]);
- რაობა და თარიღი;
- დღევანდელი ადგილმდებარეობა, შიფრი;
- მოკლე კოდიკოლოგიური აღწერილობა: ფურცელთა რაოდენობა, მასალა, ფურცლის ზომა, სტრიქონთა რაოდენობა, ნაწერის ზომა, სტრიქონებს შორის მანძილი, სვეტების რაოდენობა, სვეტებს შორის მანძილი, განკანონების ტიპი Sautel-Leroy-ის *Répertoire*-ის მიხედვით (ვარსკვლავით * მონიშნულია განკანონების ის ტიპები, რომლებიც Sautel-Leroy-ის *Répertoire*-ში არ დასტურდება);
- დამწერლობის ტიპი (მთავრული, ნუსხური, მხედრული);
- მხატვრული გაფორმება (არსებობის შემთხვევაში);

---

* ქართულ სამეცნიერო ტრადიციაში ისტორიული ქალაქის, ანტიოქიის (ამჟამად ქალაქი ანტაკია თურქეთის ტერიტორიაზე, სირიის საზღვართან ახლოს) რეგიონში XI-XII სს.-ში მიმდინარე მწიგნობრული პროცესები „შავი მთის მწიგნობრულ სკოლად" არის სახელდებული. „შავი მთა" იმ ადგილის გეოგრაფიული სახელწოდებიდან მომდინარეობს, სადაც ამ მონასტერთა ნაწილი იყო განლაგებული, თუმცა ქართველთა მოღვაწეობის კვალი გარდა შავ მთად (თუ მთებად) სახელდებული მთიანი მასივისა, ჩანს ანტიოქიის მთელ რეგიონში – საკვირველ მთაზე, კასიოსის მთაზე და ა. შ. გეოგრაფიული არეალის მიხედვით ხელნაწერთა დაჯგუფებისას ჩვენ მოვერიდეთ მეტონიმს „შავი მთა" და გამოვიყენეთ გეოგრაფიული არეალის სახელწოდება „ანტიოქიის რეგიონი".

გადამწერი, მომგებელი, შემმოსველი (ამ ინფორმაციის არსებობის შემთხვევაში);
ანდერძი / ნაწყვეტი ანდერძიდან / მინაწერი, რომელშიც მითითებულია ხელნაწერის გადაწერის ადგილი თუ მისი თავდაპირველი ადგილმდებარეობა, ან იმგვარი ინფორმაცია, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელია ხელნაწერის წარმომავლობის გარკვევა;
ინფორმაცია ხელნაწერის ადგილმდებარეობის ცვლილებისა თუ საქართველოში მოხვედრის შესახებ;
ბიბლიოგრაფია.

ანდერძ-მინაწერებიდან მოყვანილ პასაჟებში დაცულია ხელნაწერის ორთოგრაფია და გრამატიკული თავისებურებები; ქარაგმები გახსენილია; სასვენი ნიშნები დასმულია თანამედროვე ქართული ენის ნორმების მიხედვით.

კატალოგში ხელნაწერის შესახებ მოწოდებულ ინფორმაციასთან ერთად წარმოდგენილია ხელნაწერის ერთი, ზოგ შემთხვევაში, ორი ფოტო.

კატალოგს ერთვის საძიებლები: პირთა, გეოგრაფიულ სახელთა, ასევე, ხელნაწერთა ინდექსი წარმომავლობისა და კოლექციათა მიხედვით, სრული ბიბლიოგრაფია.

დიდ მადლობას ვუხდით ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმისა და ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის თანამშრომლებს, რომლებმაც ყველა პირობა შეგვიქმნეს, რათა გვემუშავა ამ მუზეუმებში დაცულ ხელნაწერებზე და დაგვრთეს ხელნაწერთა ფოტოების გამოქვეყნების ნება. დიდი მადლობა საქართველოს ეროვნულ მუზეუმს, რომელმაც მოგვაწოდა ლაჰილის სახარების ფოტოები და მოგვცა მათი გამოქვეყნების უფლება.

მადლობას ვუხდით ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის თანამშრომლებს, ნათია ხიზანიშვილს (ხელნაწერ სიძველეთა დაცვისა და აღრიცხვის დეპარტამენტი) და ციცინო გულედანს (ბიბლიოთეკა – მუზეუმის განყოფილება), რომლებმაც დიდი დახმარება გაგვიწიეს კატალოგზე მუშაობისას.

მადლიერებით გვინდა მოვიხსენიოთ ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის აღმოსავლურ და სომხურ ხელნაწერთა განყოფილების გამგე, აკად. ზაზა ალექსიძე და ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი დარეჯან კლდიაშვილი, რომლებიც გაეცნენ ჩვენი ნაშრომის სამუშაო ვარიანტს და არაერთი სასარგებლო რჩევა მოგვცეს.

თამარ ოთხმეზური

INTRODUCTION

The Georgian literary tradition began in the 5th century of our era, and from its earliest days was closely connected with the literary traditions of monastic centres of Eastern Christendom and Byzantium. In order to establish their place in the Christian world, Georgian monks from the earliest years settled in significant monastic centres outside Georgia: in the Lavra of St Sabbas (in historical Palestine), the monasteries of St Catherine (on the Sinai peninsula) and St Simeon (in Syria, in the Antioch region), etc. They also established their own monasteries such as the Monastery of the Cross in Jerusalem, the Monastery of Iviron on Mount Athos, Petritsoni in the Balkans, where cultural and educational activities took place – significant works of Christian literature were translated, original texts created, and valuable manuscripts produced. Georgian scholars working abroad usually had literary experience gained in the monastic-scholarly centres of Georgia, especially in Tao-Klarjeti (historical south-western Georgia); at the same time their goal was to apply the knowledge and experience obtained abroad to the education and intellectual development of the Georgians. Georgian scholars working in foreign monastic centres benefited from significant support from Georgian royalty and the political elite of the country. Their activities played a significant role in the establishment of the Georgian language, in the development of religious philosophy and literary culture in Georgia.

The modern study of the literary activity of Georgians abroad is mainly based on the manuscripts created by Georgian clergy working in foreign monastic centres, that remained for the most part in the libraries of the monasteries where they were originated. A rich collection of Georgian manuscripts is now preserved in the Monastery of Iviron; the Sinai collection is housed in the library of the Monastery of St Catherine.

Interest in Christian antiquities was enhanced in the 18th-19th centuries, often prompted by political and economic incentives. European and Russian travellers, antiquarians and members of various religious and scholarly societies frequented the monastic centres of the Christian Orient and former Byzantium. They would acquire antiquities, including manuscripts from churches and monasteries. As a consequence, some of the ancient manuscripts in Greek and various oriental languages, including Georgian manuscripts, can now be found in celebrated libraries, museums and scholarly institutions of Russia, Europe and America.

Some of the Georgian manuscripts that were copied in the Christian Orient and Byzantium are now preserved in Georgia: in Tbilisi, at the Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts and in the State Museum of Literature, in Kutaisi in the State Historical Museum, and in Mestia in the Svaneti Museum of History and Ethnography.

There are up to 50 Georgian manuscripts that were copied abroad and which are preserved in Georgia, although we may assume that there are more such manuscripts in Georgian collections, but because of the lack of colophons and supporting information they cannot be identified.

Studying the provenance of manuscripts is a complex and challenging process, for manuscripts often change places; they "travel" in the same way that the medieval scholars, scribes, bookbinders

and artists who created the manuscripts used to travel. In such cases the most informative documents concerning the provenance of a manuscript are colophons; in the absence of the colophons we can only speculate.

Most of the manuscripts created abroad and which are today in Georgian collections belong to the Georgian monastic centres in the Christian Orient and Byzantium; they came from the Monastery of the Cross in Jerusalem, the Monastery of Romana on the Bosporus at Constantinople, and the Monastery of Iviron on Mount Athos. Others came from such important monastic centres as the Lavra of St Sabbas, the Church of the Holy Sepulchre (Jerusalem), the Monastery of Chora (Constantinople), the Monastery of St Simeon (in the region of Antioch); some manuscripts were copied in lesser known monasteries, for example: at Kastana, Holy Romana (both in the Antioch region), etc. The collection of the National Centre of Manuscripts contains single manuscripts from the Monastery of Krania on Mount Olympus, Bithynia (now in Turkey) and from the Georgian Monastery of Petritsoni (near Asenovgrad, the historical Stenimachos in Bulgaria). At this stage of research no manuscripts copied on Mount Sinai has been identified among the manuscripts in Georgian collections, although many Georgian manuscripts were created at St Catherine's Monastery, a place that maintained close links with Georgia over the centuries. Only one manuscript can be identified in connection with Sinai, namely the *Life of John Chrysostom* by George of Alexandria (*NCM* H-2124), which was brought from Sinai in the middle of the 19th century by Bishop Porphyry Uspenski; the manuscript was copied in 968 at St Chariton's Lavra – Palavra (in historical Palestine) and was commissioned by a Georgian benefactor to donate to St Catherine's Monastery on Sinai.

Manuscripts with a foreign provenance in Georgian collections contain the earliest translations of ecclesiastical literature, dating as early as the 960s and 970s (*NCM* H-2124, 968, *NCM* H-1346, 978). The latest manuscripts belong to the 18th century; they are of a civil character: *A Lexikon of the Georgian Language* by Sulkhan-Saba Orbeliani (*NCM* H-1658, Constantinople) and *Pilgrimage* by Thimothy Gabashvili (*NCM* H-842, Iviron).

Ecclesiastical literature is represented by the works of the following writers: Gregory the Theologian, Basil the Great, John Chrysostom, Isaac of Syria, John of Sinai, Maximus the Confessor, Theodore the Studite, and others. Their works were mostly translated by well known Georgian scholars Euthymius and George the Hagiorites, Ephrem Mtsire, Theophilus the Hieromonk; collections such as the *Small* (*NCM* A-648) and *Great* (*NCM* H-2211, H-1661) *Synaxaria* by Euthymius and George the Athonites, the *Small Nomocanon* (*NCM* A-96) by Euthymius the Hagiorite, an early (*NCM* H-2337) and George the Hagiorite's redactions of the *Menaia* (*NCM* H-2336, *NCM* H-2339, H-2338), the *Apophthegmata* translated by Theophilus the Hieromonk (*NCM* A-1105), etc.

The most outstanding manuscripts are some extremely valuable illuminated Gospels: the *Alaverdi Gospel* (*NCM* A-484), copied at the Monastery of Kalipos in the Antioch region, and the *Vani Gospel* (*NCM* A-1335), copied at the Romana Monastery in Constantinople, commissioned by Queen Tamar and illuminated by the Greek artist Michael of Coressus; also

the autograph manuscripts belonging to Theophilus the Hieromonk (*NCM* A-1105) and Ephrem Mtsire (*NCM* S-1276).

Most manuscripts are on parchment; some manuscripts are written on ancient oriental paper, for example, the autograph manuscript of Ephrem Mtsire (*NCM* S-1276) and the manuscript containing the *Commentaries on the Psalms* (*NCM* Q-37) by Ephrem Mtsire, dated to 1091, both written in the Antioch region. The *Collection of hymns – Iadgari* from the Monastery of St Sabbas (*NCM* H-2123, three small volumes), dated to the beginning of the 10th century is made of parchment as well as papyrus, an unusual material for that time, and consequently known as the *Papyrus-Parchment Iadgari* in the scholarly literature.

Colophons preserved in manuscripts copied abroad contain important information about the lesser known monastic centres of the Christian Orient and Byzantium, such as the convent of Dertavi and Dertupa in historical Palestine, Kastana, Holy Romana, Kalipos, the Monastery of Reed Valley in the region of Antioch, Agiapanti and Pighuri in Constantinople. The Georgian manuscripts are the only sources to preserve information about these monasteries.

Colophons of manuscripts copied abroad also preserved the names of dozens of Georgian scribes, bookbinders, and benefactors. Some of them were prominent persons, such as the Dvali family, who were involved during the 1050s in creating precious manuscripts in the Antioch region, including the *Alaverdi Gospel* (*NCM* A-484), now held in Georgia. It was commissioned, copied, and illuminated by Dvali family members. They appear in Constantinople in the 1060s. Simeon Dvali copied several manuscripts in the capital of Byzantium. Among them was the manuscript of *the Ladder* by John of Sinai (*NCM* A-134), now preserved in the National Centre of Manuscripts. Members of the Jibisdze family from Tao-Klarjeti were actively involved in manuscript production in the Antioch region. The *Great Synaxarion* (*NCM* H-2211) translated by George the Hagiorite was copied by them in the 1050s. The most outstanding group of scribes were scholars from Mt Athos: Ioane Grdzelisdze, Arseni the Bishop and Ioane Oqropiri, who worked at Iviron at the same time as John and Euthymius the Hagiorites and collaborated with them. They copied the most important manuscripts on Athos; among them is the Iviron manuscript which now is held in Georgia: the *Dialogorum Libri* (*NCM* A-1103) of Gregory the Great.

Colophons of manuscripts copied in Constantinople in the 1020s and 1030s mention the benefactor Zacharia, from the Georgian aristocratic family of Tao. He was the Bishop of Valashkerti (Basiani, the historical province of South Georgia); later he became the Bishop of Bana and Syngelos. His later years were spent in exile in Constantinople. Zacharia was instrumental in copying and distributing translations made by Euthymius the Hagiorite. He commissioned six manuscripts, now held in Georgia, five of which (*NCM* Q-34, K-176, *NCM* A-648, *NCM* S-143, *NCM* A-1) were copied in Constantinople, the sixth manuscript (*NCM* A-92) was copied at the Monastery of Iviron on Mount Athos.

Manuscripts copied at the Monastery of the Cross in Jerusalem have preserved the names of later book restorers: of Barnaba Tbileli and Vlasi Urbneli, who worked at the Cross Monastery in the second half of the 16th century and restored several Georgian manuscripts there; among them

were the manuscripts now preserved in Georgia: *NCM* S-353, *NCM* H-2336, *NCM* H-1661. It seems that conservation and renewal of manuscripts continued in the Cross Monastery in the later period as well; in 1649 Grigol the Deacon rebound the manuscript *NCM* H-2339.

Some manuscripts contain colophons with important information of an historical nature. For example, a manuscript copied in the Lavra of Krania, on Mt Olympus in Bithynia, in 978 (*NCM* H-1346), has a colophon by the scribe concerning the situation in Greece at the time he was copying the manuscript:

> Bardas Skleros rebelled promptly, Greece was in great turmoil, when the poor were ravaged and youngsters destroyed, brothers went against brothers and fathers against sons, killing each other mercilessly with swords; when all this was happening, I was copying this book and nobody but God knew who would be victorious, everybody attacking each other with words or deeds, large and small, everyone was fighting (209 f°-210 f°).

The colophon describes quite vividly one of the most troubled periods in the history of the Byzantine Empire, namely the rebellion of Bardas Skleros against the Byzantine Emperor Basil II. As is well known, the involvement of the Georgian army on the Emperor's behalf determined the outcome of the conflict and the rebels were defeated. The leader of the Georgians was the commander-in-chief Ioane-Tornike, from the prominent Chordvaneli family of Tao-Klarjeti, and the founder of the Monastery of Iviron at Athos. The colophon was written a year before Bardas Skleros' defeat and shows the anxiety of the Georgian scholar working abroad concerning the prevailing unrest in the country.

The manuscript containing the *Great Synaxarion* (*NCM* H-1661) of George the Hagiorite, copied in the Monastery of Cross in Jerusalem in 1156, contains commemorations of members of the Crusader knights Templar that were probably added to the manuscript in the second half of the 12th century. It indicates good relations between Georgians and Latins at a time when Muslims became quite powerful in Jerusalem. The same manuscript also contains the agapes of a later period, that include important information about the rights of the Georgians at Golgotha in the 15th-16th centuries.

A question that frequently arises during research on manuscripts copied abroad and held in Georgian collections is how they ended up in Georgia. It is a fascinating task to trace the journeys these manuscripts took before they appeared in museums and libraries in Georgia. Every manuscript has its own history and adventures, which are challenging to reconstruct. In some cases, however, it is possible to do so with the help of the colophons and inscriptions appended to the manuscripts.

Research reveals that some manuscripts were copied in order to be sent to Georgia. The *Teachings* of Basil the Great translated by Euthymius the Hagiorite in the late 10th century (*NCM* H-2251) is noteworthy in this aspect; David III Kouropalates himself had thought of sending a scribe to Athos to copy and bring the resulting manuscript to Georgia. Kings of Georgia and

members of the aristocracy took a special interest in the Monastery of Iviron and facilitated scholarly activities there. George the Hagiorite, the biographer of Euthymius the Hagiorite, noted that David Kouropalates used to write to Euthymius and encouraged him to translate and send books to Georgia. We learn from the colophon that Euthymius the Hagiorite and the scribe Iordane, who came from Georgia, met each other in the Monastery of Iviron. This is how Euthymius described the merit of father Iordane:

> He took a laborious task and came from Kartli to the country of Greece, to the Holy Mountain, firstly for the God's sake and then because David, King of the Georgians ordered him to do so, and he took upon himself the hardship of copying this holy book...(46 f°).

Iordane himself described his journey to the distant land of Mount Athos:

> Pray for me, poor Iordane, who walked from the far away country ninety-six days before reaching the Holy Mountain (204 f°).

The *Lahili Gospel* (*Svaneti Museum* 620, ჯ-75) which is now held in the Museum of Svaneti in Mestia seems to have been sent from Jerusalem to Svaneti immediately after being copied. The benefactor of this manuscript addresses to those who will benefit from using the manuscript and asks them to cherish the Gospel and to take good care of it:

> Keep it away from smoke and at night avoid a lamp near it (172 f°).

He suggests to his brother Michael:

> I wrapped it in a cloth. My brother Michael, use it as a shroud (172 f°).

The *Alaverdi Gospel* (*NCM* A-484) was brought to Georgia soon after it was copied in the region of Antioch at the Georgian Monastery of Kalipos in 1050s. It first appeared in Constantinople and was transferred from there to Georgia in 1059 by a member of a Georgian aristocratic family, one Ivane, son of Liparit. He donated the manuscript together with other treasures to his family Monastery of Katskhi (in upper Imereti).

The manuscripts copied in the region of Antioch merit special study. Georgian ecclesiastical scholars began their activities in this region in the 1030s, as a result of increased Byzantine influence from the end of the 10th century onwards. This gave a great impetus to scholarship and to cultural and literary activities in the region. In this period the most outstanding Georgian Gospels were produced there: the *Alaverdi Gospel* (*NCM* A-484), the *Kalipos Gospel* (K-76) and the *Ruisi Gospel* (*NCM* A-845), all now held in Georgia. The last manuscript in Georgian was copied in the Antioch region in the teens of the 13th century (*NCM* H-1791). The Antioch region was captured by Egypt in the second half of the 13th century and ruled by the Mamluks, who had devastated the city of Antioch; as a consequence, monastic life almost ceased to exist.

The multicultural environment that had existed in this region for more than 200 years, and which enriched the interaction and development of Greek, Syrian, Armenian and Georgian cultures and literary traditions, was destroyed. The surviving Georgian monks among others, abandoned the region and sought refuge elsewhere. A few manuscripts were taken to safety, which explains why, unlike Georgian manuscripts from historical Palestine, Mount Athos, or Sinai, Georgian manuscripts from the Antioch region survive today in much fewer numbers. The Georgian scholars who worked in the monasteries of Antioch believed that if a disaster should occur in Antioch, then the manuscripts they had copied should be taken to their motherland, Georgia. The scribe Ivane Jibisdze wrote:

> If this church ceases to exist and no man is left here, in such a case [the manuscripts] from this church should be given to the great church of Shatberdi (*NCM* H-2211, 452 f^{v}).

Of the surviving manuscripts copied in the Antioch region, as many as ten are held in Georgian collections (some of them are also in the Sinai, Jerusalem and Iviron collections). They were presumably taken to Georgia soon after the fall of Antioch. The autograph (*NCM* S-1276) of Ephrem Mtsire, for example, copied in the region of Antioch in the last decade of the 11th century, already appeared in Georgia in the 14th century, attested by later inscriptions containing information about historical events that occurred in 1370-1390. In the 15th century Samtskhe (southern region of Georgia) already possessed the *Ruisi Gospel* (*NCM* A-845), that had been copied in the 11th century on the Black Mountain in the Antioch region, in the Monastery the Valley of the Reeds. The colophon tells us that at that time the manuscript was embellished with illuminations by the artist Anania, commissioned by the benefactor Baadur, the son of Kvarkvare Atabagi.

Some of the manuscripts that were copied in the Christian Orient and Byzantium have histories that are connected with the names and personal stories of travellers, diplomats and ecclesiastical figures of the 19th and early 20th centuries. For example, the *The Athos Collection* (*NCM* A-558) was brought from there by the clergyman Benedict Barkalaia in 1860s. The story of the homecoming of the Georgian manuscripts from Mount Athos to Georgia is also connected with the Hieromonk Ilia Pantsulaia. He lived and worked at Athos in the early 20th century, but had to leave the Monastery of Iviron in 1920, when he took five of the most valuable manuscripts (*NCM*: A-1101, A-1103, A-1104, A-1105, ხხლშ-12854-ხ) with him.

Some of the manuscripts copied in the monasteries of the Christian Orient and Byzantium travelled to Georgia via Russia. The Russian traveller and antiquarian Bishop Porphyry Uspensky visited the Holy Land in the mid-19th century and acquired several ancient manuscripts from the monasteries there, including two Georgian manuscripts. One of them was the so-called *Papyrus-Parchment Iadgari* (*NCM* H-2123) from the Monastery of St Sabbas, which he considered to be written in an Ethiopian language. The second Georgian manuscript came from Sinai and contains the *Life of John Chrysostom* by George of Alexandria (*NCM* H-2124). Both manuscripts were held in the St Petersburg Public Library. After the establishment of Soviet rule in Georgia, the

Central Executive Committee of the Soviet Union (ВЦИК) decreed on 29 August 1922 that these manuscripts belonged to the Georgian people. In 1923 they were handed over to the Soviet Republic of Georgia. In addition, four valuable manuscripts (*NCM*: H-2336, H-2337, H-2338, H-2339) that the diplomat and a bibliophile George Avalishvili had brought to Russia in the 1820s from the Monastery of the Cross in Jerusalem were given to Georgia.

Some of the manuscripts that had travelled from abroad to Georgia were displaced once more: this time travelling from Georgia to Europe. In 1921, after the Soviet occupation of Georgia, the Georgian public figure, historian and archaeologist Eqvtime Takaishvili took to France several valuable manuscripts that had been copied abroad, including the *Alaverdi Gospel* and the *Small Synaxarion* translated by Euthymius the Hagiorite, together with other national treasures, to be returned to Georgia only in 1945, after 24 years of exile. *Habent sua fata libelli.*

The principles adopted in compiling the *Catalogue*

The *Catalogue* presents the manuscripts created or held abroad in monasteries of the Christian Orient and Byzantium during the 10th-18th centuries, namely:

- Manuscripts with colophons containing information about the place of their creation, or about their original location.
- Manuscripts with colophons and inscriptions containing information about a historical event or the name of an historical individual who was personally connected with the place where it had been copied or preserved.
- Manuscripts that contain documentary information concerning their removal from abroad to Georgia.
- Manuscripts that have their provenance demonstrated by means of codicological and palaeographic analysis and structural research. At this stage of the paleographical and codicological studies of the Georgian manuscripts, the manuscript *NCM* S-1276 remains the only example of its type.

The manuscripts are grouped according to their provenance and their original location, which often, but not always coincide. These groups are listed according to their geographical area of provenance:

Historical Palestine
Bithynia
Mt Athos
Constantinople

- The Antioch region*
- The Balkans

Within the groups the manuscripts are represented in chronological order.

The manuscripts are characterized according to the following criteria:

The place of copying / the place of original location (if this information is not presented in a colophon and is established according to other factors, it is put in square brackets).
Content and date
Current location, library call number
A brief codicological description: number of folios, material, dimension of a folio, number of lines, dimension of written space, distance between the lines, number of columns, distance between the columns, type of ruling (asterisks * indicate the types of ruling that have not been found in Sautel – Leroy's *Répertoire*).
Type of Georgian script: mtavruli, nuskhuri, mkhedruli
Illustrations, decorations (if relevant)
Scribe, benefactor, bookbinder, artist (where the information allows)
Documentary evidence, such as a colophon, inscription or a note, mentioning the place of copying, or the original location, or information allowing the determination of the provenance of a manuscript.
Information regarding a change of location or the transfer of a manuscript to Georgia.
Bibliography

In the quoted passages of colophons and notes the orthographic and grammatical characteristics of the manuscript are preserved; *charagmata* are deciphered and punctuation is applied according to the norms of modern Georgian. The *Catalogue* includes photos, together with information concerning the relevant manuscript.

Indexes are provided of personal names, place names, and of manuscripts. The complete bibliography is provided at the end of the *Catalogue*.

The names of scribes, benefactors, bookbinders and artists, also place names mentioned in colophons are transliterated. The system of transliteration for Georgian is adopted from the *Revue des études géorgiennes et caucasiennes*.

* The monasteries in the historical city of Antioch (modern Antakya in Turkey near the Syrian border) and its environs were centres of ecclesiastical scholarship in the 11-12 centuries and are known in the Georgian scholarly tradition as "the School of the Shavi Mta (Black Mountain)", after the geographical place name, where some of these monasteries were located. Georgian activities can be traced not only on or around the Black Mountain, but in the entire region of Antioch, for example on the Miracle Mountain or Mount Kasios. We have thus avoided using the term "Black Mountain" and have introduced the geographical term "the Antioch region" instead.

We are very grateful to our colleagues from the State Museum of Literature and the State Historical Museum of Kutaisi both for giving us the opportunity to work on the manuscripts and for permission to publish photographs. We should like to thank the Georgian National Museum for providing photographs of the *Lahili Gospel*.

We also thank Natia Khizanishvili from the Department of Manuscript Preservation and Registration and Cicino Guledani from the Department of Library Museums of the Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts for their collaboration in the preparation of the *Catalogue*.

Our special debt is due to Academician Zaza Aleksidze, Head of the Department of Oriental and Armenian Manuscripts and Dr. Darejan Kldiashvili, Senior Researcher of the Department of Diplomatics and Source Criticism of the Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts who read our work in draft and made a number of valuable suggestions.

Thamar Otkhmezuri

[საბაწმინდის ლავრა]

იადგარი, X საუკუნის დასაწყისი

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-2123

313 ფფ. ჭილი, ეტრატი; 112 x 100; სტრ.: 16 / 18 / 20 / 22; [82 x 71]; სტრ. შორის მანძილი: 4; სვეტი: 1; U 00/1, V 00D1b*, V 00A1, 00A1.

ნუსხური

XIX საუკუნის შუა წლებში ხელნაწერი საბაწმინდის ლავრიდან რუსეთში ჩაიტანა ეპისკოპოსმა პორფირი უსპენსკიმ. ინახებოდა პეტერბურგში, საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკაში; 1923 წელს გადაეცა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკას.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, V, გვ. 76; *სინური კოლექცია*, I, გვ. 229-239; თარიღისათვის იხ. ალექსიძე, Sin. 50-ის ანდერძ-მინაწერები, გვ. 205-213. ხელნაწერის თავდაპირველი ადგილსამყოფელის შესახებ იხ. Цагарели, *Памятники грузинской старины*, с. 126; ამირანაშვილი, *სამუზეუმო განძეულობა*, გვ. 3.

[ST SABBAS' LAVRA]

The *Iadgari*, the beginning of the 10th c.

NCM, H-2123

313 ff. papyrus, parchment; 112 x 100; *lin.*: 16 / 18 / 20 /22; [82 x 71]; *interlin.*: 4; *col.*: 1; U 00/1, V 00D1b*, V 00A1, 00A1.

Nuskhuri

In the mid-19th century Bishop Porphyry Uspensky took the manuscript from St. Sabbas' Lavra to Russia; here it was held in the Imperial Public Library in St Petersburg. In 1923 it was handed over to the Soviet Republic of Georgia.

Bibliography: *Collection* H, p. 76; *Sinai Collection*, I, pp. 229-239; for the dating see Aleksidze, The Colophons of *Sin.* 50, pp. 205-213; for its original location see Tsagareli, *The Ancient Georgian Monuments*, p. 126; Amiranashvili, *The Museum Treasures*, p. 3.

260 r

წმ. ხარიტონის ძველი ლავრა

გიორგი ალექსანდრიელი, „იოანე ოქროპირის ცხოვრება“, 968 წ. (257 f^{v})

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-2124

258 ფფ. ეტრატი; 160 x 130; სტრ.: 19; [108 x 82]; სტრ. შორის მანძილი: 6; სვეტი: 1; 00D1, 10A1n.

ნუსხური

მინიატურა იოანე ოქროპირის გამოსახულებით (1 f^{v})

გადამწერი: ივანე საფარელი (256 f^{r}, 257f^{r})

დამკვეთი: მიქაელ ფანასკერტელი (256 f^{v})

ანდერძი: „... დაიწერა ესე წ(მიდა)ჲ წიგნი იოვ(ა)ნე ოქროპირისაჲ ლავრასა შინა ძუელსა მ(ა)მისა ჩ(უე)ნისა ხარიტონ მოღუაწისა და მოწამის(ა)სა...“ (257 f^{v}).

მიქაელ ფანასკერტელს ხელნაწერი შეუწირავს სინას მთისათვის, სადაც თავად იმყოფებოდა (256 f^{r}). XIX საუკუნის შუა წლებში ხელნაწერი სინადან რუსეთში ჩაიტანა ეპისკოპოსმა პორფირი უსპენსკიმ. ინახებოდა პეტერბურგში, საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკაში; 1923 წელს გადაეცა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკას.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, V, გვ. 77-79; ამირანაშვილი, *სამუზეუმო განძეულობა*, გვ. 3.

OLD LAVRA OF ST XARIT'ON [ST CHARITON]

George of Alexandria, *The Life of John Chrysostom*, 968 (257 f^{v})

NCM, H-2124

258 ff. parchment; 160 x 130; lin.: 19; [108 x 82]; interlin.: 6; col.: 1; 00D1,10A1n.

Nuskhuri

A miniature of John Chrysostom (1f^{v})

Scribe: Ivane Sapareli

Benefactor: Mikael Panask'ert'eli

Colophon: "This holy book of John Chrysostom was written at the Old Lavra of our Father Xarit'on, supporter and martyr" (257 f^{v}).

Mikael Panask'ert'eli dedicated the manuscript to Mt Sinai where he lived (256 f^{r}). In the mid-19th century Bishop Porphyry Uspensky took the manuscript from Sinai to Russia, where it was held in the Imperial Public Library in St Petersburg. In 1923 the manuscript was handed over to the Soviet Republic of Georgia.

Bibliography: *Collection* H, V, pp. 77-79; Amiranashvili, *The Museum Treasures*, p. 3.

1ր - 2ր

წმ. ხარიტონის ძველი მონასტერი - პალავრა

იოანე ოქროპირისა და სხვა წმ. მამათა საკითხავები, 1040 წ. (274 f')

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-1662

274 ფფ. ეტრატი; 250 x 185; სტრ.: 23; [177 x 125]; სტრ. შორის მანძილი: 7 / 10; სვეტი: 1; P2 00D1.

ნუსხური

დამკვეთი: გრიგოლ ხარიტონწმიდელი (274 f')

ანდერძი: „დაიწერა წ(მიდა)ჲ ესე წიგნი საყოფელსა შ(ინ)ა წ(მი)დისა მამისა ხარიტონისსა, პალავრას, ძუელსა მონასტერსა...“ (274 f').

ანდერძის მიხედვით, ხელნაწერი გრიგოლ ხარიტონწმიდელმა შესწირა დერტავის დედათა მონასტერს (274 f'). გვიანდელი მინაწერების მიხედვით, ხელნაწერი XVI საუკუნეში ჯვრის მონასტერშია; XVIII საუკუნის 60-იან წლებში კი უკვე საქართველოში ჩანს – 1765 წელს ის ჯრუჭის მონასტერისათვის შეუწირავთ (269 f').

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, IV, გვ. 86-89; კეკელიძე, ქართველ ქალთა კულტურულ-საგანმანათლებლო კერები, გვ. 202-210; მეტრეველი, დერტავისა და დერთუფას ხელნაწერების ირგვლივ, გვ. 260-272; მენაბდე, *კერები*, II, გვ. 43.

OLD MONASTERY OF ST XARIT'ON [ST CHARITON] - PALAVRA

John Chrysostom, *Sermons et al.*, 1040 (274 f')

NCM, H-1662

274 ff. parchment; 250 x 185; *lin.*: 23; [177 x 125]; *interlin.*: 7 / 10; *col.*: 1; P2 00D1.

Nuskhuri

Benefactor: Grigol Xaritonc'mideli (274 f')

Colophon: "This holy book was copied in the abode of St Xarit'on, in Palavra, at the Old Monastery" (274 f').

According to the colophon, Grigol Xaritonc'mideli dedicated the manuscript to the women's Monastery of Dert'avi (274 f'). Later inscriptions reveal that in the 15th-16th cc. the manuscript was kept in the Monastery of the Cross in Jerusalem; in the 1760s the manuscript appears to be held in Georgia: in 1765 it was donated to the Monastery of Jruchi (269 f').

Bibliography: *Collection* H, IV, pp. 86-89; Kekelidze, The Cultural and Enlightening Centres, pp. 202-210; Metreveli, On the Manuscripts of Dert'avi and Dert'upa, pp. 260-272; Manebde, *Seats*, II, p. 43.

223 f

[წმ. ხარიტონის ძველი მონასტერი]

მაკარ ეგვიპტელი, ეპისტოლენი და სწავლანი, XI საუკუნის 40-იანი წლები

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი, K-181

312 ფფ. ეტრატი; 235 x 167; სტრ.: 20; [168 x 105]; სტრ. შორის მანძილი: 9; სვეტი: 1; P4 00D1.

ნუსხური

დამკვეთი: გრიგოლ მღვდელი (2 f')

ანდერძი: „... შევწირენ წ(მიდას)ა ეკლესიასა წ(მი)დისა ღ(მრ)თისმშობელი-სასა, დარსა დერთუფას ... სალოცველ(ა)დ და საკითხავად ყ(ოვე)ლთა დათა ქართველთა, რ(ომელ)ნი მყოფ არიან ქ(რისტ)ჱს მსახურნი მას დარსა შ(ი)ნა..." (2 f').

XVII საუკუნის ბოლოს ხელნაწერი ჯერ კიდევ პალესტინაშია. ის 1699 წელს იერუსალიმში უნახავს დომენტი ბატონიშვილს (180 f').

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია ქუთაისი*, I, გვ. 334-335; კეკელიძე, ქართველ ქალთა კულტურულ-საგანმანათლებლო კერები, გვ. 202-210; მეტრეველი, დერტავისა და დერთუფას ხელნაწერების ირგვლივ, გვ. 260-272.

[OLD MONASTERY OF ST CHARITON]

Macarius of Egypt, *Epistles and Teachings*, 1040s

Kutaisi State Historical Museum, K-181

312 ff. purchment; 235 x 167; *lin.*: 20; [168 x 105]; *interlin.*: 9; *col.*: 1; P4 00D1.

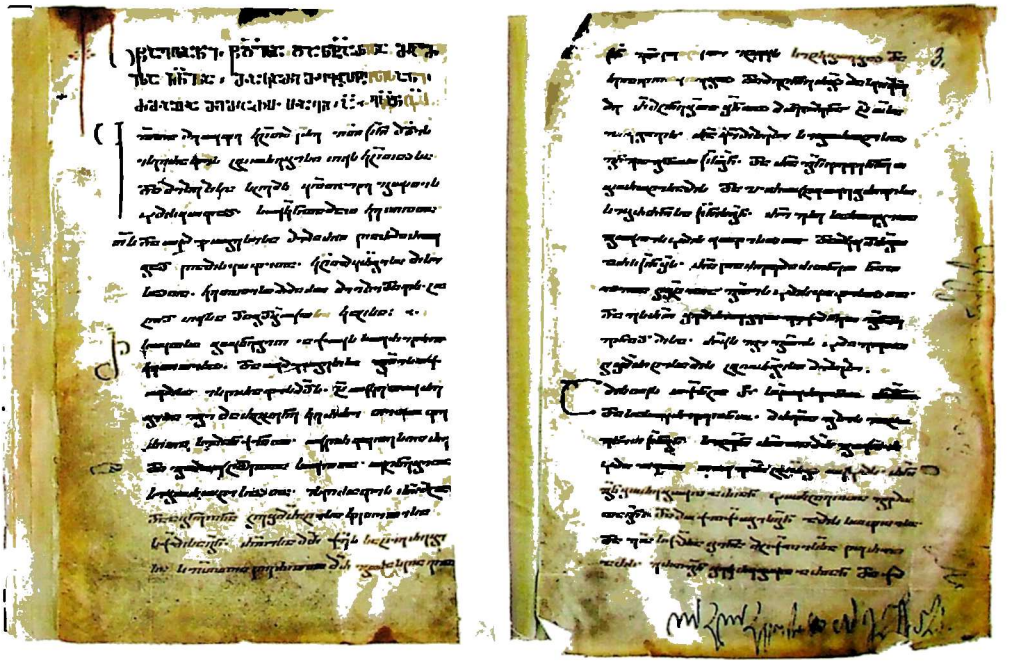
Nuskhuri

Benefactor: Grigol the Priest (2 f')

Colophon: "...I dedicated [this book] to the holy Church of the Holy Mother of God, which was in the Dert' upa Monastery to be prayed [from] and read by the Georgian nuns who are the servants of Christ at the Monastery. " (2 f').

In the end of the 17th c. the manuscript was still in Palestine – Prince (Batonishvili) Domenti saw it in Jerusalem in 1699 (180 f').

Bibliograpy: *Collection - Kutaisi*, I, pp. 334-335; Kekelidze, The Cultural and Enlightening Centres, pp. 202-210; Metreveli, On the Manuscripts of Dert'avi and Dert'upa, pp. 260-272.

2r - 3r

გესმანია [გეთსიმანია] (იერუსალიმი)

ოთხთავი, 1048 წ. (298 f')

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-1741

335 ფფ. ეტრატი; 222 x 155; სტრ.: 21 / 22; [155 x 95]; სტრიქონებს შორის მანძილი: 7; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 10; E 03E2b*.

ნუსხური

გადამწერი: მიქაელი „მცხეთის მიწისაგან" (299 f')

დამკვეთი: სტეფანე პალავრელი „შვილი მცხეთისაჲ" (298 f')

ანდერძი: „დაიწერა წ(მიდას)ა ადგილსა გ ე ს მ ა ნ ი ა ს, საფლავსა წ(მიდ)ისა ღ(მრთ)ისმშ(ო)-ბელის(ა)სა..." (299 f').

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, IV, გვ. 173-174.

GESMANIA [GETHSEMANE] (JERUSALEM)

Gospel, 1048 (298 f')

NCM, H-1741

335 ff. parchment; 222 x 155; *lin.*: 21/22; [155 x 95]; *interlin.*: 7; *col.*: 2; *intercol.*: 10; E 03E2b*.

Nuskhuri

Scribe: Mikael from the land of Mcxeta (299 f')

Benefactor: St'epane P'alavreli, son of Mcxeta (298 f')

Colophon: "[This Gospel] was copied at the holy place of G e s m a n i a, at the grave of the Holy Mother of God..." (299 f').

Bibliography: *Collection* H, IV, pp. 173-174.

84 f°

გოლგოთა (იერუსალიმი)

თვენი, 1049 წ. (285 f')

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-2337

285 ფფ.; ეტრატი; 255 x 180; სტრ.: 27 / 29; [170 x 103]; სტრ. შორის მანძილი: 6; სვეტი: 1; P2 20D1.

ნუსხური

გადამწერი: მიქაელი (285 f')

დამკვეთი: იოვანე გოლგოთელი (285 f')

შემმოსველები: ნისთერეონი (285 f'), ბასილი აღ[დ]გომელი (283 f')

ანდერძი: „...დაესრულნესთთუენიწელიწდისანიბრძანებითადამოღუაწებითაღ(მერ)თშემოსილისა და სახიერისა მამისა და ტკბილისა მოძღურისა ი ო ვ ა ნ ე გ ო ლ გ ო თ ე ლ ი ს ა ჲ თ ა ... ვინ ესე წიგნი რაჲცა მიზეზითა გ ო ლ გ ო თ ი ს ა გ ა ნ გამოაჴუას, შე-მცა-ჩუენებულ არს ..." (285 f')

1820 წელს ხელნაწერი ჯვრის მონასტრიდან რუსეთში წაიღო გიორგი ავალიშვილმა (1 f'); ინახებოდა პეტერბურგში, რუსეთის სააზიო მუზეუმში. 1923 წელს გადაეცა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკას.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, V, გვ. 232-233; ამირანაშვილი, *სამუზეუმო განძეულობა*, გვ. 3; მეტრეველი, გიორგი ავალიშვილი, გვ. 139-153.

GOLGOTA [GOLGOTHA] (JERUSALEM)

Menaion, 1049 (285 f')

NCM, H-2337

285 ff. parchment; 255 x 180; *lin.*: 27 / 29; [170 x 103]; *interlin.*: 6; *col.*:1; P2 20D1.

Nuskhuri

Scribe: Mikael (285 f')

Benefactor: Iovane Golgoteli (285 f')

Book-Binders: Nistereon (285 f'), Basili Aγ[d]gomeli (283 f')

Colophon: "...we had completed the *Menaion,* which was ordered and commissioned by God's blessed, kind Father and sweet Teacher I o v a n e G o l g o t e l i Who ever takes this book away from G o l g o t a for any reason, will be cursed..." (285 f').

In 1820 the manuscript was taken from the Monastery of the Cross to Russia by George Avalishvili (1 f'); it was kept in the Russian Asiatic Museum in St Petersburg; it was handed over to the Soviet Republic of Georgia in 1923.

Bibliography: *Collection H*, V, pp. 232-233; Amiranashvili, *The Museum Treasures*, p. 3; Metreveli, George Avalishvili, pp. 139-153.

110 ſ

[ჯვრის მონასტერი, იერუსალიმი]

თვენი (გიორგი მთაწმინდელის რედაქცია), XI ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-2336

264 ფფ. ეტრატი; 255 x 195; სტრ.: 26; [180 x 115]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი: 1; PI4 20D1*.

ნუსხური

ხელნაწერი 1570 წელს ჯვრის მონატერში აუკინძავს ვლასი ურბნელს (264 f'). 1820 წელს ჯვრის მონასტრიდან რუსეთში წაიღო გიორგი ავალიშვილმა; ინახებოდა პეტერბურგში, რუსეთის სააზიო მუზეუმში; 1923 წელს გადაეცა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკას.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, V, გვ. 231-232; ამირანაშვილი, *სამუზეუმო განძეულობა*, გვ. 3; მეტრეველი, გიორგი ავალიშვილი, გვ. 139-153.

[MONASTERY OF THE CROSS (JERUSALEM)]

Menaion (George the Hagiorite's redaction), 11th c.

NCM, H-2336

264 ff. parchment; 255 x 195; *lin.*: 26; [180 x 115]; *interlin.*: 7; *col.*: 1; PI4 20D1*.

Nuskhuri

The manuscript was bound by Vlasi Urbneli in 1570 at the Monastery of the Cross, Jerusalem (264 f'). George Avalishvili took it from the Monastery of the Cross to Russia in 1820; it was kept in the Russian Asiatic Museum in St Petersburg; in 1923 it was handed over to the Soviet Republic of Georgia.

Bibliography: *Collection H*, V, pp. 231-232; Amiranashvili, *The Museum Treasures*, p. 3; Metreveli, George Avalishvili, pp. 139-153.

48 f

[ჯვრის მონასტერი, იერუსალიმი]

თვენი (გიორგი მთაწმინდელის რედაქცია), XI ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-2339

175 ფფ. ეტრატი; 225 x 193; სტრ.: 20; [148 x 110]; სტრ. შორის მანძილი: 9; სვეტი: 1; P4 32C1.

ნუსხური

ხელნაწერი 1649 წელს ჯვრის მონასტერში აუკინძავს გრიგოლ დიაკონს (172 f^{r-v}). ვრცელი მინაწერი (173 f^{v} - 174 f^{v}) გვაწვდის ინფორმაციას ჯვრის მამის, ნიკიფორე (ნიკოლოზ) ჩოლოყაშვილის თაოსნობით XVII საუკუნეში მონასტერში მიმდინარე სარესტავრაციო სამუშაოების შესახებ. ჯვრის მონასტრიდან 1820 წელს წამოიღო გიორგი ავალიშვილმა (1 f^{v}). ინახებოდა პეტერბურგში, რუსეთის სააზიო მუზეუმში; 1923 წელს გადაეცა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკას.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, V, გვ. 233-235; მენაბდე, *კერები*, II, გვ. 122; ამირანაშვილი, *სამუზეუმო განძეულობა*, გვ. 3; მეტრეველი, გიორგი ავალიშვილი, გვ. 139-153.

[MONASTERY OF THE CROSS, JERUSALEM]

Menaion (George the Hagiorite's redaction), 11th c.

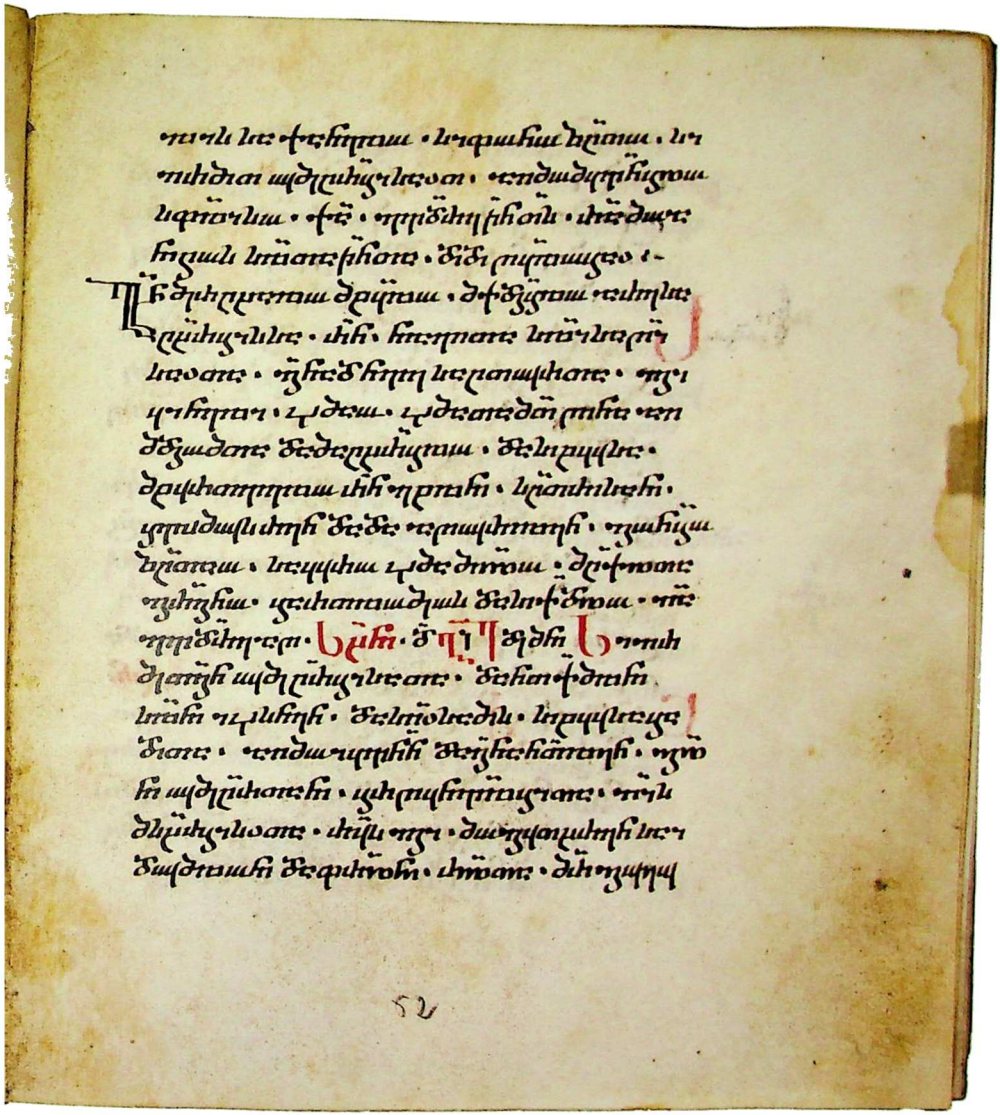
NCM, H-2339

175 ff. parchment; 225 x 193; *lin.*: 20; [148 x 110]; *interlin.*: 9; *col.*: 1; P4 32C1.

Nuskhuri

The manuscript was bound by Grigol the Deacon in 1649 in the Monastery of the Cross (172 f^{r-v}). An elaborate inscription tells us about Father Nikiphore (Nikoloz) Cholokashvili who initiated the restoration of the Monastery in the 17th century (173 f^{v}-174 f^{v}). In 1820 George Avalishvili took the manuscript from the Cross Monastery to Russia (1 f^{v}),where it was held in the Russian Asiatic Museum in St Petersburg; in 1923 it was handed over the Soviet Republic of Georgia.

Bibliography: *Collection* H, V, pp. 233-235; Menabde, *Seats*, II, p. 122; Amiranashvili, *The Museum Treasures*, p. 3; Metreveli, George Avalishvili, pp. 139-153.

[აღდგომის ეკლესია (იერუსალიმი)]

გრიგოლ ღვთისმეტყველი, საკითხავები (ექვთიმე მთაწმინდელისა და დავით ტბელის თარგმანები), XI ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, S-383

434 ფფ. ეტრატი; 380 x 295; სტრ.: 30; [285 x 185]; სტრიქონებს შორის მანძილი: 10; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 25; P2 20E2, P6 20E2*, P5c(3) 20E2* *et al.*

ნუსხური

დამკვეთი: აღდგომის ეკლესიის დიაკონი კვრიკე (426 f^{v})

ანდერძი: „წ(მიდა)ნო და ყ(ოვ)ლ(ა)დ ქებულნო, დ(იდე)ბ(ულ)ნო მღდ(ე)ლთმოძღუარნო, ბასილი და გრიგოლი, მეოხ-ეყვენით წ(ინაშ)ე ქ(რისტეს)ა მონასა და მადიდებელსა თქ(უე)ნსა, კ ვ რ ი კ ე ს, ა [ღ] დ გ ო მ ი ს ა დ (ი ა) კ (ო) ნ ს ა, რ(ომელმა)ნ დიდითა სურვილითა მოიგო წ(მიდა)ჲ ესე წიგნი ...“ (426 f^{v}).

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* S, I, გვ. 454-461; ბრეგაძე (გამოც.), *აღწერილობა*, გვ. 83-90.

[CHURCH OF THE RESURRECTION (JERUSALEM)]

Gregory the Theologian, *Sermons* (Eutymius the Hagiorite and David Tbeli's translations), 11th c.

NCM, S-383

434 ff. parchment; 380 x 295; *lin.:* 30; [285 x 185]; *interlin.:* 10; col.: 2; *intercol.:* 25; P2 20E2, P6 20E2*, P5c(3) 20E2* *et al.*

Nuskhuri

Benefactor: K'wrik'e the Deacon of the Church of the Resurrection (426 f^{v})

Colophon: "Most holy, greatly esteemed and eminent archbishops Basil and Gregory, pray to Christ on behalf of your slave and worshipper K'wrik'e, t h e d e a c o n o f t h e [c h u r c h] o f t h e R e s u r r e c t i o n who commissioned this book with great want" (426 f^{v}).

Bibliography: *Collection* S, I, pp. 454-461; Bregadze (ed.), *Description*, pp. 83-90.

84 f°

[ჯვრის მონასტერი (იერუსალიმი)]

გიორგი მცირე, „გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრება“, გიორგი მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი საგალობლები, XI საუკუნის ბოლო

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, S-353

88 ფფ. ეტრატი; 140 x 103; სტრ.: 25 / 26 / 27; [118 x 84]; სტრ. შორის მანძილი: 4; სვეტი: 1; PIb 00D1*, 00D1, PIa 00D1* *et al.*

არაფორმალური ნუსხური, რამდენიმე ხელწერა, ძირითადია ე. წ. შავი მთის ხელი.

ხელნაწერი ჯვრის მონასტერში აუკინძავს ბარნაბა ტფილელს XVI საუკუნის 70-იან წლებში (3 f').

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* S, I, გვ. 409-411.

[MONASTERY OF THE CROSS (JERUSALEM)]

George Mtsire, *The Life of St George the Hagiorite*, Hymns dedicated to George the Hagiorite, the end of the 11th c.

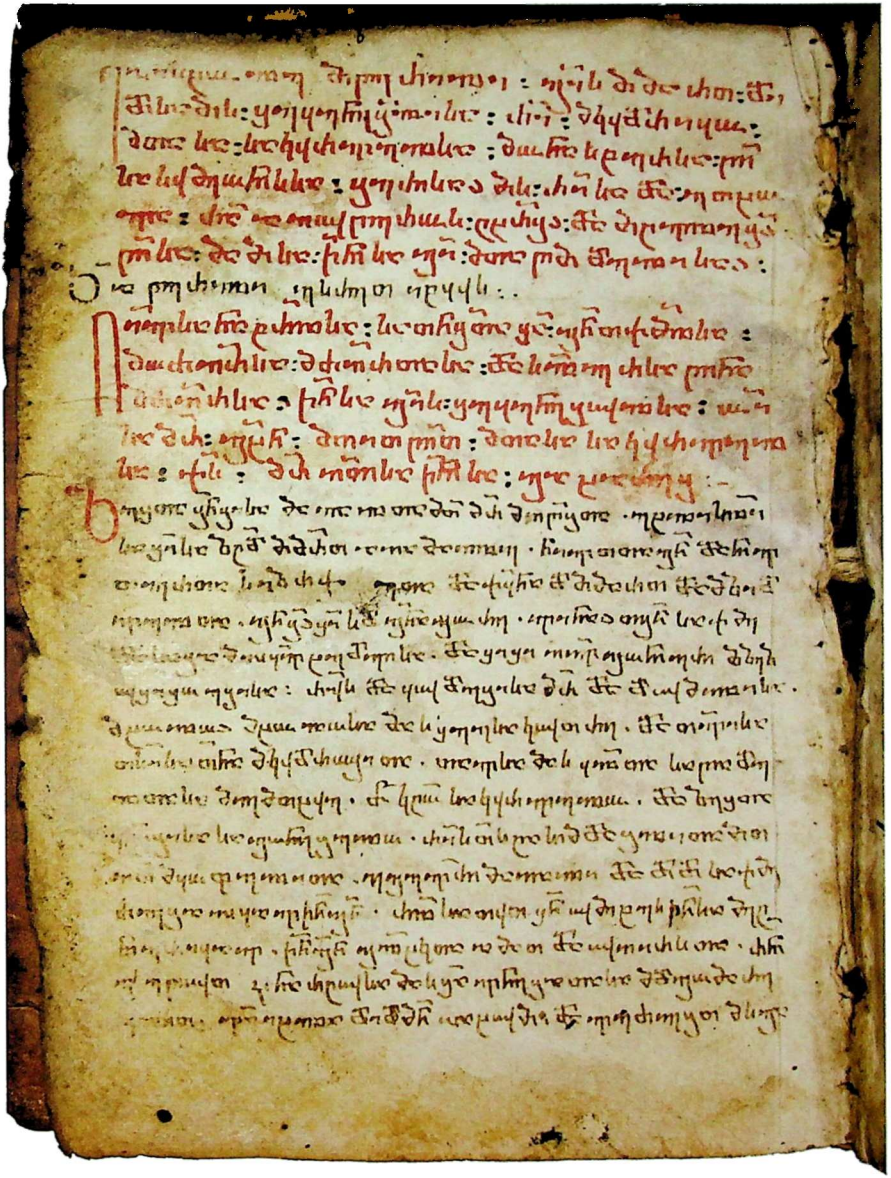
NCM, S-353

88 ff. parchment; 140 x 103; *lin.*: 25 / 26 / 27; [118 x 84]; *interlin.*: 4; *col.*: 1; PIb 00D1*, 00D1, PIa 00D1* *et al.*

Informal nuskhuri, several handwritings, the principal is the so-called *Black Mountain hand.*

The manuscript was bound by Barnaba Tbileli in 1570s at the Monastery of the Cross, Jerusalem (3 f').

Bibliography: *Collection* S, I, pp. 409-411.

ჯვრის მონასტერი, იერუსალიმი

გიორგი მთაწმინდელი, დიდი სვინაქსარი, 1156 წ. (338 f^{v})

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-1661

339 ფფ. ეტრატი; 249 x 192; სტრ.: 28; [190 x 138]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი:1;
P4 21C1b*, P4 20C1.

ნუსხური

გადამწერი: გიორგი დოდისი (338 f^{v})

ანდერძი: „დაიწერა წიგნი ესე წ(მიდას)ა ქ(ა)ლ(ა)ქსა იწ(რუსა)ლიმსა, მონასტერსა შ(ინ)ა ჯ(უა)რის(ა)სა ...“ (338 f^{v})

ხელნაწერი წარმოადგენდა გოლგოთას საკუთრებას (2 f^{v}, 339 f^{r}). რესტავრირებული იყო ჯვრის მონასტერში XVI საუკუნის 70-იან წლებში ვლასი ურბნელის მიერ (339 f^{r}). საქართველოში უნდა ჩამოეტანა ბერ ლავრენტი ოკრიბელს (გოგელაძეს) XIX საუკუნის დასაწყისში. ინახებოდა ჯრუჭის მონასტერში, საიდანაც 1919 წელს თბილისში ჩამოიტანა ექვთიმე თაყაიშვილმა. შეიცავს ჯვაროსანთა, ტამპლიერების ორდენის წევრთა მოსახსენებლებს (XII ს.-ის II ნახ.), ასევე, XV-XVI სს. აღაპებს, რომლებიც მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავენ გოლგოთაზე ქართველთა უფლებების შესახებ.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, IV, გვ. 82-86; მეტრეველი, იერუსალიმის ერთი ხელნაწერი, გვ. 127-138; კეკელია, ჯვაროსანთა მოსახსენებლების შესწავლა, გვ. 390-397; Tsurtsumia, Commemorations of Crusaders, pp. 318-334.

MONASTERY OF THE CROSS, JERUSALEM

George the Hagiorite, *Great Synaxarion*, 1156 (338 f^{v})

NCM, H-1661

339 ff. parchment; 249 x 192; *lin.*: 28; [190 x 138]; *interlin.*: 7; *col.*: 1; P4 21C1b*, P4 20C1.

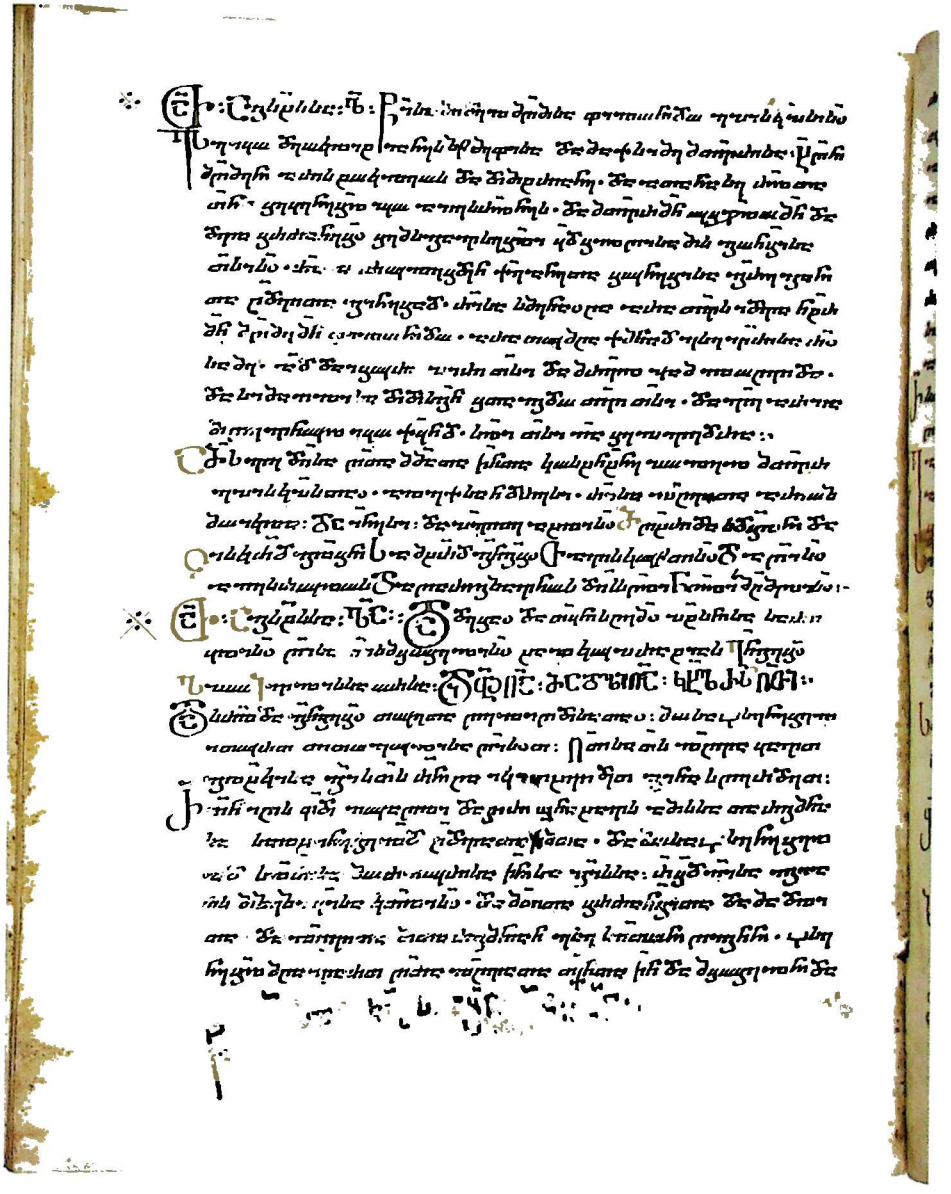
Nuskhuri

Scribe: Giorgi Dodisi

Colophon: "This book was copied in the holy city of Jerusalem, in the Monastery of the Cross" (338 f^{v}).

The manuscript belonged to Golgotha (2 f^{v}, 339 f^{r}). It was restored at the Monastery of the Cross in Jerusalem in 1570s by Vlasi Urbneli (339 f^{r}). The manuscript was brought to Georgia probably by the monk Lavrenti Okribeli (Gogeladze) in the early 19th century; it was kept in the Monastery of Jruchi; in 1919 Eqvtime Takaishvili brought it to Tbilisi. The manuscript contains commemorations (second half of the 12th century) of the Crusader Order of the Knights Templar (1 f^{r-v}) and 15th-16th cc. agapes containing important information about the rights of the Georgians at Golgotha.

Bibliography: *Collection* H, IV, pp. 82-86; Metreveli, The Manuscript of Jerusalem, pp. 127-138; Kekelia, On the Prosopographical Study of the Commemorations of Crusaders, pp. 390-397; Tsurtsumia, Commemorations of Crusaders, pp. 318-334.

ჯვრის მონასტერი, იერუსალიმი

თეოდორე სტუდიელი, სწავლანი (გიორგი მთაწმინდელის თარგმანი), XII ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-1347

221 ფფ. ქაღალდი; 249 x 165; სტრ.: 22 / 23; [160 x 92]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი: 1;

P6 21B2b*, P6 20B2*, 20A2.

ნუსხური

გადამწერი: მიქაელ გვრგენისძე (203 f')

ანდერძი: „...მე, გლ(ა)ხ(ა)კმან და ფ(რია)დ ცოდვილმან მიქაელ გვრგენისძემან, დავჩხრიკენ წ(მიდ)აჲ ესე ს(უ)ლთა გ(ა)ნმან(ა)თლებ(ე)ლი სტუდიელი... სანახებსა წ(მიდ)ისა ი ჳ რ (უ) ს (ა) - ლ (ე) მ ი ს ა ს ა , მ ო ნ ა ს ტ (ე) რ ს ა ჯ (უ ა რ) ი ს ა ს ა..." (203 f').

ხელნაწერი გადაიწერა სპეციალურად ვაჰანის ქვაბების წმიდა გიორგის ეკლესი-ისათვის (ჯავახეთი) (203 f').

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, IV, გვ. 429-432.

MONASTERY OF THE CROSS, JERUSALEM

Theodore the Studite, *Catecheses* (George the Hagiorite's translation), 12th c.

NCM, A-1347

221 ff. paper; 249 x 165; *lin.*: 22 / 23; [160 x 92]; *interlin.*: 7; *col.*: 1; P6 21B2b*, P6 20B2*, 20A2.

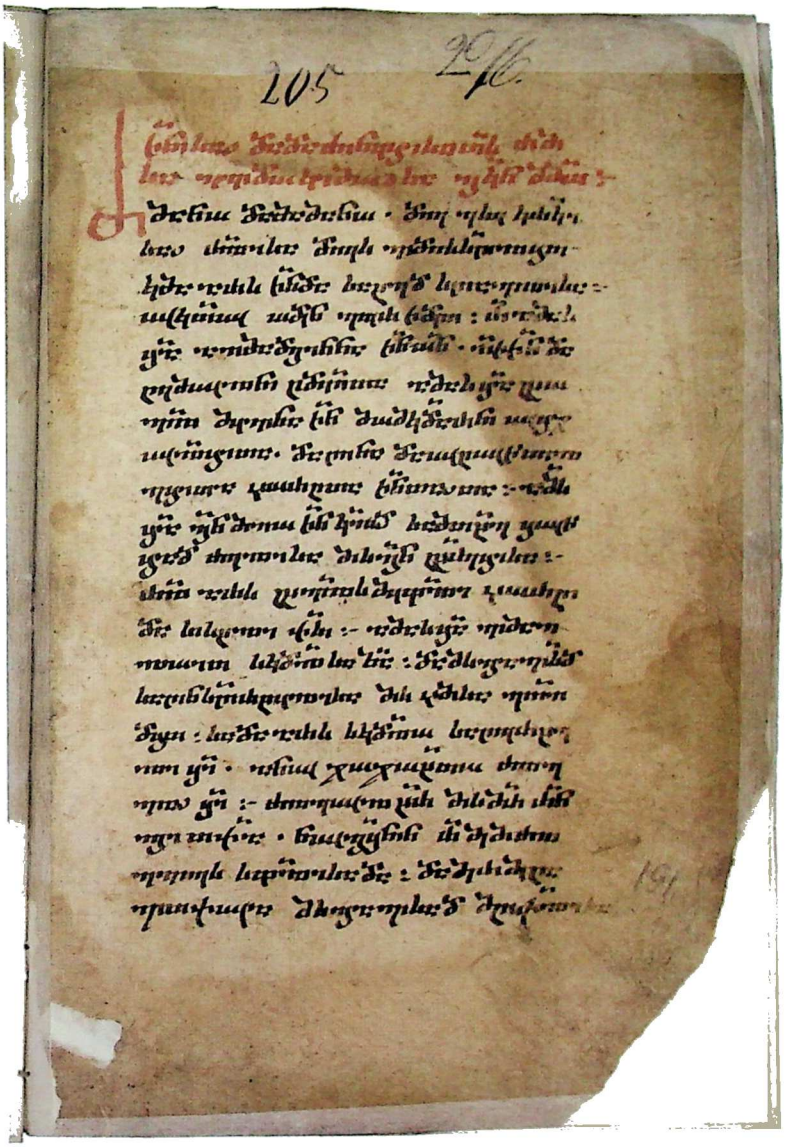
Nuskhuri

Scribe: Mikael Gwrgenisʒe

Colophon: "...I, poor and sinful Mikael Gwrgenisʒe, scribbled this *Studite* enlightener of holy souls in the environs of sacred J e r u s a l e m , a t t h e C r o s s M o n a s t e r y"... (203 f').

The manuscript was copied for the Church of St George at the Vahani Caves (Javakheti, Georgia) (203 f').

Bibliography: *Collection* A, IV, pp. 429-432.

191 f°

წმ. საბას მონასტერი

მაქსიმე აღმსარებელი, „ცხოვრება ღვთისმშობლისა“, XII ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-1664

171 ფფ. ეტრატი; 250 x 167; სტრ.: 25 / 26; [178 x 110]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი: 1; P1b 00D1*, P1a-PC1b 00D1*, P1a 00D1* *et al.*

ნუსხური

დეკორირებული საზედაო ასოები

გადამწერი: იოვანე ყია (57 f°)

ანდერძი: „დაიწერა წ(მიდა)ჲ ესე ღ(მრ)თისმშობ(ე)ლისა ცხორებაჲ, ს(უ)ლთა გ(ა)ნმანათლებელი, ჯერაკუმიას, მ ო ნ ა ს ტ ე რ ს ა წ (მ ი დ) ი ს ა ს ა ბ ა ჲ ს ა“ (165 f°).

ხელნაწერი ინახებოდა ჯრუჭის მონასტერში, საიდანაც თბილისში 1919 წელს ჩამოიტანა ექვთიმე თაყაიშვილმა.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, IV, გვ. 91-92.

ST SABA'S MONASTERY

Maximus the Confessor, *The Life of the Mother of God*, 12th c.

NCM, H-1664

171 ff. parchment; 250 x 167; *lin.*: 25 / 26; [178 x 110]; *interlin.*: 7; *col.*: 1; P1b 00D1*, P1a-PC1b 00D1*, P1a 00D1* *et al.*

Nuskhuri

Decorated initials

Scribe: Iovane Q'ia (57 f°)

Colophon: "This soul-enriching holy *Life of Mother of God* was written in the M o n a s t e r y o f S t S a b a , at the old people's home" (165 f°).

The manuscript was brought from the Monastery of Jruchi to Tbilisi by Eqvtime Takaishvili in 1919.

Bibliography: *Collection* H, IV, pp. 91-92.

165 f°

ქაპაქთა [= ქაპპათა] (იერუსალიმი)

თვენი (გიორგი მთაწმინდელის რედაქცია), XIII ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-2338

284 ფფ. ქაღალდი; 240 x 170; სტრ.: 25; [172 x 97]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი: 1; P2 20D1.

ნუსხური

მინაწერი: „დ(ედო)ფლისა მ(ა)რთ(ა)ჲსა მ(ო)ნ(ა)სტრისა კ (ა) პ (ა) კ თ (ა) ი ს (ა) ჲ. კრ(უ)ლი არს, ვინცა გ(ა)მ(ოა)ჴ(უა)ს.“ (278 f^{v}, 279 f^{r}).

1820 წელს ხელნაწერი ჯვრის მონასტრიდან წამოიღო გიორგი ავალიშვილმა (1 f^{v}). ინახებოდა პეტერბურგში, რუსეთის სააზიო მუზეუმში; 1923 წელს გადაეცა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკას.

ბიბლიოგრაფია: კეკელიძე, ქართველ ქალთა კულტურულ-საგანმანათლებლო კერები, გვ. 202-210; მეტრეველი, ჯვრის მონასტრის სააღაპე წიგნი, გვ. 203-204; მენაბდე, *კერები*, II, გვ. 145-146; მეტრეველი, გიორგი ავალიშვილი, გვ. 139-153.

K'AP'AK'TA [= K'AP'P'ATA - KAPPATHA] (JERUSALEM)

Menaion (George the Hagiorite's redaction), 13th c.

NCM, H-2338

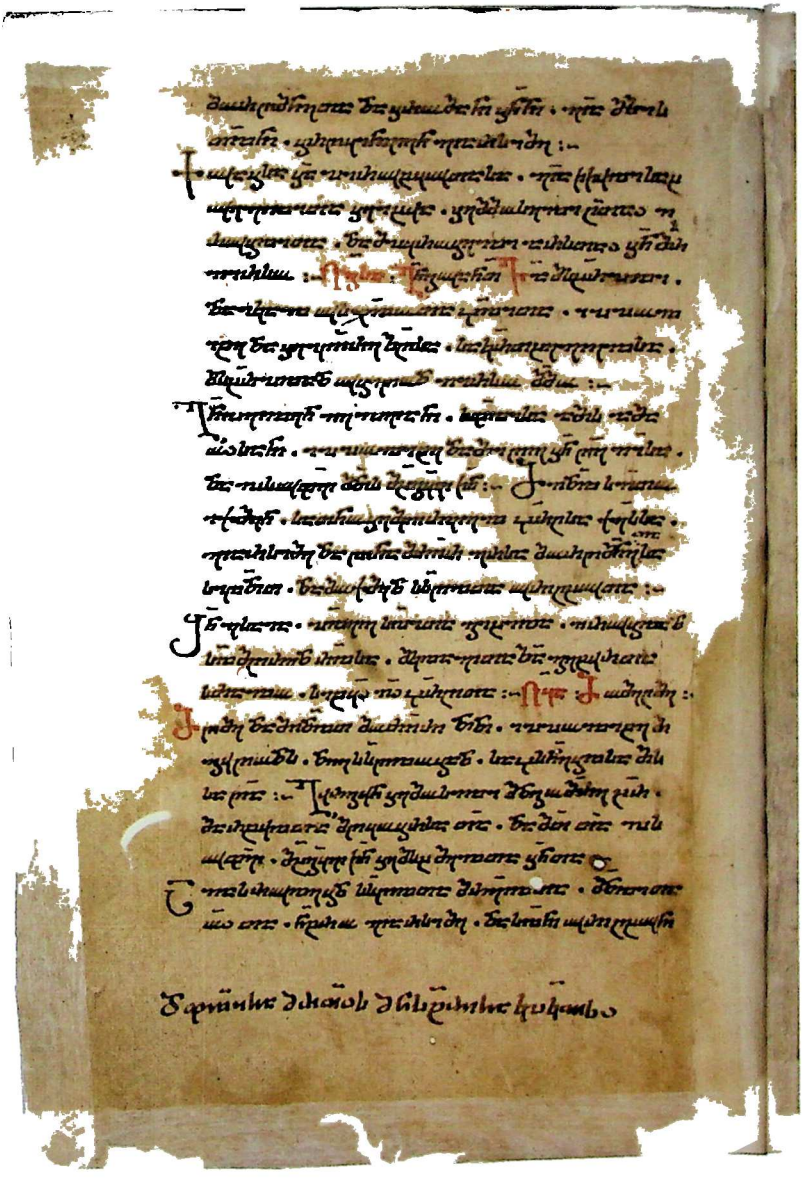
284 ff. paper; 240 x 170; *lin.*: 25; [172 x 97]; *interlin.*: 7; *col.*: 1; P2 20D1.

Nuskhuri

Inscription: " [This book] belongs to the Monastery of K'ap'ak'ta of Queen Marta. [He] will be cursed who ever takes it from there" (278 f^{v}, 279 f^{r}).

In 1820 George Avalishvili took the manuscript from the Monastery of the Cross to Russia (1 f^{v}). It was kept in the Russian Asiatic Museum in St Petersburg; in 1923 it was handed over to the Soviet Republic of Georgia.

Bibliography: Kekelidze, The Cultural and Enlightening Centres, pp. 202-210; Metreveli, The Synodikon of the Monastery of the Cross, pp. 203-204; Menabde, *Seats*, II, pp. 145-146; Metreveli, George Avalishvili, pp. 139-153.

278 ՚

ჯვრის მონასტერი (იერუსალიმი)

რჯულის კანონი, XIII ს.

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი, K-25

312 ფფ. ქაღალდი; 290 x 185; სტრ.: 29; [216 x 120]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი: 1; P4 52C1pq*.

ნუსხური

დეკორირებული საზედაო ასოები

გადამწერი: გრიგოლ ჩახრეხაძსძე (296 f')

ანდერძი: „...არარაჲს სხვსათ(ვ)ს მოვიჭირვე წერაჲ ამისი, თვნიერ რ(ომე)ლ სიყუარ(უ)ლი მქონდა ცალკერძ წ(მიდ)ისა მ ო ნ ა ს ტ რ ი ს ა პ ა ტ ი ო ს ნ ი ს ა ჯ (უ ა რ ი ს ა) ჲ და მერმე ამის წ(მიდ)ისა წიგნისაჲ. და ესე დავიდევ გონებასა ჩ(ე)მსა, ვ(ითარმე)დ უკ(უწ)თ(უ) ღირს-მყოს ღ(მერთმა) ნ და წ(მიდას)ა მონასტერსა პატიოსნისა ჯ(უარი)ს(ა)სა შ(ინ)ა შეიწყნარონ, მაშა თვთ კეთ(ი)ლ. და ვ(იდრ)ე ცოცხალი ვიყო, არა დავაკლდები ხილვასა ამისსა..." (296 f')

ეს ხელნაწერი 1622 წელს იერუსალიმში უნახავს ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილს და კვლავ ჯვრის მონასტრისათვის შეუწირავს (300 f').

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* - ქუთაისი, I, გვ.110-116; მენაბდე, *კერები*, II, გვ. 122.

MONASTERY OF THE CROSS (JERUSALEM)

Nomokanon, 13th c.

Kutaisi State Historical Museum, K-25

312 ff. paper; 290 x 185; *lin.*: 29; [216 x 120]; *interlin.*: 7; *col.*: 1; P4 52 C1pq*.

Nuskhuri

Decorated initials

Scribe: Grigol Čaxrexajsʒe (296 f')

Colophon: "...My reasons for forcing myself to copy this book were that firstly I loved this holy M o n a s t e r y o f t h e C r o s s and secondly [I loved] this book. And I thought that if God would make me worthy to dedicate [this book] to the holy Monastery of the Cross, it would be very good; I would have an opportunity to see it while I am alive..." (296 f')

In 1622 Nikiphore (Nikoloz) Cholokashvili found the manuscript in the city of Jerusalem and dedicated it to the Monastery of the Cross (300 f').

Bibliography: *Collection - Kutaisi*, I, pp. 110-116; Menabde, *Seats*, II, p. 122.

აღდგომის ეკლესია (იერუსალიმი)

ლაჰილის ოთხთავი, XIV ს.

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი, სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმი, 620 (კ-75)

198 ფფ. ეტრატი; 260 x 180; სტრ.: 32; სვეტი: 2.

ნუსხური

გადამწერი: იოვანე, ქსცხიანის შვილი (172 f^{v})

ანდერძი: „ს(ა)ხელითა ღ(მრთ)ისაჲთა, აღდგომისა ეკლესიასა შ(ი ნ)ა, წ(ინაშ)ე საფლ(ა)ვისა ქ(რისტე)სა, მე, ცოდვ(ი)ლმ(ა)ნ და უმეცარმ(ა)ნ და უცბად მჩხრეკ(ა)ლმ(ა)ნ ი(ოვა)-ნე ქსცხიანისა შვი(ლ)მ(ა)ნ ჴ(ე)ლ-ვყ(ა)ვ აღწერად წ(მიდა)თა ამ(ა)თ ოთხთ(ა)ვთა და შევსწირე სუანეთს, წ(მიდას)ა მთ(ა)ვ(ა)რანგ(ე)ლ(ო)ზსა მუხერისა..." (172 f^{v}).

ანდერძის მიხედვით, გადამწერს ხელნაწერი სვანეთში გამოუტანებია ფხოტლერი დეკანოზისათვის (172 f^{v}).

ბიბლიოგრაფია: სილოგავა, *სვანეთის წერილობითი ძეგლები*, I, გვ. 56-57; გლოველი (გამოც.), *საქართველოს რეგიონებში დაცული ქართული ხელნაწერები*, გვ. 286.

CHURCH OF *RESURRECTION* (JERUSALEM)

The Lahili Gospel, 14th c.

Georgian National Museum, Svaneti Museum of the History and Ethnography, 620 (კ-75)

198 ff. parchment; 260 x 180; *lin.*: 32; *col.*: 2.

Nuskhuri

Scribe: Iovane son of Kscxiani (172 f^{v})

Colophon: "In the name of God, in the Church of Resurrection, in front of the Tomb of Christ, I, the sinner and a scribbler Iovane, son of Kscxiani dared to copy this Holy Gospel and dedicated it to Svaneti, the Church of St Archangel at Muxeri..."(172 f^{v}).

According to the colophon, the scribe handed the manuscript over to the deacon of Pxotli to be delivered to Svaneti (172 f^{v}).

Bibliography: Silogava, *Written Sources of Svaneti*, I, pp. 56-57; Gloveli (ed.), *Georgian Manuscripts in the Regions of Georgia*, p. 286.

ფოტოზე საავტორო უფლება ეკუთვნის მუზეუმს (© საქართველოს ეროვნული მუზეუმი).

გოლგოთა (იერუსალიმი)

გამოკრებილი სახარება და სამოციქულო, 1546 წ. (271 f^v^)

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-1348

274 ფფ. ეტრატი; 265 x 190; სტრ.: 29; [190 x 130]; სტრ. შორის მანძილი: 6; სვეტი: 1; U 00/1.

ნუსხური

გადამწერი: დიმიტრი ოჯიკისძე (274^v^)

ანდერძი: „დაიწერა წ(მიდას)ა და დ(იდე)ბ(უ)ლსა, ცამდი გ(ა)მაღლებ(უ)ლსა და ც(ა)თა მობ(ა)ძ(ა)-ვსა, იეს(უ) ქ(რისტ)ეს წ(მიდ)ითა სისხლითა და წყლითა მ(ო)რწყ(უ)ლსა ადგ(ი)ლსა გოლგოთ(ა)ს შ(ინ)ა...“ (274 f^v^).

ხელნაწერი 1917 წლიდან ჩანს თბილისში. ამ დროს ის საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებას გადაეცა დარიის მონასტრიდან.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, III, გვ. 302-303.

GOLGOTA (JERUSALEM)

Selected readings from the Gospel, the Acts, Paul's Epistles, and the Catholic Epistles, 1546 (271f^v^).

NCM H-1348

274 ff. parchment; 265 x 190; *lin.*: 29; [190 x 130]; *interlin.*: 6; *col.*: 1; U 00/1.

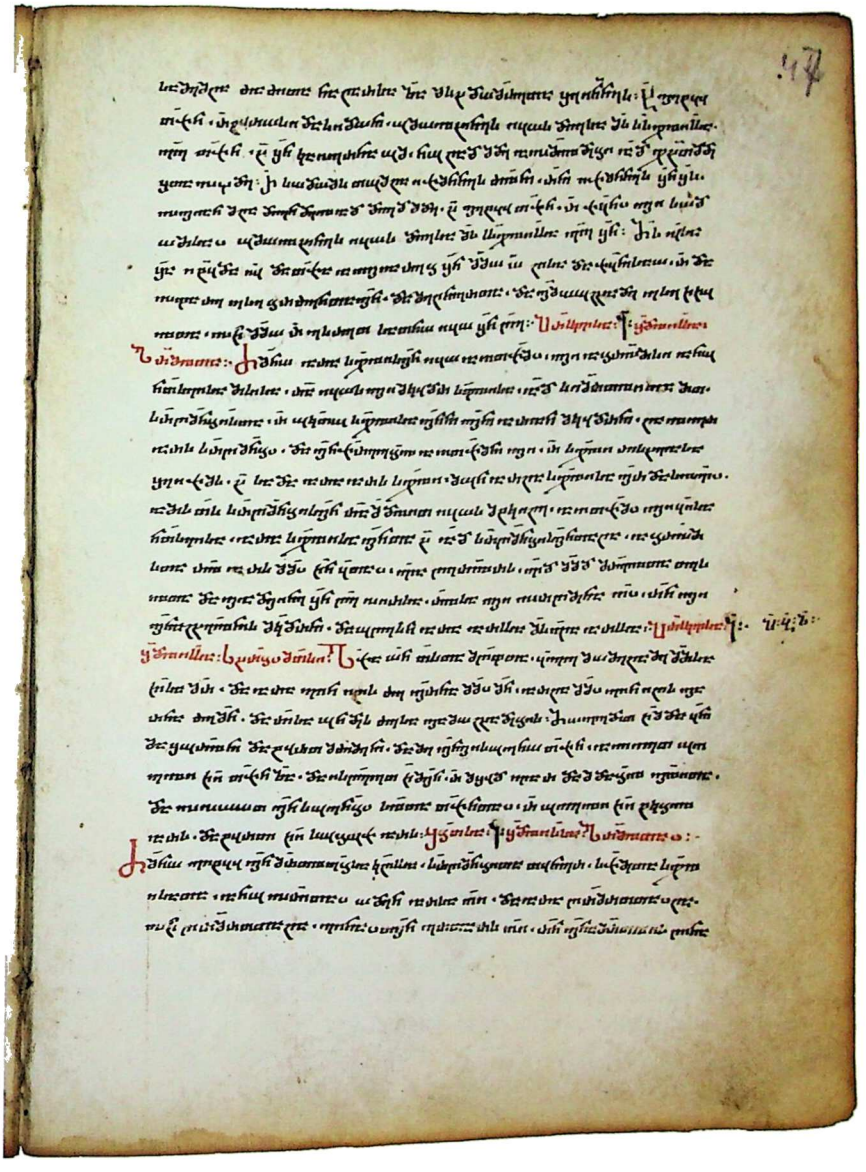
Nuskhuri

Scribe: Dimitri Ǫžik'isʒe (271 f^v^)

Colophon: "It was written at the place of great holiness, exalted like the sky, watered with the holy blood of Jesus Christ, at G o l g o t a (271 f^v^).

In 1917 the manuscript was held in Tbilisi in the Monastery of Daria. It was handed over to the Historical and Ethnographic Society.

Bibliography: *Collection H*, III, pp. 302-303.

ჯვრის მონასტერი, იერუსალიმი

ოთხთავი, XVI ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, Q-84

218 ფფ. ეტრატი; 102 x 72; სტრ.: 26 / 24 / 22 / 18; [75 x 53]; სტრ. შორის მანძილი: 2; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 5; P2 20E2, 20A2.

ნუსხური

ილუსტრირებული

გადამწერი: ამბროსი (52 f^{v})

ანდერძი: „და აწ ესე ს(ა)ხ(ა)რ(ე)ბ(ა)ჲ აღიწერა ც(ო)დვ(ი)ლისა ამბროს(ი)სგ(ა)ნ იჳ(რუსა)-ლ(ე)მს, მონასტერსა ჯ(უარ)ისა პ(ა)ტიოსნისსა...“ (52 f^{v}).

XIX საუკუნეში ხელნაწერი საქართველოშია. დამცავ ფურცელზე დასტურდება 1860 წლის საირმის ღვთისმშობლის სახელობის მონასტრის წინამძღვრის, კირილე გაბუნიას წარწერა ხელნაწერის განახლებისა და ყდაში ჩასმის შესახებ.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* Q, I, გვ. 97-98.

MONASTERY OF THE CROSS, JERUSALEM

Gospel, 16th c.

NCM, Q-84

218 ff. parchment; 102 x 72; *lin.*: 26 / 24 / 22 / 18; [75 x 53]; *interlin.*: 2; *col.*: 2; *intercol.*: 5; P2 20E2, 20A2.

Nuskhuri

Illustrated

Scribe: Ambrosi (52 f^{v})

Colophon: “This Gospel was copied by the sinner Ambrosi in J e r u s a l e m, at the M o n a s t e r y o f t h e C r o s s ...” (52 f^{v}).

In the 19th century the manuscript was held in Georgia; the fly-leaf has a note of Kirile Gabunia, the abbot of the Monastery of the Virgin Mary in Sairme, dated to 1860, mentioning the restoration and making a cover for the manuscript.

Bibliography: *Collection* Q, I, pp. 97-98.

90 ل - 91 ل

კრანიას ლავრა, ოლიმბოს (ოლიმპოს) მთა

აპოკალიფსი, ანდრია კრიტელის აპოკალიფსის განმარტება (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), 978 წ. (210 f')

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-1346

210 ფფ. ეტრატი; 175 x 125; სტრ.: 16; [115 x 75]; სტრ. შორის მანძილი: 8; სვეტი: 1; 00C1, 20B1, 20C1, PB2b 20C1*.

ნუსხური

დეკორირებული

გადამწერი: საბა კუტი (208 f', 208 f')

დამკვეთები: გრიგოლი, საბა კუტის მოძღვარი; იოვანე, საბა კუტის ძმა (209 f')

შემმოსველი: იოვანე (208 f')

ანდერძი: „... დაიწერა საბერძნეთს, მთასა წ(მიდას)ა ო ლ ი მ ბ ო ს, საყოფელსა წ(მიდ)ისა ღ(მრ)თისმშ(ო)ბელისასა, ლ ა ვ რ ა ს ა შ(ი ნ)ა ს ა ხ ე ლ ი თ კ რ ა ნ ი ა ს ...“ (209 f').

XVI საუკუნის შუა წლებში ხელნაწერი იერუსალიმში, ჯვრის მონასტერში ჩანს. ის იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის ეპისკოპოსს, ეპიფანეს უბოძებია ბარნაბა ტფილელისათვის, რომელსაც ის შეუწირავს ნიქოზის (შიდა ქართლი) საყდრისათვის (210 f'). 1917 წელს შიო მღვიმის მონასტრიდან თბილისში ჩამოიტანა ექვთიმე თაყაიშვილმა.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, III, გვ. 291-292.

K'RANIA, MT OLIMBO (OLYMPOS)

Apocalypse, Andrew of Crete, *Commentary on Apocalypse* (Euthymius the Hagiorite's translation), 978 (210 f')

NCM, H-1346

210 ff. parchment; 175 x 125; *lin.*: 16; [115 x 75]; *interlin.*: 8; *col.*: 1; 00C1, 20B1, 20C1, PB2b 20C1.

Nuskhuri

Decorated

Scribe: Saba K'uti (Saba the Cripple) (208 f', 208 f')

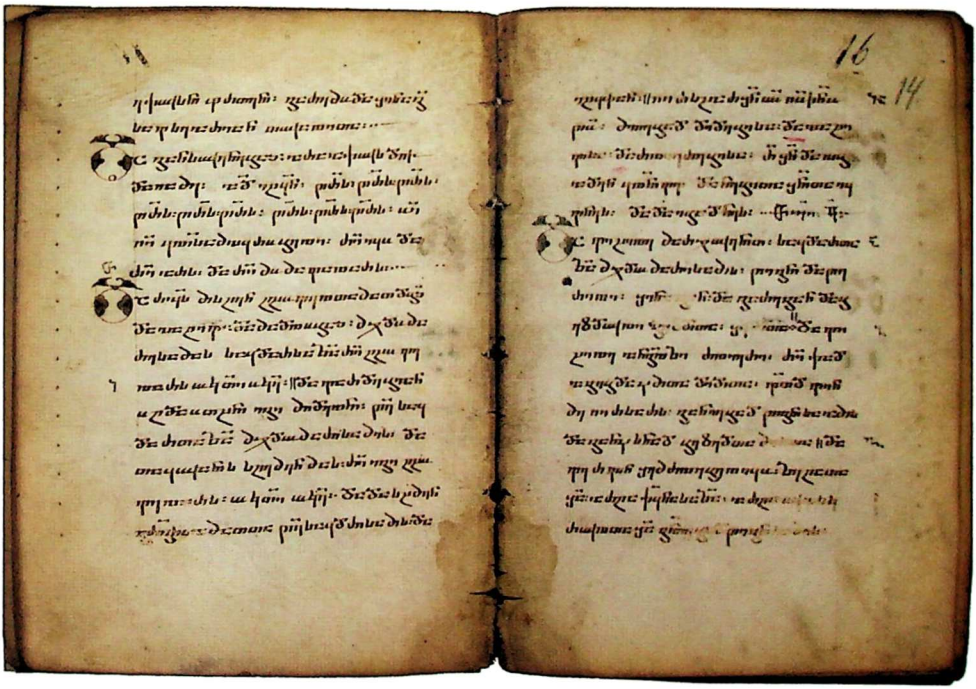
Benefactor: Grigol, the Teacher of Saba K'uti; Iovane, the brother of Saba K'uti (209 f')

Bookbinder: Iovane (208 f')

Colophon: "...It was written in Greece, on the H o l y M o u n t o f O l i m b o, at the abode of the Holy Mother of God, the L a v r a called K r a n i a..." (209 f').

In the 16th century the manuscript was in Jerusalem, at the Monastery of Cross. It was presented by Epiphane, the Bishop of the Cross Monastery in Jerusalem to Barnaba Tbileli, Archbishop of Tbilisi, who donated it to the Church of Nikozi (210 f'). In 1917 EkvtimeTakaishvili brought it to Tbilisi from the Monastery of Shio Mghvime.

Bibliography: *Collection* H, III, pp. 291-292.

13 f° - 14 f°

მთაწმიდა

ბასილი დიდი, სწავლანი (ექვთიმე მთაწმიდელის თარგმანი), X ს.-ის ბოლო

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-2251

419 ფფ. ეტრატი; 265 x 200; სტრ.: 23 / 24; [189 x 127 / 200 x 122]; სტრ. შორის მანძილი: 9; სვეტი: 1; 00D1, 00C1, 00A1.

ნუსხური

გადამწერი: იორდანე (46 ფ')

დამკვეთი: ქართველთა მეფე დავითი (46 ფ')

ანდერძი: „...ლოცვა-ყავთ ღ(მრ)თისათ(ვ)ს, კურთხეულისა ამის მ(ა)მისა იორდანესთ(ვ)ს, რ(ომელმა)ნ ფ(რია)დ შრომაჲ თავს-იდვა და მოვიდა ქართლისა ქ(უე)ყ(ა)ნით საბერძნეთს, მ თ ა წ მ ი დ ა ს, ღ(მრ)თისათ(ვ)ს თავად და მერმე ბრძანებისათ(ვ)ს დ(ავი)თ, ქართველთა მეფისა, და თავს-იდვა ჭირი და დაწერა წ(მიდა)ჲ ესე წიგნი ..." (46 ფ').

ხელნაწერი თავად გადამწერის მიერ უნდა იყოს ჩამოტანილი საქართველოში. დაცული იყო იოანე ბატონიშვილის კოლექციაში, საიდანაც მოხვდა პეტერბურგის საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკაში; გადაეცა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკას 1923 წელს.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, V, გვ. 180-181. დათარიღებისათვის იხ. ქურციკიძე (გამოც.), *ბასილი კესარიელი*, გვ. 021.

MTAC'MIDA (HOLY MOUNT)

Basil the Great, *Teachings* (Euthymius the Hagiorite's translation), the end of the 10th c.

NCM, H-2251

419 ff. parchment; 265 x 200; *lin.*: 23 / 24; [189 x 127 / 200 x 122]; *interlin.*: 9; *col.*: 1; 00D1, 00C1, 00A1.

Nuskhuri

Scribe: Iordane (46 f')

Benefactor: Davit, King of Georgians (46 f')

Colophon: "...Pray to God for the blessed Iordane, who worked hard and undertook the task of coming from Georgia to Greece, to the H o l y M o u n t a i n, for the sake of God and by the order of David, King of the Georgians, he took on the duty of copying this holy book..." (46 f').

The manuscript was probably brought to Georgia by the scribe himself. The manuscript was held in the collection of Prince (Batonishvili) Ioane, whence it found its way to the Imperial Public Library of St Petersburg. It was passed to Soviet Republic of Georgia in 1923.

Bibliography: *Collection H*, V, pp. 180-181; Kurtsikidze (ed.), *Basil of Caesarea*, p. 021.

[ივირონის მონასტერი]

რომის პაპი გრიგოლი, დიალოგონი და სხვ. (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), 1011 – 1019 წწ. (118 f')

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-1103

286 ფფ. ეტრატი; 357 x 297; სტრ.: 30; [285 x 220]; სტრ. შორის მანძილი: 10; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 20; P2 00E2, P2 10E2*, P2 20E2.

ნუსხური

გადამწერები: იოანე გრძელისძე, იოანე ოქროპირი, არსენი მამადმთავარი (279 f')

იოანე გრძელისძე, იოანე ოქროპირი და არსენი მამადმთავარი ექვთიმე და იოანე მთაწმინდელის თანამედროვენი, ივირონის მონასტრის ცნობილი გადამწერები არიან. XX საუკუნის I მეოთხედში ხელნაწერი ივირონის მონასტრიდან საქართველოში ჩამოიტანა ილია ფანცულაიამ.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, IV, გვ. 76-84; მენაბდე, *კერები*, II, გვ. 201.

[MONASTERY OF IVIRON]

Gregory the Great, *Dialogorum Libri* (Euthymius the Hagiorite's translation), 1011 – 1019 (118f')

NCM, A-1103

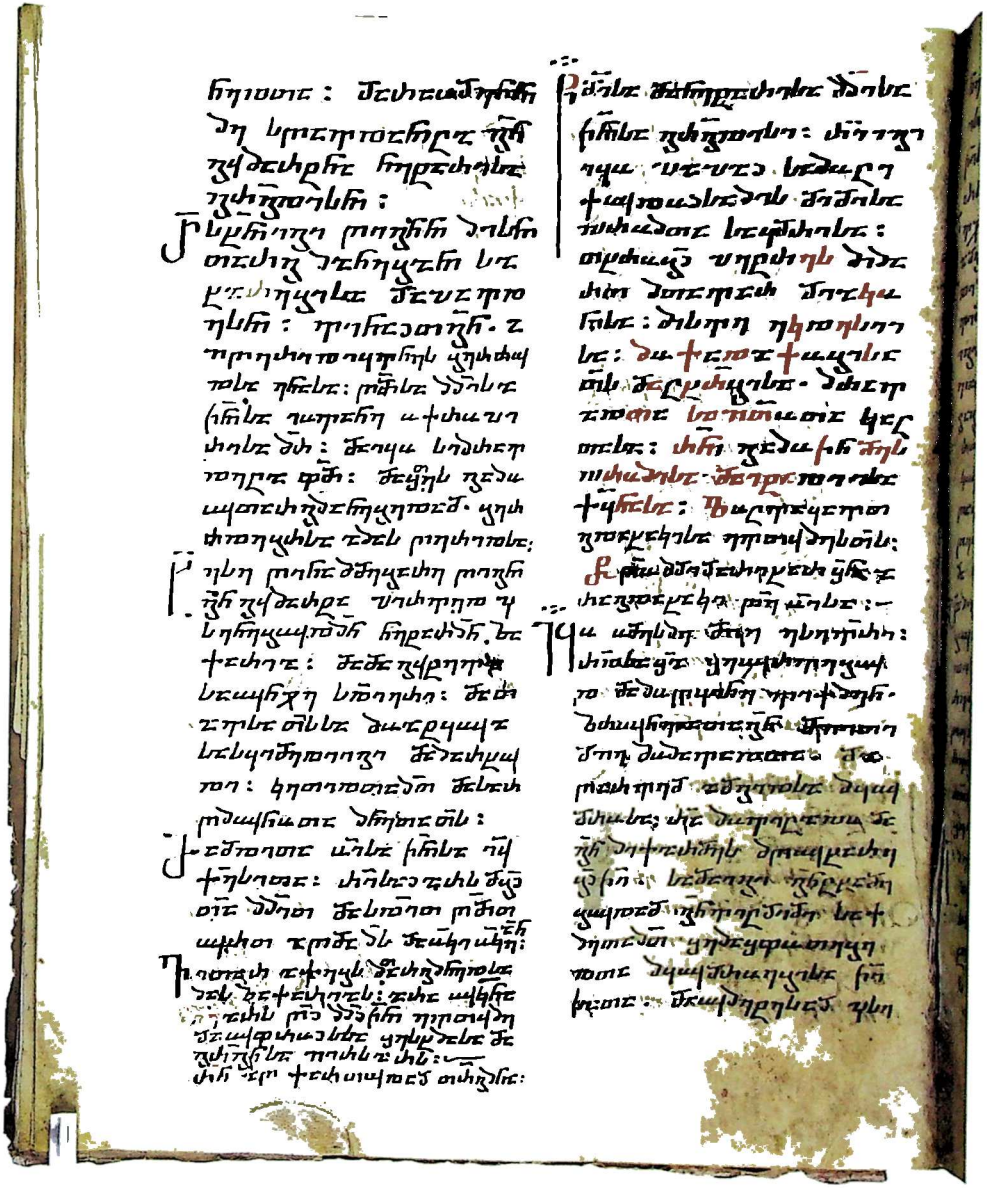
286 ff. parchment; 357 x 297; *lin.*: 30; [285 x 220]; *interlin.*: 10; *col.*: 2; *intercol.*: 20; P2 00E2, P2 10E2*, P2 20E2.

Nuskhuri

Scribes: Ioane Grʒelisʒe, Ioane Okropiri (Chrysostom), Arseni the Bishop (279 f')

Ioane Grʒelisʒe, Ioane Okropiri and Arseni the Bishop were famous Athonite scribes, contemporaries of John and Euthymius Hagiorites. The manuscript was brought from the Monastery of Iviron to Georgia by Ilia Pantsulaia in the first quarter of the 20th century.

Bibliography: *Collection A*, IV, pp. 76-84; Menabde, *Seats*, II, p. 201.

ქართველთა მონასტერი მთაწმიდაზე

გრიგოლ ღვთისმეტყველი, საკითხავები (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), XI ს.-ის 20-იანი წლები

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-92

430 ფფ. ეტრატი; 261 x 210; სტრ.: 22 /23 / 24; [190 x 135]; სტრ. შორის მანძილი: 8; სვეტი: 1;

P2 00D1.

ნუსხური

გადამწერები: ზაქარია მირდატისძე, არსენი, ბასილი (284 f')

დამკვეთები: ზაქარია მამადმთავარი (284 f'), მიქაელ ხუცესი (182f', 284 f')

შემმოსველი: გრიგოლი (284 f')

ანდერძი: „... დაიწერა წ(მიდა)ჲ ესე წიგნი მ თ ა წ (მ ი) დ (ა) ს , საყ(ო)ფ(ე)ლსა წ(მი)დისა ღ(მრ)თისმშ(ო)ბ(ე)ლისა, მ (ო) ნ (ა) ს ტ (ე) რ ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ს ა ...“ (284 f').

ხელნაწერი საქართველოში ჩანს XVIII საუკუნიდან. ამ დროისათვის ის ინახებოდა დავით გარეჯის იოანე ნათლისმცემლის მონასტერში (1 f', 2 f').

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, I_1, გვ. 326-332; ბრეგაძე (გამოც.), *აღწერილობა*, გვ. 78-83.

THE GEORGIAN MONASTERY ON MTAC'MIDA (HOLY MOUNT)

Gregory the Theologian, *Sermons* (Euthymius the Hagiorite's translation), 1020s.

NCM, A-92

430 ff.; parchment; 261 x 210; *lin.*: 22 / 23 / 24; [190 x 135]; *interlin.*: 8; *col.* 1; P2 00D1

Nuskhuri

Scribes: Zakaria Mirdatisʒe, Arseni, Basili (284 f')

Benefactors: Zakaria Mamadmtavari (the Bishop) (284 f'), Mikael the Monk (182f', 248 f')

Book binder: Grigol (284 f')

Colophon: “ this holy book was written at M t a c' m i d a , the abode of the Holy Mother of God, at the G e o r g i a n m o n a s t e r y ...” (284 f')

In the 18th century the manuscript was held in Georgia. It was kept in the Monastery of John the Baptist in David Gareja (1f', 2f').

Bibliography: *Collection A*, I_1, pp. 326-332; Bregadze (ed.), *Description*, pp. 78-83.

285 ر

მთაწმიდა

წმ. ზოსიმე, სწავლანი (ფრაგმენტი); წმ. ეფრემი, სწავლანი (ფრაგმენტი), (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), [1042-1044 წწ.]

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-1769 - ორი ფურცელი (86-87 ფფ.) *Ivir. geo.* 79-დან

2 ფფ. ეტრატი; 160 x 126; სტრ.: 26 / 27; [131 x 90]; სტრ. შორის მანძილი: 5; სვეტი: 1; 00D1.

ნუსხური

გადამწერი: იოვანე [Ivir. geo. 79, 97v]

ანდერძი: [„...ვესავ ღმერთსა, რომელ სიტყუაჲ მართალია ამით, რომელ თვთ გიორგი დეკანოზსა დიდითა ხარკებითა შეუწამებია მ თ ა წ მ ი დ ა ს ...“ *Ivir. geo.* 79, 97 fv]

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, V, გვ. 249; *ათონური კოლექცია*, I, გვ. 115-120.

MTAC'MIDA (HOLY MOUNT)

St. Zosimus, *Teachings* (fragment); St. Ephrem, *Teachings* (fragment), (Euthymius the Hagiorite's translation) [1042-1044]

NCM, A-1769 - two leaves of *Ivir. geo.* 79 (ff. 86-87)

2 ff. parchment; 160 x 126; *lin.*: 26 / 27; [131 x 90]; *interlin.*: 5; *col.*: 1; 00D1.

Nuskhuri

Scribe: Iovane [*Ivir.geo.* 79, 97fv]

Colophon: ["...God is a witness written here is genuine, because the Deacon Giorgi himself worked hard to edit it at the H o l y M o u n t a i n ..." *Ivir.geo.* 79, 97 fv].

Bibliography: *Collection A*, V, p. 249; *The Athonite Collection*, I, pp. 115-120.

ქართველთა ეკლესია მთაწმიდაზე

ისააკ ასური, სწავლანი, ბასილი დიდი, სწავლანი (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), 1047 წ. (249 f') ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-1101

249 ფფ. ეტრატი, 273 x 205, სტრ.: 30; [216 x 145]; სტრ. შორის მანძილი: 8; სვეტი: 1; PB1a-P1b 20D1*.

ნუსხური

გადამწერი: არსენი გოგოფა (35 f', 60 f')

დამკვეთი: არსენი (248 f')

შემმოსველი: თეოდორე (248 f')

ანდერძი: „...და შევწირე წ(მიდა)სა ღ(მრ)თისმშ(ო)ბ(ე)ლსა მთაწმიდის(ა)-ს(ა) ჩ(უე)ნ ქართველთა ეკლ(ე)სიასა" (248 f')

XX საუკუნის I მეოთხედში ხელნაწერი ივირონის მონასტრიდან საქართველოში ჩამოიტანა ილია ფანცულაიამ.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, IV, გვ. 66-76; მენაბდე, *კერები*, II, გვ. 211.

THE GEORGIAN CHURCH ON MTAC'MIDA (HOLY MOUNT)

Isaac of Syria, *Teachings*, Basil the Great, *Teachings* (Euthymius the Hagiorite's translations), 1047 (249 f') *NCM*, A-1101

249 ff. parchment; 273 x 205, *lin.*: 30; [216 x 145]; *inter'lin.*: 8; *col.*: 1; PB1a-P1b 20D1*.

Nuskhuri

Scribe: Arseni Gogopa (35 f', 60 f')

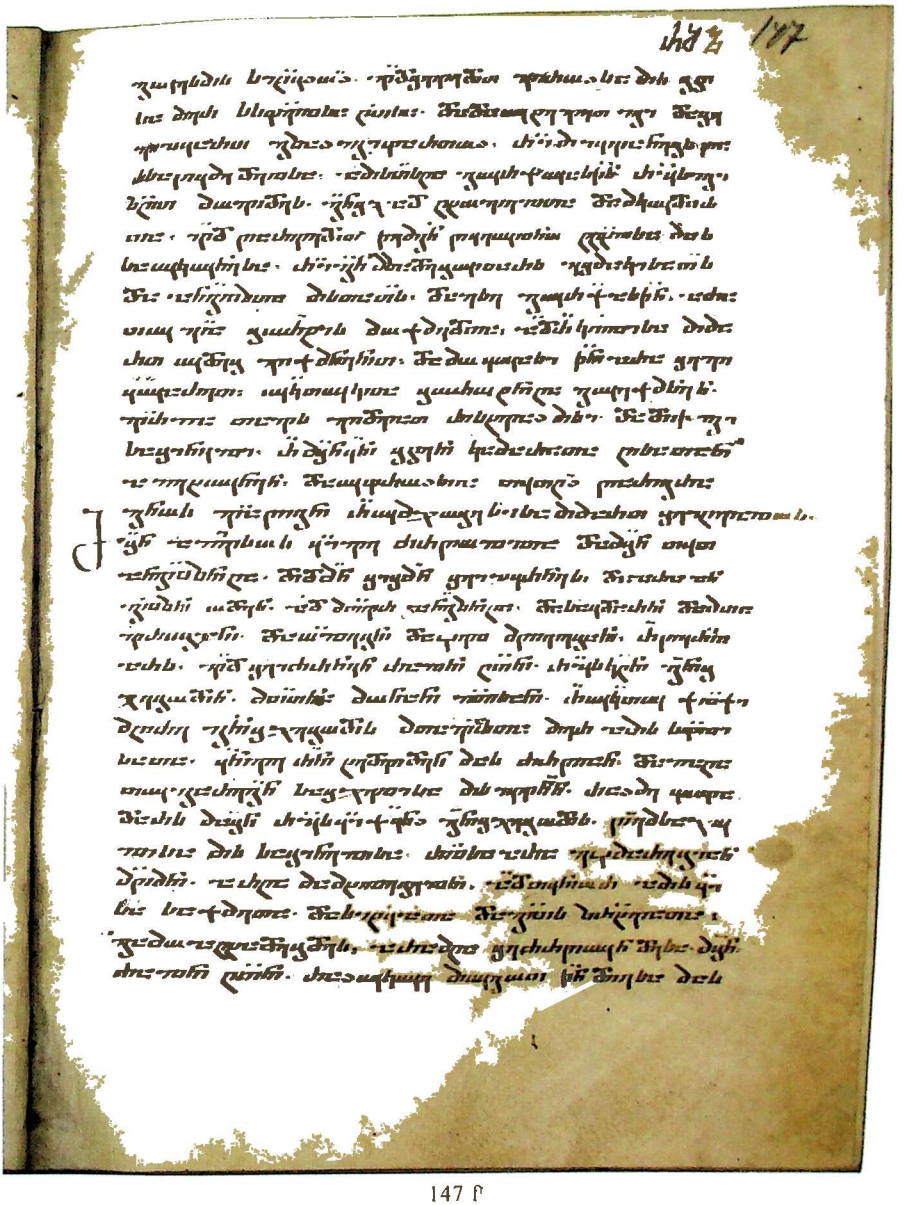
Benefactor: Arseni (248 f')

Book-binder: Teodore (248 f')

Colophon of the benefactor: "... and I dedicated [this] to the Holy Mother of God of M t a c' m i d a, to our G e o r g i a n C h u r c h" (248 f').

The manuscript was brought from the Monastery of Iviron to Georgia by Ilia Pantsulaia in the first quarter of the 20th century.

Bibliography: *Collection A*, IV, pp. 66-76; Menabde, *Seats*, II, p. 211.

147 r°

წმიდა ლავრა

ათონის კრებული, 1074 წ. (155 f'), XII საუკუნის II მეოთხედი – XVI ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-558

213 ფფ. ეტრატი; 195 x 140; სტრ.: 23 / 24 [155 x 105]; სტრ. შორის მანძილი: 6; სვეტი: 1; 20D1, P2 20D1, P4 20D1 et al.

ნუსხური

გადამწერ-შემდგენლები: 1. მიქაელ დაღალისონელი (155 f'), 2. იოანე თაფლაისძე (213 f') და სხვ.

დამკვეთი - იაკობ დეკანოზი (155 f')

ანდერძი: „...დაიწერა ამასვე წ (მ ი დ ა ს) ა ლ ა ვ რ ა ს ა, წ(მიდ)ისა ეფთვმის მიერ აღშენებულსა ბურღოსა შინა, სადა თვთ მას წ(მიდას)ა დაუყოფია..." (156 f').

ხელნაწერი შეიცავს ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელების „ცხოვრებებსა" და მათ სახელებთან დაკავშირებულ მასალას, ასევე, ივირონის სინოდიკონს (ქრონოლოგიური ფარგლები - X ს.-ის ბოლო - XVI ს.). XVI საუკუნის ჩათვლით მუდმივად ივსებოდა აღაპ-მოსახსენებლებით. XIX საუკუნის 60-იან წლებში ხელნაწერი ივირონიდან საქართველოში ჩამოიტანა ბენედიქტე ბარკალაიამ.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A II_2, გვ. 145-153; მეტრეველი, *ათონის ქართველთა მონასტრის სააღაპე წიგნი*; *ათონის ივერიის მონასტრის 1074 წლის ხელნაწერი*; ბერძენიშვილი, *ათონის მონასტრის აღაპები.*

HOLY LAVRA

The Athos Collection, 1074 (155 f'), second quarter 12th c. – 16th c.

NCM, A-558

213 ff. parchment; 195 x 140; *lin.*: 23 / 24 [155 x 105]; *interlin.*: 6; *col.*: 1; 20D1, P2 20D1, P4 20D1 *et al.*

Scribes: Mikael Dayalisoneli (155 f'), Ioane Taplaisʒe (213 f') *et al.*

Benefactor: Iacob the Deacon (155f')

Nuskhuri

Colophon: "...copied in this H o l y L a v r a, in the tower that was built by St Euthymius, were this Saint himself lived" (156 f').

The manuscript contains the *Lives* of Euthymius and George the Hagiorites and the material connected with them, also the the *Synodicon* of Iviron dated between the late 10th to the 16th centuries. Until the 16th century it was constantly enriched with commemorations and agapes. The manuscript was brought from Iviron to Georgia in the 1860s by Benedict Barkalaia.

Bibliography: *Collection A*, II_2, pp. 145-153; Metreveli, *The Synodikon of the Georgian Monastery of Athos*; *The Synodikon of the Iviron Monastery of Mt. Athos Dated to 1074*; Berdzenishvili, *The Synodikon of the Athos Monastery.*

[ივირონის მონასტერი]

წმ. მამათა სწავლანი და თხრობანი (თეოფილე ხუცესმონაზონის თარგმანი), XI ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-1105

454 ფფ.; ქაღალდი, 240 x 160, სტრ.: 30 / 31; [203 x 130]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 14; 00E2.

ნუსხური (არაფორმალური ხელწერა)

თეოფილე ხუცესმონაზონის ავტოგრაფი (163 f^{v})

XX საუკუნის I მეოთხედში ხელნაწერი ივირონის მონასტრიდან საქართველოში ჩამოიტანა ილია ფანცულაიამ.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, IV, გვ. 86-90; მენაბდე, *კერები*, II, გვ. 244.

[MONASTERY OF IVIRON]

Apophthegmata (Theophilus the Hieromonk's translation), 11th c.

NCM, A-1105

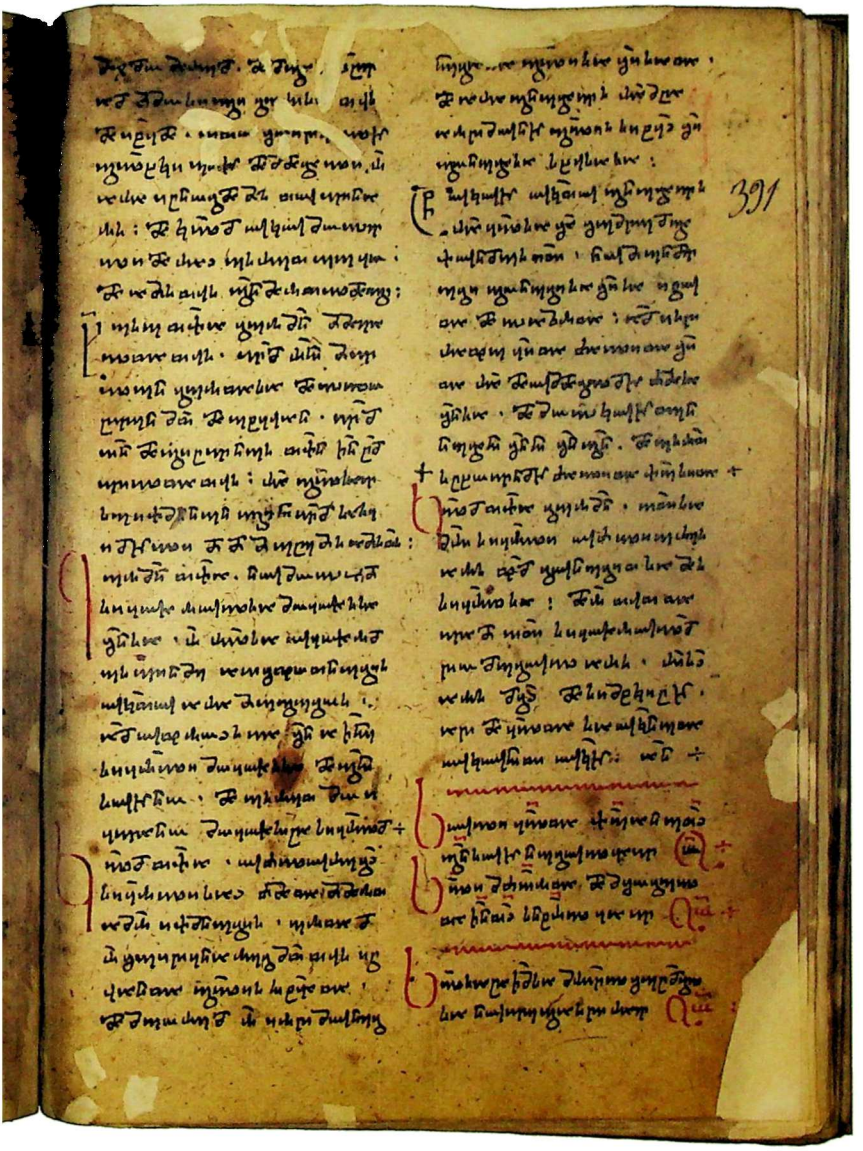
454 ff.; paper, 240 x 160; *lin.*: 30 / 31; [203 x 130]; *interlin.*: 7; *col.*: 2; *intercol.*: 14; 00E2.

Nuskhuri (informal handwriting)

Theophilus the Hieromonk's autograph (163 f^{v})

In the first quarter of the 20th century the manuscript was brought from the Monastery of Iviron to Georgia by Ilia Pantsulaia.

Bibliography: *Collection A*, IV, pp. 86-90; Menabde, *Seats*, II, p. 244.

391 r

[ივირონის მონასტერი]

აგიოგრაფიულ-ასკეტიკური კრებული (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), XI ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-1104

341 ფფ; ეტრატი; 245 x 180; სტრ.: 17; [180 x 105]; სტრ. შორის მანძილი: 10; სვეტი: 1; P2 00D1.

ნუსხური

დეკორირებული

გადამწერი: იოვანე მელი (90 f^{v})

XX საუკუნის I მეოთხედში ხელნაწერი ივირონის მონასტრიდან საქართველოში ჩამოიტანა ილია ფანცულაიამ.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, IV, გვ. 84-86; მენაბდე, *კერები*, II, გვ. 244.

[MONASTERY OF IVIRON]

Collection of hagiographical and ascetical writings (Euthymius the Hagiorite's translation), 11th c.

NCM, A-1104

341 ff; parchment; 245 x 180; *lin.*:17; [180 x 105]; *interlin.*: 10; *col.*: 1; P2 00D1.

Nuskhuri

Decorated

Scribe: Iovane Meli (90 f^{v})

The manuscript was brought from the Monastery of Iviron to Georgia by Ilia Pantsulaia in the first quarter of the 20th century.

Bibliography: *Collection A*, IV, pp. 84-86; Menabde, *Seats*, II, p. 244.

155 f°

ქართველთა მონასტერი მთაწმიდაზე

თეოდორე სტუდიელი, სწავლანი (გიორგი მთაწმინდელის თარგმანი), XI ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-500

322 ფფ. ეტრატი; 215 x 208; სტრ.: 23 / 24; [145 x 98]; სტრ. შორის მანძილი: 8; სვეტი: 1; P2 10D1n*, P2 00D, 20A1, P2 20D1.

ნუსხური

გადამწერი: ზოსიმე (254 f^v)

მთარგმნელისა და გადამწერის ანდერძები: „...ვთარგმნე წ(მიდა)ჲ ესე წიგნი მე, გლახაკმ(ა)ნ გ(იორგ)ი, ახლად მ თ ა წ მ ი დ ა ს , ქ ა რ თ ვ ე ლ თ ა მ ო ნ ა ს ტ ე რ ს ა ...“ „წ(მიდა)ნო მამანო, ლოცვა-ყ(ა)ვთ უღ(ი)რსისა ზოსიმესთვს, რ(ომე)ლ(მა)ნ დავჩხრიკე წ(მიდა)ჲ ესე წიგნი წ(მიდი)სა ამის მონასტრისათვს...“ (254 f^v).

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, II$_1$, გვ. 245-251.

THE GEORGIAN MONASTERY ON MTAC'MIDA (HOLY MOUNT)

Theodore the Studite, *Catecheses* (George the Hagiorite's translation), 11th c.

NCM, A-500

322 ff. parchment; 215 x 208; *lin.*: 23 / 24; [145 x 98]; *interlin.*: 8; *col.*: 1; P2 10D1n*, P2 00D, 20A1, P2 20D1.

Nuskhuri

Scribe: Zosime (254 f^v)

Colophons by the translator and the scribe: "...I poor George translated this holy book not long ago at t h e M t a c ' m i d a, in the G e o r g i a n M o n a s t e r y " "Holy Fathers, pray for the unworthy Zosime, who scribbled the holy book for this Holy Monastery..." (254 f^v).

Bibliography: *Collection A*, II$_1$, pp. 245-251.

24 f

[ივირონის მონასტერი]

ოთხთავი (გიორგი მთაწმინდელის რეცენზია), XIII ს.

ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი, სსლმ-12854-ხ

244 ფფ. ეტრატი; 90 x 75; სტრ.: 27; [65 x 47]; სტრ. შორის მანძილი: 3; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი 5; P4 32E2*.

ნუსხური

ოქრომელნით გაფორმებული თავსამკაულები; ქაღალდზე შესრულებული მინიატურები, რომლებიც ჩართული ჩანს ხელნაწერში გვიანდელი, სავარაუდოდ, XVIII საუკუნეში ჩატარებული რესტავრაციის დროს.

ათონიდან საქართველოში ხელნაწერი XX საუკუნის I მეოთხედში წელს ჩამოიტანა ილია ფანცულაიამ. ხელნაწერის გვიანდელი მინაწერების სამომავლო შესწავლამ შეიძლება განსხვავებულად წარმოადგინოს მისი წარმომავლობის საკითხი.

ბიბლიოგრაფია: *ლიტერატურის მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა*, I, გვ. 5-7.

[MONASTERY OF IVIRON]

Gospel (George Hagiorite's recension), 13th c.
State Museum of Georgian Literature, სსლმ-12854-ხ

244 ff. parchment; 90 x 75; *lin.*: 27; [65 x 47]; *interlin.*: 3; *col.*: 2; *intercol.*: 5; P4 32E2*.

Nuskhuri

The headpieces are decorated with gold ink, the miniatures drawn on paper were added to the manuscript presumably during restoration in the 18th century.

The manuscript was brought from Mt Athos to Georgia in the first quarter of the 20th century by Ilia Pantsulaia. Further study of the late inscriptions of the manuscript might reveal a different version of its provenance.

Bibliography: *Description of Manuscripts of the Museum of Georgian Literature*, I, pp. 5-7.

181 f

ქართველთა მონასტერი მთაწმიდაზე

ტიმოთე გაბაშვილი, მიმოსვლა, XVIII საუკუნის 50-იანი წწ.
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-842
168 ფფ. ქაღალდი; 190 x 138; სტრ.: 15; [130 x 94]; სტრ. შორის მანძილი: 10; სვეტი: 1;
არ დასტურდება არც განკანონების კვალი, არც ჭვირნიშანი.
მხედრული
მუქი ყავისფერი მელნით შესრულებული ივირონის მონასტრის გამოსახულება (13 f')
ტიმოთე გაბაშვილის ავტოგრაფი
ანდერძი: „... დაიწერა მ ო ნ ა ს ტ ე რ ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ თ ა ს ა მ თ ა წ მ ი დ ი თ ..." (67 f')
ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, II, გვ. 220-221.

THE GEORGIAN MONASTERY ON MTAC'MIDA (HOLY MOUNT)

T'imote Gabašvili, *Pilgrimage*, 1750s.
NCM, H-842
168 ff. paper; 190 x 138; *lin.*: 15; [130 x 94]; *interlin*: 10; *col.*: 1.
Neither the traces of ruling, nor the watermark are attested.
Mkhedruli
Drawing of the Monastery of Iviron, dark brown ink (13 f')
Autograph of Timothy Gabashvili
Colophon: "...it was written at the G e o r g i a n M o n a s t e r y on M t a c' m i d a " (67 f')
Bibliography: *Collection H*, II, pp. 220-221.

122 r

რჯულისკანონი (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), XI საუკუნის 20-იანი წწ.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, S-143

205 ფფ. ეტრატი; 190 x 150; სტრ.: 18; [140 x 98]; სტრ. შორის მანძილი: 8; სვეტი: 1; 00D1, PI2 00D1*, PIb 00D1* *et al.*

ნუსხური

მდიდრულად დეკორირებული თავსამკაულები

გადამწერი: ბასილი (176 f')

დამკვეთი: ზაქარია ვალაშკერტელი მამათმთავარი (94 f'), (118 f')

ზაქარია ვალაშკერტელის დაკვეთით გადამწერ ბასილს მე-11 საუკუნის 1022-1031 წლებში კონსტანტინოპოლში გადაწერილი აქვს არაერთი ხელნაწერი.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* S, I, გვ. 152-154; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

Nomocanon (Euthymius the Hagiorite's translation), 1020s

NCM, S-143

205 ff. parchment; 190 x 150; *lin.*: 18; [140 x 98]; *interlin.*: 8; col.: 1; 00D1, PI2 00D1*, PIb 00D1* *et al.*

Nuskhuri

Richly decorated headpieces

Scribe: Basili (176 f')

Benefactor: Zakaria the Bishop of Valašk'ert'i (94 f'), (118 f')

The scribe Basili copied manuscripts commissioned by Zakaria the Bishop of Valašk'erti in Constantinople in 1022-1031.

Bibliography: *Collection S*, I, pp. 152-154; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

94 r°

პიღურის მონასტერი

მცირე სვინაქსარი (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), 1030 (72 f')

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-648

72 ფფ. ეტრატი; 272 x 220; სტრ.: 23; [200 x 140]; სტრ. შორის მანძილი: 10; სვეტი: 1; 20D1, P2 20D1, T-Ø1A1b* *et al.*

ნუსხური

მდიდრულად ილუსტრირებული

გადამწერი: ბასილი ეტრატა (72 f')

დამკვეთი: ზაქარია ვალაშკერტელი (10 f', 72 f')

ანდერძი: „...დაიწერა ქ(ა)ლ(ა)ქსა შ(ინ)ა დიდსა კ ო ს ტ ა ნ ტ ი ნ ო პ ო ლ ს ა, ახალსა ჰრომსა, ...ჩემსა მწირობასა პ ი ღ უ რ ი ს ა მ ო ნ ა ს ტ ე რ ს ა..." (72 f')

XV ს.-ში ხელნაწერი შამახში გამოუსყიდია მახათარ შახბიშვილს და უჩუქებია შალვა ყარალაშვილისათვის (1 f'); XVI-XVII სს.-ში შეწირეს სამთავროს მონასტერს (1 f').

ბიბლიოგრაფია: Жордания, *Описание Рукописей*, с. 132-133; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

MONASTERY OF P'IT'URI

Minor Synaxarion (Euthymius the Hagiorite's translation), 1030 (72 f')

NCM, A-648

72 ff. parchment; 272 x 220; *lin.*: 23; [200 x 140]; *interlin.*: 10; *col.*: 1; 20D1, P2 20D1, T-Ø1A1b* *et al.*

Nuskhuri

Richly illustrated

Scribe: Basili Et'rat'a (72 f')

Benefactor: Zakaria Valašk'ert'eli (10 f', 72 f')

Colophon: „... Copied in the great city of C o n s t a n t i n o p l e, in New Rome... [during the time] when I was a hermit at the Monastery of P' i γ u r i ... " (72 f')

In the 15th century the manuscrit was bought by Makhatar Shakhbishvili in Shamakhi and presented to Shalva Karalashvili (1f'); in the 16th -17th century it was donated to the Monastery of Samtavro (1f').

Bibliography: Jordania, *Description of Manuscripts*, pp. 132-133; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

2f

გრიგოლ ღვთისმეტყველი, საკითხავები (ექვთიმე მთაწმინდელისა და დავით ტბელის თარგმანები), [1031]

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-1

01+454 ფფ. ეტრატი; 287 x 225; სტრ.: 24; [217 x 145]; სტრ. შორის მანძილი: 9; სვეტი: 1; 20D1, P1b 20D1*.

ნუსხური

მდიდრულად შემკული საზედაო ასოებითა და თავსამკაულებით

გადამწერი: ბასილი (38 f')

დამკვეთი: ზაქარია ბანელი მამადმთავარი, სვინგელოზი (38 f')

ანდერძი: [„...დაიწერა წ(მიდა)ჲ ესე წიგნი, ს(უ)ლთა და ჴ(ო)რცთა გ(ა)ნმ(ა)ნ(ა)თლებ(ე)ლი, ღ(მრთ)ივდაცულსა ქ(ა)ლ(ა)ქსა შ(ინ)ა კ ო ს ტ (ა) ნ ტ ი ნ ე პ (ო) ლ ე ს ...“] .

ხელნაწერი ნაკლულია, აკლია ანდერძის შემცველი ფურცლები; ანდერძი აღდგენილია A-1-დან გადაწერილი ხელნაწერის, A-16-ის (1729-1739 წწ.) მიხედვით (281 f').

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, I_1, გვ. 7-17; ბრეგაძე (გამოც.), *აღწერილობა*, გვ. 62-70; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

Gregory the Theologian, *Sermons* (Euthymius the Hagiorite and David Tbeli's translations), [1031]

NCM, A-1

01+454 ff. parchment; 287 x 225; *lin.*: 24; [217 x 145]; *interlin.*: 9; *col.*: 1; 20D1, P1b 20D1*.

Nuskhuri

Decorated initials and headpieces.

Scribe: Basili (38 f')

Benefactor: Zakaria the Bishop of Bana, Syngelos (38 f')

Colophon: [...This holy book that enlightens the soul and flesh, was copied in the God-protected city of C o n s t a n t i n o p l e...]

The manuscript is incomplete lacking pages of the colophon. The colophon is restored according to manuscript *NCM* A-16 (281 f'), (1729-1739), copied from manuscript A-1.

Bibliography: *Collection A*, I_1, pp. 7-17; Bregadze (ed.), *Description*, pp. 62-70; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

186 r°

ხორას მონასტერი

მცირე რჯულისკანონი (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), 1031 წ. (182 f')

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-96

182 ფფ. ეტრატი; 210 x 165; სტრ.: 20; [135 x 95]; სტრ. შორის მანძილი: 8; სვეტი: 1; P2 20D1.

ნუსხური / მთავრული

დეკორირებული საზედაო ასოები

გადამწერი: ბასილი ეტრატა მალუშისძე (182 f')

დამკვეთი: გრიგოლ მთაწმიდელი (182 f')

ანდერძი: „...დაიწერა რჩულისკანონი ესე ქ(ა)ლ(ა)ქსა ღ(მრ)თივდაცვულსა კ ო ს ტ (ა) ნ ტ ი - ნ ე პ ო ლ ი ს, ახალსა ჰრომსა ... დაიწერა წიგნი ესე მონასტერსა ხ ო რ ა ს ...“ (182 f')

ხელნაწერი საქართველოში ჩანს XVII საუკუნის II ნახევრიდან; ეკუთვნოდა სულხან-საბა ორბელიანს; შემდეგ ინახებოდა გარეჯის იოანე ნათლისმცემლის მონასტერში.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, I_1, გვ. 393-396; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

MONASTERY OF XORA (CHORA)

Minor Nomocanon (Euthymius the Hagiorite's translation), 1031 (182 f')

NCM, A-96

182 ff. parchment; 210 x 165; *lin.*: 20; [135 x 95]; *interlin.*: 8; *col.*: 1; P2 20D1.

Nuskhuri / Mtavruli

Decorated initials and headpieces.

Scribe: Basili Et'rat'a Malušisʒe (182 f')

Benefactor: Grigol the Hagiotire (182 f')

Colophon: "...This *Nomocanon* was copied in the God-protected city of C o n s t a n t i n o p l e, in New Rome ...this book was copied at the Monastery of X o r a..." (182 f').

The manuscript appeared in Georgia in the second half of the 17th century and belonged to Sulkhan-Saba Orbeliani; it was later kept in the Monastery of John the Baptist at David Gareja.

Bibliography: *Collection* A, I_1, pp. 393-396; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

2r

სახარება-სამოციქულო, [XI საუკუნის 30-იანი წწ.]

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი, K-176

173 ფფ. ეტრატი; 415 x 275; სტრ.: 30; [355 x 225]; სტრ. შორის მანძილი: 13; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 28; 00d2.

მთავრული

დამკვეთი: ზაქარია მამათმთავართა მთავარი (115 f^{v})

ანდერძი: „... ო(ვფალ)ო ი(ესო)ვ ქ(რისტ)ე, შეოვდვენ (*sic*) ყ(ოველ)ნი ბრალნი ზაქარია მამათმთავართა მთავარსა“ (115 f^{v})

ხელნაწერები ზაქარია მამათმთავრის დაკვეთით, ძირითადად, გადაწერილია 1022-1031 წლებში კონსტანტინოპოლში.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია - ქუთაისი*, I, გვ. 331-332; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

Gospel and Acts of the Apostles [1030s]

Kutaisi State Historical Museum, K-176

173 ff. parchment; 415 x 275; *lin.*: 30; [355 x 225]; *interlin.*: 13; *col.*: 2; *intercol.*: 28; 00d2.

Mtavruli

Benefactor: Zakaria the Head of Bishops (115 f^{v})

Colophon: „...Lord Jesus Christ, forgive Zakaria the Bishop all his sins“ (115 f^{v})

The manuscripts commissioned by Zak'aria the Bishop, are generally copied in Constantinople in 1022-1031.

Bibliography: *Collection Kutaisi*, I, pp.331-332; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

90 f° - 91 f°

აგიაპანტის მონასტერი

მაქსიმე აღმსარებლის „ცხოვრება“ და მისი თხზულებები (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), [1028-1031].

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, Q-34

428 ფფ. ეტრატი; 310 x 220; სტრ.: 23; [223 x 140]; სტრ. შორის მანძილი: 10; სვეტი: 1; P2 00D1, P2 20D1, PC1a-P1b 00D1*.

ნუსხური

გადამწერი: ისაკი (56 f', 160 f', 210 f', 235 f')

დამკვეთი: ზაქარია ბანელი, სვინგელოზი (335 f')

ანდერძი: "...ხ(ოლო) დაიწერა ბრძანებითა და ნებითა ზ(ა)ქ(ა)რია ებისკ(ო)პოსისა ბანაელისა და სვნგელოზისაჲთა, ჴელითა უღირსისა და უცბად მჩხრაკალისა (*sic*) ისაკისითა, ქ(ა)ლ(ა)ქსა კ (ო) ს ტ (ა) ნ ტ ი ნ ე პ ო ლ ი ს, მონასტერსა მისვე ბანაელისა ეპ(ი)სკ(ო)პ(ო)ს(ი)სა სვნგელოსისასა, ყ(ოვ)ლთა წ(მიდა)თასა ა გ ი ა პ ა ნ ტ ს..." (335 f')

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* Q, I, გგ. 36-38; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

MONASTERY OF AGIAP'ANT'I

Vita of Maximus the Confessor and his writings (Eutymius the Hagiorite's translation), [1028-1031]

NCM, Q-34

428 ff. parchment; 310 x 220; lin.: 23; [223 x 140]; interlin.: 10; col.: 1; P2 00D1, P2 20D1, PC1a-P1b 00D1*.

Nuskhuri

Scribe: Isak (56 f', 160 f', 210 f', 235 f')

Benefactor: Zak'aria Baneli, Syngelos (335 f')

Colophon: „Copied by the order and wish of the Bishop of Bana and Syngelos Zakharia, with the hand of the wretched and wicked scribbler Isak in the city of C o n s t a n t i n o p l e, in the Monastery of the same Bishop of Bana and of Syngelos at the most holy A g i a p'a n t i..." (335 f')

Bibliography: *Collection* Q, I, pp. 36-38; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

335 f°

ჰრომანას მონასტერი

იოანე სინელი, კლემაქსი და სხვ. (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), 1066 წ. (296 f^{v})

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-134

341 ფფ. ეტრატი; 260 x 215; სტრ.: 26; [190 x 160]; სტრ. შორის მანძილი: 8; სვეტი: 1; P4 20D1-1, P2 20D1, P7d(4)20D1* *et al.*

ნუსხური

გადამწერი: სვმეონ დვალი (296 f^{v})

დამკვეთი: გელასი (296 f^{r})

ანდერძი: „...დაიწერა ჴ(ელი)თა სვმეონ დვალისაჲთა სოხასტერსა შ(ი)ნა ჰ რ ო მ ა ნ ა ჲ ს ა ს ა, ანაწმიდას... და დავდევ ეკლესიასა ჰ რ ო მ ა ნ ა ჲ ს ა ს ა, საყდარსა წ(მიდა)თა მოციქულთასა...“ (296 f^{r-v})

ხელნაწერი XVIII საუკუნეში ინახებოდა დავით გარეჯში (6 f^{v}).

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, I$_2$, გვ. 151-154; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

MONASTERY OF HROMANA (ROMANA)

John of Sinai, *The Ladder* et al. (Euthymius the Hagiorite's translations), 1066 (296 f^{v})

NCM, A-134

341 ff. parchment; 260 x 215; *lin.*: 26; [190 x 160]; *interlin.*: 8; *col.*: 1; P4 20D1, P2 20D1, P7d(4)20D1* *et al.*

Nuskhuri

Scribe: Swmeon Dvali (296 f^{v})

Benefactor: Gelasi (296 f^{r})

Colophon: "...[this book] was copied by the hand of Swmeon Dvali in the hesykhasterion of H r o m a n a, in St. Anne's and I presented it to the Church of H r o m a n a, at the chapel of the Holy Apostles..." (296 f^{r-v}).

In the 18th century the manuscript was preserved in David Gareja (6 f^{v}).

Bibliography: *Collection A*, I$_2$, pp. 151-154; Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts.

212 f

რომანას მონასტერი

ვანის ოთხთავი (გიორგი მთაწმინდელის რეცენზია), XII-XIII სს. მიჯნა

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-1335

274 ფფ. ეტრატი; 290 x 210; სტრ.: 21; [182 x 120]; სტრ. შორის მანძილი: 10; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 12 / 15 / 17; P4 32C2, P3c 32C2*, P2a 32C2 *et al.*

ნუსხური

მდიდრულად ილუსტრირებული

გადამწერი: იოვანე საპყარი (126 f^{v}, 266 f^{v}, 272 f^{v})

მხატვარი: მიქაელ კორესელი

ანდერძი: „...აღმო-რ(ა)ჲ-ვიდა რომანას, მე, ჴელ-ვყავ ცოდვილმ(ა)ნ ი(ოვა)ნე აღწერად ..." (266 f^{r}).

„ესე სახარებაჲ მე იოვანე, უღირსმან საპყარმან და მლოცველმან წ(მიდ)ის დედოფლის თამარისმან ვიოფლე წერით ქალაქსა შინა კ ო ნ ს ტ ა ნ ტ ი ნ ო პ ო ლ ი ს..." (272 f^{v}).

ხელნაწერი გადაწერილი ჩანს თამარ მეფის დაკვეთით (272 f^{v}). ის სხვადასხვა დროს ინახებოდა შორათაში (XIV-XV სს.), ვანში (XVIII ს.), გელათში (XIX ს.).

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, V, გვ. 180-181.

MONASTERY OF ROMANA

The Vani Gospel (George the Hagiorite's recension), late 12th / early 13th c.

NCM, A-1335

274 ff. parchment; 290 x 210; *lin.*: 21; [182 x 120]; *interlin.*: 10; *col.*: 2; *intercol.*: 12 / 15 / 17; P4 32C2, P3c 32C2*, P2a 32C2 *et al.*

Nuskhuri

Richly illustrated

Scribe: Iovane Sap'q'ari (Iovane the Lame) (126 f^{v}, 266 f^{v}, 272 f^{v})

Artist: Mikael K'oreseli (Michael of Coressus)

Colophon: " When [he] came to R o m a n a, I sinful Iovane dared to copy it..." (266 f^{r});

"I, the most unworthy Iovane Sap'q'ari, who prayed for the holy Queen Tamar, shed sweat to copy this Gospel in the city of C o n s t a n t i n o p l e..." (272 f^{v}).

The manuscript was presumably commissioned by sovereign Tamar (272 f^{v}); In the 14th -15th century it was kept at the Monastery of Shorata, in the 18th century in Vani, and in the 19th century at the Monastery of Gelati.

Bibliography: *Collection A*, V, pp. 180-181.

10 f

სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, 1715 წ. 10. 08 -1716 წ. 20. 01 (301 f')

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-1658

305 ფფ. ქაღალდი; 225 x 150, სტრ.: 31; [195 x 110]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი: 1; ჭვირნიშანი.

მხედრული

სულხან-საბა ორბელიანის ავტოგრაფული ხელნაწერი

ანდერძი: „...კ ო ს ტ ა ნ ტ ი ნ ე პ ო ლ ე ს მოვიდა... იქ იწყო წერად ლექსიკონი ესე აგვისტოსს ათსა...“ (301 f').

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, IV, გვ. 78-80.

Sulkhan-Saba Orbeliani, *The Georgian Lexicon*, 10.08.1715-20.01.1716 (301 f')

NCM, H-1658

305 ff. paper; 225 x 150; *lin.*: 31; [195 x 110]; *interlin.*: 7; *col.*: 1; watermark.

Mkhedruli

Written in Sulkhan-Saba Orbeliani's own handwriting.

Colophon: "... Came to C o n s t a n t i n o p l e ... on 10th August started writing the *Lexicon* there..."

Bibliography: *Collection* H, IV, pp. 78-80.

289 f

ქალიპოსი

ალავერდის ოთხთავი (გიორგი მთაწმინდელის რეცენზია), XI ს.-ის 50-იანი წწ.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-484

04 + 324 ფფ. ეტრატი; 240 x 190; სტრ.: 19; [155 x 103]; სტრ. შორის მანძილი: 8; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 20; L 20E2*, P2 20E2.

ნუსხური

მდიდრულად ილუსტრირებული კამარები და მახარებელთა მინიატურები.

გადამწერები: სვმეონი (100 f'), გიორგი (242 f'), იოვანე დვალი (323 f')

მომგებელი: სვმეონი (314 f')

ანდერძი: „...დაიწერა კ ა ლ ი პ ო ს ს , ლ(ა)ვრ(ა)სა წ(მიდ)ისა ღ(მრთ)ისმშ(ო)ბლის(ა)სა..." (284 f')

ხელნაწერი მალევე ჩაიტანეს კონსტანტინოპოლში, საიდანაც 1059 წელს ქართული ფეოდალური გვარის წარმომადგენელმა ივანემ, ლიპარიტის ძემ, სხვა ძვირფას ნივთებთან ერთად ის საქართველოში, კაცხში, თავის საგვარეულო მონასტერში ჩაიტანა (315 f'). ხელნაწერი სხვადასხვა დროს ინახებოდა ხანძთასა და ალავერდის მონასტრებში.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია A*, II_1, გვ. 210-216; Djobadze, *Materials*, pp.12-20.

KALIP'OS

The Alaverdi Gospel (George the Hagiorite's recension), 1050s.

NCM, A-484

04 + 324 ff. parchment; 240 x 190; *lin.*: 19; [155 x 103]; *interlin.*: 8; *col.*: 2; *intercol.*: 20; L 20E2*, P2 20E2.

Nuskhuri

Richly decorated canon tables and miniatures with the Evangelists

Scribes: Swmeon (100 f'), Giorgi (242 f'), Iovane Dvali (323 f')

Benefactor: Swmeon (314 f')

Colophon: „...It was written in K a l i p' o s in the Lavra of the Mother of God..." (284 f')

The manuscript was soon brought to Constantinople; in 1059 Ivane, the son of Liparit of the Georgian noble family, took the manuscript together with other valuables from Constantinople to his family Monastery of Katskhi (Georgia, Upper Imereti) (315 f'). The manuscript was kept at different times in the monasteries of Khandzta and Alaverdi.

Bibliography: *Collection A*, II_1, pp. 210-216; Djobadze, *Materials*, pp. 12-20.

243 f° - 244 f°

რომანაწმიდას მონასტერი

დიდი სვინაქსარი (გიორგი მთაწმინდელის თარგმანი), XI ს.-ის შუა წლები

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-2211

452 ფფ. ეტრატი; 212 x 150; სტრ.: 21 / 24 / 26; [170 x 115]; სტრ. შორის მანძილი: 6; სვეტი: 1; P2 00D1.

ნუსხური

დეკორირებული საზედაო ასოები და თავსამკაულები

გადამწერი: ივანე ჯიბისძე (451 f^{v})

დამკვეთი: დავით ჯიბისძე (452 f^{v})

ანდერძი: „ხ(ოლო) დაინუსხა წ(მიდა)ჲ ესე წიგნი ქ(უე)ყ(ა)ნ(ა)სა ასურასტანისასა, სანახებსა წ(მიდ)ისა სუმეონ საკვრვ(ე)ლმ(ო)ქმ(ე)დის(ა)სა, საზღვართა ანტიოქისათა, დ(იდე)ბ(უ)ლსა, ს(ა)-ხ(ე)ლგ(ა)ნთქმ(უ)ლსა და ცრემლთა ნაკადულთა მორ[წყულსა], მონაზონთა სიმრ(ა)ვლითა გ(ა)-ნშუენ(ე)ბ(უ)ლსა რ ო მ ა ნ ა წ მ ი დ (ა) ს , საყოფელსა წ(მიდ)ისა ღმრთ(ი)სმშობელისასა ბრძანებითა მამის ძმისა ჩ(ე)მისა, დ(ავი)თისითა, დაიდვა წ(მი)დ(ა)ჲ ესე წიგნი მის მ(იე)რვე აშენებ(უ)ლსა ეკლესიასა, საყოფელსა წ(მიდ)ისა ძელისა ცხორების(ა)სა...“ (452 f^{r-v}).

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, V, გვ. 151-152; Jobadze, *Materials*, pp. 42-47; მეტრეველი, შავი მთის მწიგნობრული კერის ისტორიისათვის, გვ. 87-108.

MONASTERY OF ROMANAC'MIDA

Great Synaxarion (George the Hagiorite's translation), 1050s.

NCM, H-2211

452 ff. parchment; 212 x 150; *lin.*: 21 / 24 / 26; [170 x 115]; *interlin.*: 6; *col.*: 1; P2 00D1.

Nuskhuri

Decorated initials and headpieces

Scribe: Ivane Ǯibisʒe (451f^{v})

Benefactor: Davit Ǯibisʒe (452 f^{v})

Colophon: This holy book was copied in the country of Syria, in the environs of the [Monastery of] Swmeon the Miracle-Worker, at the borders of Antioch, in the glorious and famous [monastery] watered with streams of tears, with the multitude of monks embellishing the R o m a n a c' m i d a , the abode of the Holy Mother of God ... according to the order of my father's brother Davit, this holy book was placed in the Church of Dzelicxoveli which he had built...“ (452 f^{r-v}).

Bibliography: *Collection* H, V, pp. 151-152; Djobadze, *Materials*, pp. 42-47; Metreveli, On the History of the Black Mountain Literary School, pp. 87-108.

132 f

ლერწმისხევის უდაბნო

რუისის ოთხთავი (გიორგი მთაწმინდელის რეცენზია), XI ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-845

336 ფფ. ეტრატი; 165 x 130; სტრ.: 20; [120 x 85]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 10; 20E2.

ნუსხური

დეკორირებული

გადამწერი: შავ-ზაქარია (305 f^{v})

დამკვეთი: საბა პროკოპეწმიდელი (305 f^{v})

ანდერძი: „დაიწერა წ(მიდა)ჲ ესე სახარებ(ა)ჲ შავსა მთასა, უ დ ა ბ ნ ო ს ა ლ ე რ წ მ ი ს ხ ე - ვ ი ს (ა) ს ა, ზღვსპირსა, რ(ომე)ლ არს დასასრულსა შავისა მთისასა, მახლობელად სელევკიისა...“ (305 f^{v}).

XV ს.-ში ხელნაწერი საქართველოშია; ამ პერიოდში ყვარყვარე ათაბაგის ძის, ბაადურის ბრძანებით, მას მინიატურებით აფორმებს მხატვარი ანანია (9 f^{v}, 101 f^{v}, 157 f^{v}). XVIII ს.-ში ის ვახტანგ VI-ის კუთვნილებაშია (306 f^{v}).

ბიბლიოგრაფია: Жордания, *Описание рукописей*, с. 59-67; Djobadze, *Materials*, pp. 47-48.

MONASTERY OF LERC'MISXEVI (THE VALLEY OF THE REEDS)

The Ruisi Gospel (George the Hagiorite's recension), 11th c.

NCM, A-845

336 ff. parchmernt; 165 x 130; *lin.*: 20; [120 x 85]; *interlin.*: 7; *col.*: 2; *intercol.*: 10; 20E2.

Nuskhuri

Decorated

Scribe: Šav-Zakaria (305 f^{v})

Benefactor: Saba Prok'op'ec'mideli (305 f^{v})

Colophon: „This Holy Gospel was copied in the Black Mountain in the M o n a s t e r y of L e r c' m i s x e v i at the seashore, which is at the end of the Black Mountain near Seleucia...“ (305 f^{v}).

In the 15th century the manuscript was kept in Georgia; for this time the manuscript was embellished by the artist Anania, commissioned by Baadur, the son of Kvarkvare Atabagi (9 f^{v}, 101 f^{v}, 157 f^{v}). In the 18th century the manuscript belonged to King Vakhtang VI (306 f^{v}).

Bibliography: Jordania, *Description of Manuscripts*, pp. 59-67; Djobadze, *Materials*, pp. 47-48.

136

136 f

წმ. სჳმეონის მონასტერი

აგიოგრაფიულ-ჰომილეტიკური კრებული (დავით ტბელის და ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანები), XI ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-142

266 ფფ. ეტრატი; 190 x 130; სტრ.: 23 / 24 / 25; [145 x 88]; სტრ. შორის მანძილი: 6; სვეტი: 1; 20C1.

ნუსხური

დეკორირებული

გადამწერი: თეოდორე (53 f^{v})

დამკვეთი: გრიგოლ ერისთავთ-ერისთავი (102 f^{r})

ანდერძი: „... ვიღუაწე აღწერად ცხორებ(ა)ჲ ნ(ე)ტ(ა)რისა მ(ა)რთაჲსი ს (ა) ყ (ო) ფ (ე) ლ ს ა წ (მ ი ნ დ) ი ს ა ს (ჳ) მ (ე ო) ნ ი ს ს ა...“ (53 f^{v})

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* A, I_2, გვ. 175-177.

MONASTERY OF ST SWMEON

Hagiographical and homiletical collection (David Tbeli and Euthymius the Hagiorite's translations), 11th c.

NCM, A-142

233 ff. parchment, 190 x 130; *lin.*: 23 / 24 / 25; [145 x 88]; *interlin.*: 6; *col.*: 1; 20C1.

Nuskhuri

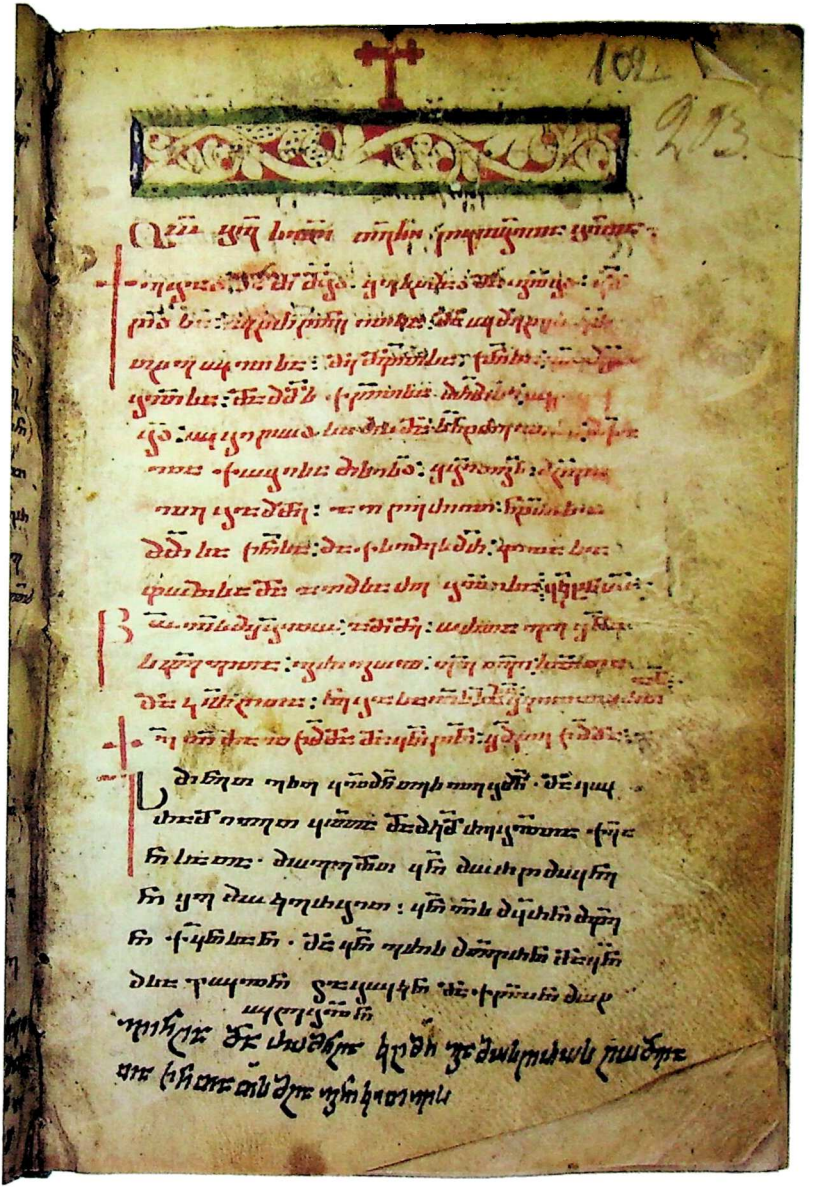
Decorated

Scribe: Teodore (53 f^{v})

Benefactor: Grigol Eristavt-Eristavi (*Grigol the Duke of Dukes*) (102 f^{r})

Colophon: "....I worked laboriously to copy the *Life of Saint Martha* in the M o n a s t e r y o f S t S w m e o n ..."

Bibliography: *Collection A*, I_2, pp.175-177.

102 f

ქალიპოლი (ქალიპოსი)

ოთხთავი (გიორგი მთაწმინდელის რეცენზია), 1060 წ. (353 f')

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი, K-76

353 ფფ. ეტრატი; 222 x 170; სტრ.: 20; [145 x 110]; სტრ. შორის მანძილი: 8; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 12; P2 20E2.

ნუსხური

მდიდრულად გაფორმებული

გადამწერი: ბასილი თორელ-ყოფილი (353 f')

ანდერძი: „...დაიწერა ჴელითა ცოდვილისა ბასილის თორელ-ყოფილისაჲთა სანახებსა ასურეთისასა, დ(ი)დ(ე)ბ(უ)ლისა ქ(ა)ლ(ა)ქისა დიდისა ანტიოქის(ა)სა, მონასტერსა წარჩინებ(უ)ლსა დიდისა კ ა ლ ი პ ო ლ ი ს ა ს ა, სადიდებელსა ყ(ოვ)ლ(ა)დ წ(მიდ)ისა ღ(მრ)თისმშობელისასა, სამკჳდრებელსა და ნავთსაყუდელსა ქართველთასა, სოხასტერსა შ(ინ)ა, მონასტრისა აღმოსავალით, სადიდებელსა წ(მიდა)თა მთავარანგ(ე)ლ(ო)ზთასა“ (353 f')

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია - ქუთაისი*, I, გვ. 215-216; Djobadze, *Materials*, pp. 20-22.

KALIP'OLI (KALIP'OS)

Gospel (George the Hagiorite's recension), 1060 წ. (353f')

Kutaisi State Historical Museum, K-76

353 ff. parchment; 222 x 170; *lin.*: 20; [145 x 110]; *interlin.*: 8; *col.*: 2; *intercol.*: 12; P2 20E2.

Nuskhuri

Richly decorated

Scribe: Basili Torel-Q'opili (353 f')

Colophon: "This was written by the hand of sinful Basili Torel-Q'opili, in the region of Syria, near the great and magnificent city of Antioch, in the distinguished Monastery of K a l i p' o l i dedicated to the glorification of the most Holy Mother of God, in the abode and harbor of the Georgians, in the hesykhasterion [built for] praising the Holy Archangels in the eastern side of the Monastery" (353f').

Bibliography: *Collection - Kutaisi*, I, pp. 215-216; Djobadze, *Materials*, pp. 20-22.

197 r - 198 r

ქასტანა

ფსალმუნთა განმარტება (ეფრემ მცირის თარგმანი), 1091 (324 f')

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, Q-37

333 ფფ. ქაღალდი; 355 x 240; სტრ.: 40 / 44 /45; [170 x 156]; სტრ. შორის მანძილი: 6; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 15; L-V 20D2.

ნუსხური

გადამწერი: იოვანე მთავარაგლსძე

ანდერძი: „...დაიწერა კ ა ს ტ ა ნ ა ს ეფრ(ე)მის მ(ა)მობასა..." (324 f').

გადამწერს, იოანე მთავარაგლს ძეს, ხელნაწერი გადმოუწერია მის მიერ ეზრას მონასტერში (წმ. სიმეონის მონასტრის სანახები) 1080 წელს ეფრემ მცირისათვის გადაწერილი ხელნაწერიდან (323 f').

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* Q, I, გვ. 43-45; Djobadze, *Materials*, pp. 38-41.

K'AST'ANA

Exlpanation of Psalms (Ephrem Mtsire's translation),1091(324 f')

NCM, Q-37

333 ff. paper; 355 x 240; *lin.*: 40 / 44 /45; [170 x 156]; *interlin.*: 6; *col.*:2; *intercol.*: 15; L-V 20D2.

Nuskhuri

Scribe: Iovane Mtavarajsʒe

Colophon: "...it was written in K' a s t' a n a during the priority of Eprem..." (324 f').

According to the colophon (323 f') Iovane Mtavaraisʒe had copied this manuscript from the original which was copied also by him at the Monastery of Ezra (the environs of Monastery of St. Simeon) in 1080.

Bibliography: *Collection Q*, I, pp. 43-45. Djobadze, *Materials*, pp. 38-41.

157 f°

[ქასტანა]

აგიოგრაფიულ-ჰომილეტიკური კრებული, ნაწილი I (ეფრემ მცირის თარგმანი), XI ს.-ის ბოლო

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, S-1276

I ნაწ.: 115 ფფ. აღმოსავლური ქაღალდი; 355 x 235; სტრ.: 25 / 36 /36 / 37; [260 x 160; 284 x 172; 288 x 172; 272 x 159]; სტრ.: შორის მანძილი: 10 / 9 / 8; სვეტი: 1 / 2; PF4 30F2*, P1b 30E2*,

P2 30E2* *et al.*

ნუსხური: 4 ხელი; ეფრემ მცირის ავტოგრაფი: 1 f'-24 f'; 72 f'-99 f'.

შედგენილობისა და კოდიკოლოგიურ-პალეოგრაფიული ანალიზის საფუძველზე ხელნაწერის ნაწილები მიჩნეულია შავი მთის მთარგმნელობითი სკოლის წარმომადგენლის, ეფრემ მცირის ავტოგრაფად. გვიანდელი მინაწერების მიხედვით, XIV საუკუნეში ხელნაწერი უკვე საქართველოშია.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია S*, II, გვ. 136-142; მეტრეველი, ეფრემ მცირის ავტოგრაფი, გვ. 109-126; ოთხმეზური, თარიღისათვის, გვ. 31-39; ჯოჯუა, ეფრემ მცირის ჰომილეტიკური კრებული, გვ. 216-285.

[KAST'ANA]

Hagiographical and homiletical collection, Part I (Ephrem Mtsire's translations), the end of the 11th c.

NCM, S-1276

Part I: 115 ff. oriental paper; 355 x 235; *lin.* 25 / 36 /36 / 37; [260 x 160; 284 x 172; 288 x 172; 272 x 159]; *interlin.*: 10 / 9 / 8; *col.*: 1 / 2; PF4 30F2*, P1b 30E2*, P2 30E2* *et al.*

Nuskhuri: four handwritings; 1 f'-24 f', 72 f'-99 f' – Ephrem Mtsire's autograph

Research on the content and codicological and palaeographical analyses, lead to the conclusion that parts of the manuscript represent the autograph of Ephrem Mtsire, a member of the translation school of the Black Mountain. The later notes indicate that the manuscript was already in Georgia in the 14th century.

Bibliography: *Collection S*, II, pp. 136-142; Metreveli, Ephrem Mtsire's Autograph, pp. 109-126; Otkhmezuri, For the Date, pp. 31-39; Djodjua, The Homiletical Collection of Ephrem Mtsire, pp. 216-285.

თონე, წმ. სვმეონის მონასტერი

ოთხთავი, [1213 წ. / 1216 წ.]

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-1791

153 ფფ. ეტრატი; 210 x 150; სტრ.: 21 / 22; [150 x 95]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი: 2; სვეტებს შორის მანძილი: 10; 23E2d, J 20E2*, 24E2 *et al.*

ნუსხური

გადამწერი: გიორგი ბერი (151 f', 153 f')

ანდერძი: [„დაიწერა მთასა საკვრველსა, თ ო ნ ე ს ა წ მ ი დ ი ს ა ს ვ მ ე ო ნ ი ს ს ა“].

ეს ანდერძი დღეს დაკარგულია. 1860 წელს, როდესაც ხელნაწერი დიმიტრი ბაქრაძემ ნახა სვანეთში, ანდერძი ჯერ კიდევ დასტურდებოდა ხელნაწერში. ხელნაწერი დათარიღებულია მასში მითითებული ისტორიული ფაქტის - კილიკიის სომეხთა მიერ ანტიოქიის აღების მიხედვით: „მ(ა)ს ჳ(ამს)ა დაიწერა ესე ოთხთ(ა)ვი, ოდეს ანტიოქი სომეხთა აჲღეს“ (151 f'). ეს მოხდა ორჯერ: 1213 წელს და 1216 წელს.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, IV, გვ. 218-219; Бакрадзе, Сванетия, с. 108.

TONE, MONASTERY OF ST SWMEON

Gospel, [1213-1216]

NCM, H-1791

153 ff. parchment; 210 x 150; *lin.*: 21 / 22; [150 x 95]; *interlin.*: 7. *col.*: 2; *intercol.*: 10; 23E2d, J 20E2*, 24E2 *et al.*

Nuskhuri

Scribe: Giorgi the Monk (151f', 153 f')

Colophon: "[it was written on the Miraculous Mountain at T o n e o f [the Monastery of] S t S i m e o n "].

This colophon is lost, but it was recorded as having been in the manuscript in 1860, when Dimitri Bakradze saw it in Svaneti. The date of the manuscript has been determined with the aid of the historical capture of Antioch by the Cilician Armenians: "This Gospel was written when Antioch was captured by the Armenians" (151f'). This occurred twice: first in 1213 and second time in 1216.

Bibliography: *Collection H*, IV, pp. 218-219; Bakradze, Svanetia, p. 108.

23 f° - 24 f°

პეტრიწონი

მეტაფრასული კრებული, XIV ს.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, H-1760

365 ფფ. ქაღალდი; 220 x 295; სტრ.: 30 / 27; [150 x 220 / 145 x 212]; სტრ. შორის მანძილი: 7; სვეტი: 1; ჭვირნიშანი.

ნუსხური

გადამწერები: გრიგოლი (225 f'), გრიგოლი (248 f')

მომგებელი: მახარებელი ოქროყმაჲსძე (225 f')

ანდერძი: ...„დაიწერნეს ესე დღ(ე)ს(ა)სწ(აუ)ლთა ს(ა)კითხ(ა)ვნი მონასტერსა წ(მიდ)ისა ღ(მრ)თის-მშ(ო)ბლის(ა)სა პ ე ტ რ ი წ ო ნ ს ღ(უა)წლითა და წ(ა)რსაგებლითა მახ(ა)რებ(ე)ლისა ოქროჲყმაჲსძისათა თ(ა)ნასაქონებლად მისსა..." (225 f').

ხელნაწერი ერთ დროს ინახებოდა სვანეთში; 72 f^{v}-74 f'-ზე წარმოდგენილია გვიანდელი ნუსხურით შესრულებული სვანური წარმომავლობის დოკუმენტი, ასევე, XIX საუკუნის მხედრულით შესრულებული მინაწერები (142 f^{v}, 220 f^{v}· 294 f^{v}), რომლებშიც სვანეთზეა საუბარი.

ბიბლიოგრაფია: *კოლექცია* H, IV, გვ. 189-195; პატარიძე, ჭვირნიშნები, გვ. 112.

MONASTERY OF P'ET'RIC'ONI

Metaphrastic collection, 14th c.

NCM, H-1760

365 ff. paper; 220 x 295; *lin.*: 30 / 27; [150 x 220 / 145 x 212]; *interlin.*: 7; *col.*: 1; watermark.

Nuskhuri

Scribes: Grigol (225 f'), Grigol (248 f')

Benefactor: Maxarebeli Okroq'majsʒe (225 f')

Colophon: "...these *Holiday Readings* were copied in the Monastery of the Holy Mother of God in P ' e t ' r i c ' o n i with the help of the financial support and activities of Maxarebeli Okroq'majsʒe who possessed it...(225 f').

The manuscript was preserved in Svaneti for some time; 72 f^{v}-74 f' includes a document of Svan origin, written in late nuskhuri, and some inscriptions concerning Svaneti written in the 19th century mkhedruli (142 f^{v}, 220 f^{v}· 294 f^{v})

Bibliography: *Collection* H, IV, pp. 189-195; Pataridze, Watermarks, p. 112.

10 f°

საძიებლები

ხელნაწერთა ჩამონათვალი

გეოგრაფიული არეალების მიხედვით:

პალესტინა: H-2123, H-2124, H-1662, K-181, H-1741, H-2337, H-2336, H-2339, S-383, S-353, H-1661, A-1347, H-1664, H-2338, K-25, 620 (კ-75), H-1348, Q-84.

ბითვინია: H-1346.

ათონი: H-2251, A-1103, A-92, A-1769, A-1101, A-558, A-1105, A-1104, A-500, სსლმ-12854-ხ, H-842.

კონსტანტინოპოლი: S-143, A-648, A-1, A-96, K-176, Q-34, A-134, A-1335, H-1658.

ანტიოქიის რეგიონი: A-484, H-2211, A-845, A-142, K-76, Q-37, S-1276, H-1791.

ბალკანეთი: H-1760.

კოლექციების მიხედვით:

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი (თბილისი)

A ფონდი: 1, 92, 96, 134, 142, 484, 500, 558, 648, 845, 1101, 1103, 1104, 1105, 1335, 1347, 1769.

S ფონდი: 143, 353, 383,1276.

H ფონდი: 842, 1346, 1348, 1658, 1661, 1662, 1664, 1741, 1760, 1791, 2123, 2124, 2211, 2251, 2336, 2337, 2338, 2339.

Q ფონდი: 34, 37, 84.

გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის სახელწიფო მუზეუმი (თბილისი)

სსლმ-12854-ხ

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი (ქუთაისი)

25, 76, 176, 181.

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი, სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმი (მესტია)

620 (კ-75).

პირთა საძიებელი

ავალიშვილი გიორგი (vi) (vii) (viii) (xiv) (გვ. 16)
ალექსიძე ზ. (i) (გვ. 18)
ამირანაშვილი შ. (i) (ii) (vi) (vii) (viii)
ანდრია კრიტელი (xix)

ბაადური, ყვარყვარე ათაბაგის ძე (xlii) (გვ. 15)
ბარდა სკლიაროსი (გვ. 13)
ბარკალაია ბენედიქტე (xxv) (გვ. 15)
ბარნაბა ტფილელი / თბილელი (x) (xix) (გვ. 12)
ბასილი II (გვ. 13) – ბიზანტიის იმპერატორი
ბასილი დიდი (xx) (xxiv) (გვ. 11,13)
ბაქრაძე დ. (xlvii)
ბერძენიშვილი ნ. (xxv)
ბრეგაძე თ. (ix) (xxii) (xxxiii)

გაბაშვილი ტიმოთე (xxx) (გვ. 11)
გაბუნია კირილე (xviii)
გიორგი (xxviii) – გიორგი მთაწმინდელი
გიორგი ალექსანდრიელი (ii) (გვ.: 11, 16)
გიორგი დეკანოზი (xxiii) – გიორგი მთაწმინდელი
გიორგი მთაწმინდელი (vii) (viii) (x) (xi) (xii) (xiv) (xxv) (xxviii) (xxix) (xxxviii) (xl) (xli) (xlii) (xliv) (გვ.: 11, 12, 13, 14)
გიორგი მცირე (x)
გლოველი შ. (xvi)
გრიგოლ დიდი / გრიგოლ რომის პაპი (xxi) (გვ. 12)
გრიგოლ ღვთისმეტყველი (ix) (xxii) (xxxiii) (გვ. 11)
გულედანი ც. (გვ. 18)

დავით კურაპალატი / დავით III კუტაპალატი (გვ.: 13, 14)
დავით ტბელი (ix) (xxxiii) (xliii)
დომენტი ბატონიშვილი (iv)

ეპიფანე, იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის ეპისკოპოსი (xix)
წმ. ეფრემი (xxiii) – ეფრემ ასური
ეფრემ მცირე (xlv) (xlvi) (გვ.: 11, 15)
ეფრემი (xlv) – ეფრემ მცირე
ეფთვმი (xxv) – ექვთიმე მთაწმინდელი
ექვთიმე მთაწმინდელი (ix) (xix) (xx) (xxi) (xxii) (xxiii) (xxiv) (xxv) (xxvii) (xxxi) (xxxii) (xxxiii) (xxxiv) (xxxvi) (xxxvii) (xliii) (გვ.: 11, 12, 13, 14, 16)

ვახტანგ VI (xlii)
ვლასი ურბნელი (vii) (xi) (გვ. 12)

წმ. ზოსიმე (xxiii)

თამარ დედოფალი / თამარ მეფე (xxxviii) (გვ. 11)
თაყაიშვილი ექვთიმე (xi) (xiii) (გვ. 16)
თეოდორე სტუდიელი (xii) (xxviii) (გვ. 11)
თეოფილე ხუცესმონაზონი (xxvi) (გვ. 11)

ივანე ლიპარიტის ძე (xl) (გვ. 14)
იოანე ბატონიშვილი (xx)
იოანე-თორნიკე ჩორდვანელი (გვ. 13)
იოანე მთაწმინდელი (გვ. 12)
იოანე ოქროპირი (ii) (iii) (გვ. 11)
იოანე სინელი (xxxvii) (გვ. 11, 12)
ისააკ ასური (xxiv) (გვ. 11)

კეკელია, ვ. (xi)
კლდიაშვილი დ. (გვ. 18)

ლავრენტი ოკრიბელი (გოგელაძე) (xi)

მაკარ ეგვიპტელი (iv)
მართა დედოფალი (xiv)
მაქსიმე აღმსარებელი (xiii) (xxxvi) (გვ. 11)
მენაბდე ლ. (iii) (viii) (xiv) (xv) (xxi) (xxiv) (xxvi) (xxvii)
მეტრეველი ე. (iii) (iv) (xi) (xiv) (xxiii) (xxv) (xli) (xlvi)
მიქაელი (გვ. 14)

ოთხმეზური თ. (xlvi)
ორბელიანი სულხან-საბა (xxxiv) (xxxix) (გვ. 11)

სილოგავა ვ. (xvi)

უსპენსკი პორფირი (i) (ii) (გვ. 10, 16)

ფანცულაია ილია (xxi) (xxiv) (xxvi) (xxvii) (xxix) (გვ. 15)

ქურციკიძე ც. (xx)

ყარალაშვილი შალვა(xxxii)

შახბიშვილი მახათარ (xxxii)

ჩოლოყაშვილი ნიკოლოზ (ნიკიფორე)(viii) (xv)

ხიზანიშვილი ნ. (გვ. 18)

ჯოჯუა თ. (xlvi)

გადამწერები

ამბროსი (xviii) [პალესტინა]
არსენი (xxii) [ათონი]
არსენი გოგოფა (xxiv) [ათონი]
არსენი მამადმთავარი / ეპისკოპოსი (xxi) (გვ. 12) [ათონი]

ბასილი (xxii) [ათონი] = ბასილი ეტრატა მალუშისძე
ბასილი (xxxi) (xxxiii) [კონსტანტინოპოლი] = ბასილი ეტრატა მალუშისძე
ბასილი ეტრატა (xxxii) [კონსტანტინოპოლი] = ბასილი ეტრატა მალუშისძე
ბასილი ეტრატა მალუშისძე (xxxiv) [კონსტანტინოპოლი]
ბასილი თორელ-ყოფილი (xliv) [ანტიოქიის რეგიონი]

გიორგი (xl) [ანტიოქიის რეგიონი]
გიორგი ბერი xlvii [ანტიოქიის რეგიონი]
გიორგი დოდისი (xi) [პალესტინა]
გრიგოლი (xlviii) [პეტრიწონი]
გრიგოლი (xlviii) [პეტრიწონი]
გრიგოლ ჩახრეხაძსძე (xv) [იერუსალიმი]

დიმიტრი ოჯიკისძე (xvii) [პალესტინა]

ზაქარია მირდატისძე (xxii) [ათონი]
ზოსიმე (xxviii) [ათონი]

თეოდორე (xliii) [ანტიოქიის რეგიონი]
ივანე საფარელი (ii) [პალესტინა]
ივანე ჯიბისძე (xli) (გვ. 12)[ანტიოქიის რეგიონი]
იოანე გრძელისძე (xxi) (გვ. 12) [ათონი]
იოანე თაფლაისძე (xxv) [ათონი]
იოანე ოქროპირი (xxi) (გვ. 12) [ათონი]
იოვანე (xxiii) [ათონი]
იოვანე დვალი (xl) [ანტიოქიის რეგიონი]
იოვანე მელი (xxvii) [ათონი]
იოვანე მთავარაძსძე (xlv) [ანტიოქიის რეგიონი]
იოვანე საპყარი (xxxviii) [კონსტანტინოპოლი]
იოვანე ქსცხიანის შვილი (xvi) [პალესტინა]
იოვანე ყია (xiii) [პალესტინა]
იორდანე (xx) (გვ. 14) [ათონი]
ისაკი (xxxvi) [კონსტანტინოპოლი]

მიქაელი (vi) [პალესტინა]
მიქაელ გვრგენის ძე (xii) [პალესტინა]
მიქაელ დაღალისონელი (xxv) [ათონი]
მიქაელი „მცხეთის მიწისაგან“ (v) [პალესტინა]

საბა კუტი (xix) [ოლიმპოს მთა]
სიმეონ დვალი (xxxvii) [კონსტანტინოპოლი] = სვიმეონი [ანტიოქიის რეგიონი]
სვიმეონი [ანტიოქიის რეგიონი] (xl) იხ. დამკვეთები: სვიმეონი [ანტიოქიის რეგიონი]

შავ-ზაქარია (xlii) [ანტიოქიის რეგიონი]

დამკვეთები

არსენი (xxiv) [ათონი]

გელასი (xxxvii) [კონსტანტინოპოლი]
გრიგოლი (xix) [ოლიმპოს მთა]
გრიგოლ ერისთავთ-ერისთავი (xliii) [ანტიოქიის რეგიონი]
გრიგოლ მთაწმიდელი (xxxiv) [კონსტანტინოპოლი]
გრიგოლ მღვდელი (iv) [პალესტინა] = გრიგოლ ხარიტონწმიდელი
გრიგოლ ხარიტონწმიდელი (iii) [პალესტინა] იხ. გრიგოლ მღვდელი (iv)

დავით ქართველთა მეფე (xx) - დავით III კურაპალატი
დავით ჯიბისძე (xli) (გვ. 12) [ანტიოქიის რეგიონი]
დავითი (xli) [ანტიოქიის რეგიონი] = დავით ჯიბისძე

ზაქარია მამადმთავარი (xxii) [ათონი] = ზაქარია ბანელი მამადმთავარი, სვინგელოზი
ზაქარია მამათმთავართა მთავარი (xxxv) =

ზაქარია ბანელი მამადმთავარი სვინგელოზი
ზაქარია ვალაშკერტელი მამათმთავარი (xxxi) = ზაქარია ბანელი მამადმთავარი სვინგელოზი
ზაქარია ვალაშკერტელი (xxxii) = ზაქარია ბანელი მამადმთავარი სვინგელოზი
ზაქარია ბანელი მამადმთავარი, სვინგელოზი (xxxiii) (გვ. 12) ზაქარია ბანას ეპისკოპოსი, სვინგელოზი, ვალაშკერტის ყოფილი ეპისკოპოსი [ათონი, კონსტანტინოპოლი]
ზაქარია ბანელი, სვინგელოზი (xxxvi) = ზაქარია ბანელი მამადმთავარი, სვინგელოზი

იაკობ დეკანოზი (xxv) [ათონი]
იოვანე (xix) [ოლიმპოს მთა]
იოვანე გოლგოთელი (vi) [პალესტინა]

კვრიკე, აღდგომის ეკლესიის დიაკონი (ix) [პალესტინა]

მახარებელი ოქროყმაღსძე (xlviii) [პეტრიწონი]
მიქაელ ფანასკერტელი (ii) [პალესტინა]
მიქაელ ხუცესი (xxii) [ათონი]

საბა პროკოპეწმიდელი (xlii) [ანტიოქიის რეგიონი]
სვიმეონი [ანტიოქიის რეგიონი] (xl) (გვ. 12) იხ. გადამწერები: სვიმეონი [ანტიოქიის რეგიონი]
სტეფანე პალავრელი „შვილი მცხეთისაჲ“ (v) [პალესტინა]

მხატვრები

ანანია (xlii) (გვ. 15) [ანტიოქიის რეგიონი]
მიქაელ კორესელი (xxxviii) (გვ. 11) [კონსტანტინოპოლი]

შემმოსველები

ბასილი აღდგომელი (vi) [პალესტინა]
გრიგოლ დიაკონი (viii) (გვ. 12) [პალესტინა]
გრიგოლი (xxii) [ათონი]
თეოდორე (xxiv) [ათონი]
იოვანე (xix) [ოლიმპოს მთა]
ნისთერეონი (vi) [პალესტინა]

გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი

ათონი / ათონის მთა (xx - xxx), (გვ.: 9, 12, 13, 14, 15, 17)
ამერიკა (გვ. 10)
ანტაკია (გვ. 17) – ქალაქი სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში
ანტიოქიის რეგიონი (xl - xlvii), (გვ.: 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17) – ისტორიული ქალაქის, ანტიოქიის რეგიონი
ანტიოქი / ანტიოქია (xli) (xliv) (xlvii) (გვ.: 15, 17) – ისტორიული ქალაქი ანტიოქია სირიაში, დღეს ქ. ანტაკია, სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში
ასენოვგრადი (გვ. 10) – ქალაქი ბულგარეთში
ასურასტანი (xli) – სირია
ასურეთი (xliv) – იხ. ასურასტანი

ბალკანეთი (xlviii) (გვ. 17)
ბასიანი (გვ. 12) – ისტორიული რეგიონი სამხრეთ საქართველოში
ბიზანტია / ბიზანტიის იმპერია (გვ.: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16)
ბითვინია (xix) (გვ.: 10, 13, 17) – ისტორიული რეგიონი მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთში
ბულგარეთი (გვ. 10)

ევროპა (გვ.: 10, 16)

ვანი (xxxviii)

თბილისი (xix) (xiii) (გვ. 10)
თურქეთი (გვ. 10, 17)

იერუსალიმი (iv) (v) (vi) (vii) (viii) (ix) (x) (xi) (xii) (xiv) (xv) (xvii) (xviii) (გვ.: 9, 10, 13, 14, 16)

კასიოსის მთა (გვ. 17) – მთა ისტორიული ქალაქის, ანტიოქიის რეგიონში, სირიაში (დღეს სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში)
კილიკია (xlvii) – ისტორიული რეგიონი მცირე აზიის სამხრეთ სანაპიროზე
კონსტანტინოპოლი (xxxi-xxxix) (xl) (გვ. 10, 11, 12, 14, 17)

მესტია (გვ.: 10, 14)
მთაწმიდა (xx) (xxiii) (გვ. 14) – ათონის მთა

ოლიმბოს / ოლიმპოს მთა (xix) (გვ.: 10, 12) – ოლიმპოს მთა ბითვინიაში, მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთში

პალესტინა (i - xviii) (გვ.: 9, 11, 15, 17)
პეტერბურგი (i) (ii) (vi) (vii) (viii) (xiv)

რუსეთი (i) (ii) (გვ.: 10, 16)

საბერძნეთი (xix) (xx)
საკვირველი მთა (გვ. 17) – მთა ისტორიული ქალაქის, ანტიოქიის რეგიონში, სირიაში (დღეს სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში)
სამცხე (გვ. 15) – ისტორიული რეგიონი სამხრეთ საქართველოში
სამხრეთ საქართველო (გვ. 12)
საქართველო (iii) (xi) (xviii) (xx) (xxi) (xxii) (xxiv) (xxv) (xxvi) (xxvii) (xxix) (xxxiv) (xl) (xlii) (გვ.: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18)
საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკა (i) (ii) (vi) (vii) (viii) (xiv) (xx) (გვ. 16)
სელევკია (xlii) – საპორტო ქალაქი მცირე აზიის სამხრეთ სანაპიროზე
სვანეთი (xvi) (xlvii) (xlviii) (გვ. 14)
სინა / სინას მთა (ii) (გვ.: 9, 10, 11, 15, 16)
სირია (გვ.: 9, 17)
სტენიმახოსი (გვ. 10) – ისტორიული ქალაქი ბალკანეთში (დღეს ქალაქი ასენოვგრადი ბულგარეთში)

ტაო (გვ. 12) – ისტორიული რეგიონის, ტაო-კლარჯეთის ნაწილი
ტაო-კლარჯეთი (გვ.: 9, 12) – სამხრეთ

საქართველოს ისტორიული რეგიონი (დღეს თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთით)

ქართლი (xx)

შავი მთა (xlii) (გვ.: 15, 17) – მთების მასივი ისტორიული ქალაქის, ანტიოქიის რეგიონში
შამახი (xxii) – ისტორიული რეგიონის, შირვანის დედაქალაქი
შორათა (xxxviii)

წმინდა მიწა (გვ. 16)

ჯავახეთი (xii)

ეკლესია- მონასტრები

აგიაპანტის მონასტერი (xxxvi) (გვ.: 11, 12) [კონსტანტინოპოლი]
ალავერდის მონასტერი (xl) [საქართველო]
ანაწმიდას სოხასტერი (xxxvii) – რომანას მონასტერში [კონსტანტინოპოლი]
აღდგომის ეკლესია (ix)(xvi) [იერუსალიმი]

გეთსიმანია / გესმანია (v) [იერუსალიმი]
გელათი (xxxviii) [საქართველო]
გოლგოთა (vi) (xi) (xvii) (გვ. 13) [იერუსალიმი]

დავით გარეჯი (xxxvii) [საქართველო]
დავით გარეჯის იოანე ნათლისმცემლის მონასტერი (xxii) (xxxiv) [საქართველო]
დარიის მონასტერი (xvii) [საქართველო, თბილისი]
დერტავი (iii) (გვ. 11) – დედათა მონასტერი [პალესტინა]
დერთუფა, წმ. ღმრთისმშობლის ეკლესია (iv) (გვ. 11) – დედათა მონასტერი [პალესტინა]

ეზრას მონასტრი (xlv) [ანტიოქიის რეგიონი]
წმ. ეკატერინეს მონასტერი (გვ. 9, 10) [სინას ნახევარკუნძული]

ვაჰანის ქვაბების წმიდა გიორგის ეკლესია (xii) [საქართველო]

ზემო იმერეთი (გვ. 14)

თონე (xlvii) – სალოცავი წმ. სიმეონის მონასტერში [ანტიოქიის რეგიონი]

ივირონი / ივირონის / ივერთა მონასტერი (xxi) (xxiv) (xxv) (xxvi) (xxvii) (xxix) (გვ.: 9, 10, 12, 13, 14, 15) – ქართველთა მონასტერი ათონის მთაზე

კალიპოლი (xliv) იხ. კალიპოსის წმ. ღმრთისმშობლის ლავრა
კალიპოსი / კალიპოსის წმ. ღმრთისმშობლის ლავრა (xl) (გვ, 10, 11, 14) – ქართველთა მონასტერი [ანტიოქიის რეგიონი]
კაპაკთა / კაპპათა (xiv) –ქართული დედათა მონასტერი [იერუსალიმი]
კასტანა (xlv) (xlvi) (გვ. 10, 11) [ანტიოქიის რეგიონი]
კაცხის მონასტერი (xl) (გვ. 14) [საქართველო]
კრანიის წმ. ღვთისმშობლის ლავრა (xix) (გვ. 10, 12) [ბითვინია]

ლერწმისხევის უდაბნო (xlii) (გვ. 10, 11, 15) [ანტიოქიის რეგიონი]

ნიქოზის საყდარი (xix) [საქართველო]

პალავრა (iii) (გვ. 10) იხ. წმ. ხარიტონის ძველი ლავრა / მონასტერი
პეტრიწონი (xlviii) (გვ. 10) – ქართველთა მონასტერი ბალკანეთში პეტრიწონის წმ. ღმრთისმშობლის მონასტერი (xlviii)
პიღურის მონასტერი (xxii) (გვ.: 11, 12) [კონსტანტინოპოლი]

რომანას მონასტერი (xxxviii) (გვ. 11) – ქართველთა მონასტერი [კონსტანტინოპოლი]

რომანაწმინდას მონასტერი (xli) (გვ.: 10, 11) [ანტიოქიის რეგიონი]

წმ. საბას მონასტერი (xiii) – იხ. საბაწმინდის ლავრა
საბაწმინდის ლავრა (i) (გვ.: 9, 10, 16) [პალესტინა]
საირმის ღვთისმშობლის მონასტერი (xviii) [საქართველო]
სამთავროს მონასტერი (xxii) [საქართველო, მცხეთა]
წმ. სიმეონის მონასტრი (xlv) (გვ.: 9, 10) [ანტიოქიის რეგიონი, საკვირველი მთა]
სვმეონ საკვრველმოქმედის მონასტერი (xli) – იხ. წმ. სიმეონის მონასტერი
წმ. სვმეონის მონასტერი (xliii), (xlvii) – იხ. წმ. სიმეონის მონასტერი

უფლის საფლავის ტაძარი (გვ. 10) [იერუსალიმი]

ქართველთა მონასტერი მთაწმიდაზე (xxi) (xxii) (xxviii) (xxx) – ივირონის (ქართველთა) მონასტერი ათონის მთაზე
ქართველთა ეკლესია მთაწმიდაზე (xxiv) – ივირონის წმ. ღვთისმშობლის ეკლესია

შატბერდის დიდი ეკლესია (გვ. 15) – მონასტერი სამხრეთ საქართველოს ისტორიულ რეგიონში, კლარჯეთში (დღეს – თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთით)

შიო მღვიმის მონასტრი (xix) [საქართველო]

ძელი ცხორების ეკლესია (xli) [ანტიოქიის რეგიონი]

წმიდა ლავრა (xxv) – ივირონის (ქართველთა) მონასტერი ათონის მთაზე

ხანძთის მონასტერი (xl) [ისტორიული ტაო-კლარჯეთი]
წმ. ხარიტონის ძველი ლავრა / მონასტერი (ii) (iii) (iv) [პალესტინა]
ხორას მონასტერი (xxxiv) (გვ. 10, 12) [კონსტანტინოპოლი]

ჯვრის მონასტერი (iii) (vi) (vii) (viii) (x) (xi) (xii) (xiii) (xv) (xviii) (xxxix) (გვ.: 9, 10, 12, 13, 16)– ქართველთა მონასტერი იერუსალიმში
ჯრუჭის მონასტერი (iii) (xi) [საქართველო]

ჰრომანას მონასტერი (xxxvii) – იხ. რომანას მონასტერი
ჰრომანას წმინდა მოციქულთა ეკლესია (xxxvii)

ბიბლიოთეკები და მუზეუმები

ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი (xxix) (გვ. 10, 18) – გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი
რუსეთის სააზიო მუზეუმი (vi) (vii) (viii) (xiv) – ამჟამად რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლურ ხელნაწერთა ინსტიტუტი
პეტერბურგის საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკა (i) (ii) (xx) (გვ. 16) – ამჟამად რუსეთის ეროვნული ბიბლიოთეკა პეტერბურგში
საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოება (xvii) – დაარსებული იყო 1907 წელს თბილისში ექვთიმე თაყაიშვილის ინიციატივით.
საქართველოს ეროვნული მუზეუმი (გვ. 18)
საქართველოს ეროვნული მუზეუმი, სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმი (xvi) (გვ.: 10, 14)
ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი (iv) (xv) (xxxv) (xlii) (გვ. 10, 18)
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი (i-iii) (iv-xv) (xvii-xxviii) (xxx-xxxiv) (xxxvi-xliii) (xlv-xlviii) (გვ.: 10, 12, 18) – კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

INDEXES

LIST OF MANUSCRIPTS

According to geographical areas

Palestine: H-2123, H-2124, H-1662, K-181, H-1741, H-2337, H-2336, H-2339, S-383, S-353, H-1661, A-1347, H-1664, H-2338, K-25, 620 (ჯ-75), H-1348, Q-84.

Bithynia: H-1346.

Mt Athos: H-2251, A-1103, A-92, A-1769, A-1101, A-558, A-1105, A-1104, A-500, ხსლმ-12854-ხ, H-842.

Constantinople: S-143, A-648, A-1, A-96, K-176, Q-34, A-134, A-1335, H-1658.

The Antioch region: A-484, H-2211, A-845, A-142, K-76, Q-37, S-1276, H-1791.

Balkans: H-1760.

According to the Collections:

Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts (NCM)

Fund A: 1, 92, 96, 134, 142, 484, 500, 558, 648, 845, 1101, 1103, 1104, 1105, 1335, 1347, 1769.

Fund S: 143, 353, 383,1276.

Fund H: 842, 1346, 1348, 1658, 1661, 1662, 1664, 1741, 1760, 1791, 2123, 2124, 2211, 2251, 2336, 2337, 2338, 2339.

Fund Q: 34, 37, 84.

Giorgi Leonidze State Museum of Literature

ხსლმ-12854-ხ

State Historical Museum of Kutaisi

K: 25, 76, 176, 181.

Georgian National Museum, Svanety Museum of History and Ethnography (Mestia)

620 (ჯ-75).

Aleksidze Z. (i) (p. 27)
Amiranashvili Sh. (i) (ii) (vi) (vii) (viii)
Andrew of Crete (xix)
Avalishvili George (vi) (vii) (viii) (xiv) (p. 25)

Baadur, the son of Kvarkvare Atabagi (xLii) (p. 24)
Bakradze D. (xLvii)
Bardas Skleros (p. 22)
Barnaba Tbileli (x) (xix) (p. 21)
Barkalaia Benedict (xxv) (p. 24)
Basil II (p. 22) – Byzantine Emperor
Basil the Great (xx) (xxiv) (p. 20)
Berdzenishvili N. (xxv)
Bregadze T. (ix) (xxii) (xxxiii)

David III Kouropalates / David, King of the Geor gians (p. 22, 23) see Benefactors: Davit, King of Georgians (xx)
David Tbeli (ix) (xxxiii) (xLiii)
Djobadze V. (xL) (xLi) (xLii) (xLiv) (xLv)
Djodjua T. (xLvi)
Prince (Batonishvili) Domenti (iv)

St. Ephrem (xxiii) – Ephrem the Syrian
Ephrem Mtsire (xLv) (xLvi) (p.: 20, 21, 24)
Epiphane, the Bishop of the Cross Monastery (xix)
Eprem (xLv) = Ephrem Mtsire
St. Eptwmi (xxv) = Euthymius the Hagiorite
Euthymius the Hagiorite (ix) (xix) (xx) (xxi) (xxii) (xxiii) (xxiv) (xxv) (xxvii) (xxxi) (xxxii) (xxxiii) (xxxiv) (xxxvi) (xxxvii) (xLiii) (p.: 20, 21, 22, 23, 25)

Gabashvili Thimothy (xxx) (p. 20)
Gabunia Kirile (xviii)
George of Alexandria (ii) (p.: 20, 24)
George the Hagiorite (viii) (x) (xi) (xii) (xiv) (xxv) (xxviii) (xxix) (xxxviii) (xLi) (xLii) (xLiv) (p.: 20, 21, 22, 23, 25)
George Mtsire (x)
Giorgi (xxviii) = George the Hagiorite
Giorgi Deacon (xxiii) = George the Hagiorite
Gloveli Sh. (xvi)
Gregory the Great (xxi) (p. 21)
Gregory the Theologian (ix) (xxii) (xxxiii) (p. 20)
Guledani C. (p. 27)

Prince (Batonishvili) Ioane (xx)
Ioane-Tornike – a Georgian army commander, a monk, founder of the Iviron Monastery on Mt Athos (p. 22)
Isaac of Syria (xxiv) (p. 20)
Ivane, the son of Liparit (xL) (p. 23)

John Chrysostom (ii) (iii) (p. 20)
John the Hagiorite (p. 21)
Jordania T. (xxxii) (xLii)
John of Sinai (xxxvii) (p.: 20, 21)

Karalashvili Shalva (xxxii)
Kekelia V. (xi)
Khizanishvili N. (p. 27)
Kldiashvili D. (xxxi) (xxxii) (xxxiii) (xxxiv) (xxxv) (xxxvi) (xxxvii) (p. 27)
Kurtsikidze Ts. (xx)

Lavrenti Okribeli (Gogeladze) (xi)

Macarius of Egypt (iv)
Queen Marta (xiv)
Maximus the Confessor (xiii) (xxxvi) (p. 20)
Menabde L. (iii) (viii) (xiv) (xv) (xxi) (xxiv) (xxvii) (xxvi)
Metreveli E. (iii) (iv) (xi) (xiv) (xxiii) (xxv) (xLi) (xLvi)

Nikiphore (Nikoloz) Cholokashvili (viii) (xv)

Orbeliani Sulkhan-Saba (xxxiv) (xxxix) (p. 20)
Otkhmezuri Th. (xLvi)

Pantsulaia Ilia (xxi) (xxiv) (xxvi) (xxvii) (xxix) (p. 24)

Silogava V. (xvi)
Shakhbishvili Makhatar (xxxii)

Skhirtladze Z. (xxxi) (xxxii) (xxxiii) (xxxiv) (xxxv) (xxxvi) (xxxvii)

Takaishvili Ekvtime (xi) (xiii) (xix) (p. 25)
Queen Tamar (xxxviii) (p. 20)
Theodore the Studite (xii) (xxviii) (p. 20)
Theophilus the Hieromonk (xxvi) (p.: 20, 21)
Tsagareli A. (i)
Tsurtsumia M. (xi)

Uspensky Porphyry (i) (ii) (p.: 20, 24)

King Vakhtang VI (xLii)
Vlasi Urbneli (xi) (p. 21)

St. Zosimus (xxiii) – Zosimus of Palestine

Scribes

Ambrosi (xviii) [Palestine]
Arseni (xxii) [Iviron]
Arseni the Bishop (xxi) (p. 21) [Iviron]
Arseni Gogopa (xxiv) [Iviron]
Basili (xxii) [Iviron] = Basili Et'rat'a Malušisʒe (xxxiv)
Basili (xxxi) (xxxiii) [Constantinople] = Basili Et'rat'a Malušisʒe (xxxiv)
Basili Et'rat'a (xxxii) [Constantinople] = Basili Et'rat'a Malušisʒe (xxxiv)
Basili Et'rat'a Malušisʒe (Basili "the Parchment" Malushiszde) (xxxiv) [Constantinople]
Basili Torel-Q'opili (Basili ex-Toreli) (xLiv) [Antioch region]
Giorgi (xL) [Antioch region]
Giorgi the Monk (xLvii) [Antioch region]
Giorgi Dodisi (xi) [Palestine]
Grigol (xLviii) [Petriconi]
Grigol (xLviii) [Petriconi]
Grigol Čaxrexajsʒe (xv) [Palestine]
Dimitri Oǯik'isʒe (xvii) [Palestine]
Iovane (xxiii) [Iviron]
Iovane Dvali (xL) [Antioch region]
Iovane Meli (xxvii) [Iviron]
Iovane Mtavarajsʒe (xLv) [Antioch region]
Iovane Sap'q'ari (Iovane the Lame) (xxxviii) [Constantinople]
Ioane Grʒelisʒe / Grdzelisdze (xxi) (p. 21) [Iviron]
Ioane Okrop'iri / Oqropiri (xxi) (p. 21) [Iviron]
Ioane Taplaisʒe (xxv) [Iviron]
Iovane Q'ia (xiii) [Palestine]
Iovane son of Kscxiani (xvi) [Palestine]
Iordane (xx) (p. 23) [Iviron]
Ivane Sapareli (Ivane of Sapara - monastery in southern Georgia) (ii) [Palestine]
Ivane ǯibisʒe / Jibisdze (xLi)) (p. 24) [Antioch region]
Isak (xxxvi) [Constantinople]
Mikael (vi) [Palestine]
Mikael "from the land of Mcxeta" (town in eastern Georgia) (v) [Palestine]
Mikael Gwrgenisʒe (xii) [Palestine]
Mikael Dayalisoneli (xxv) [Iviron]
Saba K'uti (Saba the Cripple) (xix) [Bithynia]
Swmeon / Simeon Dvali (xxxvii) (p. 21) [Constantinople] = Swmeon (xL) [Antioch region]
Swmeon (xL) [Antioch region] see Benefactors: Swmeon
Teodore (xLiii) [Antioch region]
Šav-Zakaria (Black-Zakaria) (xLii) [Antioch region]
Zakaria Mirdat'isʒe (xxii) [Iviron]
Zosime (xxviii) [Iviron]

Benefactors

Arseni (xxiv) [Iviron]
Davit (xLi) [Antioch region] = Davit ǯibisʒe
Davit ǯibisʒe (xLi) [Antioch region]
Davit, King of Georgians (xx) – David III Couropalates

Gelasi (xxxvii) [Constantinople]
Grigol (xix) [Bithynia]
Grigol Eristavt-Eristavi (Grigol the Duke of dukes) (xLiii) [Antioch region]
Grigol the Hagiotire (xxxiv) [Constantinople]
Grigol the Priest (iv)= Grigol Xaritonc'mideli [Palestine]
Grigol Xaritonc'mideli (Grigol of St. Chariton) (iii) [Palestine]

Iacob the Deacon (xxv) [Iviron]
Iovane (xix) [Bithynia]

Iovane Golgoteli (Iovane of Golgotha) (vi) [Palestine]

K'wrik'e the Deacon of the Church of the Resurrection (ix) [Palestine]

Maxarebeli Okroq'majsʒe (xLviii) [Petriconi]
Mikael the Monk (xxii) [Iviron]
Mikael Panask'ert'eli (Mikael of Panaskerti - castle in historical Tao) (ii) [Palestine]
St'epane P'alavreli, son of Mcxeta (St'epane of Palavra, son of Mcxeta - town in eastern Georgia) (v) [Palestine]
Saba Prok'op'ec'mideli (Saba of St. Procophius) (xLii) [Antioch region]
Swmeon (xL) [Antioch region] see Scribes: Swmeon

Zakaria the Bishop (xxii) [Iviron] = Zakaria the Bishop of Bana, Syngelos
Zakaria the Head of Bishops (xxxv) = Zakaria the Bishop of Bana, Syngelos
Zakaria the Bishop of Valašk'ert'i (xxxi) = Zakaria the Bishop of Bana, Syngelos
Zakaria Valašk'ert'eli (of Valašk'ert') (xxxii) = Zakaria the Bishop of Bana, Syngelos (xxxiii)
Zakaria the Bishop of Bana, Syngelos (xxxiii) (p. 21) - Zakaria the Bishop of Bana (historical Tao-Klarjeti), Syngelos, former Bishop of Valashkerti
Zakharia Baneli, Syngelos (xxxvi) [Constantinople] = Zakaria the Bishop of Bana, Syngelos (xxxiii)

Artists

Anania (xLii) (p. 24) [Antioch region]

Mikael K'oreseli (Michael of Coressus) (xxxviii) (p. 20) [Constantinople]

Bookbinders

Iovane (xix) [Bithynia]
Basili Aγ[d]gomeli (Basili of Resurrection) (vi) [Palestine]
Grigol (xxii) [Iviron]
Grigol the Deacon (viii) [Palestine] (p. 22)
Nistereon (vi) [Palestine]
Teodore (xxiv) [Iviron]

INDEX OF PLACE NAMES

America (p. 19)
Antakya (p. 26) – see Antioch
Antioch (xli) (xlvi) (xlvii) (p. 23, 24) – the historical city of Antioch in Syria (modern city of Antakya, Turkey)
Antioch region (xl– xlvii) (p.: 19, 20, 21, 23, 24, 26)
Asenovgrad (p. 20) – a city in Bulgaria
Mt Athos (xx- xxx) (p.:19, 20, 21, 23, 24, 25)

Balkans (xlviii) (p.: 19, 26)
Bana (p. 21) – a Georgian diocese in Tao
Basiani (p. 21) – a historical province in South Georgia.
Bithynia (xix) (p.: 20, 22, 25) – an ancient region in northwestern Asia Minor
Black Mountain (xlii) (p. 24) – a mountainous land in the Antioch region
Bosporus (p. 20)
Bulgaria (p. 20)
Byzantine Empire (p. 22)
Byzantium (pp. 19, 20, 21, 24, 25)

Cilicia (xlvii) – the south coastal region of Asia Minor
Constantinople (xxxi-xxxix) (xl) (pp. 20, 21, 25)
Egypt (p. 23)
Europe (pp. 19, 25)
France (p. 25)
Georgia (iii) (xi) (xii) (xviii) (xx) (xxi) (xxii) (xxiv) (xxv) (xxvi) (xxvii) (xxix) (xxxiv) (xl) (xlii) (pp. 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25)
Greece (xix) (xx) (pp. 22, 23)
Holy Land (p. 24)

Javakheti (xii) – a historical province in the south of Georgia
Jerusalem (iii-xii) (xiv-xv) (xvii-xviii) (xix) (pp. 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25)
Kartli (xx) (p. 23) – a historical province in the east of Georgia
Mt Kasios (p. 26) – a mountain in the Antioch region

Mestia (pp. 19, 23) – a highland town in northwestern Georgia.
Miracle Mountain (p. 26) – a mountain in the Antioch region
Mtac'mida (Holy Mount) (xx) (xxiii) = Mt Athos

Mt Olimbo / Mt Olympos (xix) (p. 20) – a mountain in northwestern Asia Minor.
Palestine (i-xviii) (pp. 19, 20, 21, 24, 25)
St Petersburg (i) (ii) (vi) (vii) (viii) (xiv)
Russia (i) (ii) (viii) (pp. 19, 24, 25)
Samtskhe (p. 24) – a southern region of Georgia
Mt Sinai (ii) (pp. 20, 24)
Sinai peninsula (p. 19)
Soviet Republic of Georgia (i) (ii) (vi) (vii-viii) (xiv) (xx) (p. 25)
Svaneti (xvi) (xlvii) (xlviii) (p. 23) – a historical province in northwestern Georgia
Seleucia xlii – a seaport on the southern coast of Asia Minor
Shamakhi (xxii) – the capital of Shirvan (a historical region in the eastern Caucasus)
Stenimachos (p. 20) – a historical city in the Balkans (the modern city of Asenovgrad, Bulgaria)
Syria (xli), (xliv) (p. 19)
Tao (p. 21) – part of the Georgian historical region of Tao-Klarjeti
Tao-Klarjeti (p.: 19, 22) – historical southwestern Georgia
Tbilisi (xiii) (xvii) (xix) (p. 19)
Turkey (pp. 20, 26)

Upper Imereti (p. 23) – the upper part of the western region of Georgia

Valashkerti (p. 21) - a Georgian diocese in Basiani
Vani (xxxviii) – a town in the Imereti region of western Georgia

Churches and Monasteries

Monastery of Agiap'ant'i / Agiapanti (xxxvi) (p. 21) – a monastery in Constantinople
Monastery of Alaverdi (xL) – a monastery in the Kakheti region of eastern Georgia
St. Anne's hesykhasterion of Hromana (xxxvii) – a hermitage in the Monastery of Romana in Constantinople

St Catherine's Monastery (pp. 19, 20) – the principal monastery on Mt Sinai.
St Chariton's Lavra, Palavra (p. 20) see Monastery of St Xarit'on
Monastery of Chora (p. 20) see Monastery of Xora (Chora)
Monastery of the Cross (iii) (vi) (vii) (viii) (x) (xi) (xii) (xiii) (xv) (xviii) (xix) (pp. 19, 20, 21, 22, 25) – a Georgian monastery in Jerusalem

David Gareja (xxxvii) – a monastery complex in the Kakheti region of the eastern Georgia
Monastery of John the Baptist in David Gareja (xxii) (xxxiv)
Monastery of Daria (xvii) – a monastery in Tbilisi, Georgia
Dert'avi / Dertavi (iii) (p. 21) – a women's monastery near Jerusalem
Dert'upa / Dertupa (iv) (p. 21) – a women's monastery near Jerusalem
Church of Dzelicxoveli (the Wood of Life) (xLi) – a church in the Antioch region

Monastery of Ezra (xLv) – a monastery in the Antioch region

Monastery of Gelati (xxxviii) – a monastery in western Georgia
Gesmania / Gethsemane (v) – a monastery in Jerusalem
Golgotha / Golgota (vi) (xi) (xvii) (p. 22) – a chapel in the Church of the Holy Sepulchre in Jerusalem

Monastery of Hromana (xxxvii) see Monastery of Romana

Church of the Holy Apostles of Hromana (xxxvii) see Monastery of Romana

Monastery of Iviron (xxi) (xxiv) (xxv) (xxvi) (xxvii) (xxix) (pp. 19, 20, 21, 23, 24) – see Georgian Monastery on Mtac'mida (Holy Mount)

Monastery of Jruchi, (iii) (xi) (xiii) – a monastery in western Georgia
Kalip'oli (xLiv) see Kalip'os, Lavra of the Mother of God
Kalip'os / Kalipos, Lavra of the Mother of God (xL) (pp. 20, 21, 23) – a Georgian monastery in the Antioch region
K'ap'ak'ta / K'ap'p'ata / Kappatha (xiv) – a Georgian women's monastery in Jerusalem
K'ast'ana / Kastana (xLv) (xLvi) (pp. 20, 21) – a monastery in the Antioch region
Monastery of Katskhi (xL) (p. 23) – a monastery in western Georgia
Monastery of Khandzta (xL) – a Georgian monastery in historical Tao-Klarjeti
Lavra of K'rania / Krania of the Holy Mother of God (xix) (pp. 20, 22) - a monastery in Bithynia

Holy Lavra (xxv) see Georgian monastery on Mtac'mida (Holy Mount)
Monastery of Lerc'misxevi / the Valley of the Reeds (xLii) (pp. 21, 24) - a monastery in the Antioch region
Georgian Monastery on Mtac'mida (Holy Mount) (xxi) (xxii) (xxviii) (xxx) – the Georgian monastery on Mt. Athos (Iviron)
Georgian Church of Mtac'mida (Holy Mount) (xxiv) – the Church of the Mother of God in the Georgian monastery on Mt. Athos (Iviron)

Church of Nikozi (xix) – a church in eastern Georgia

Palavra (iii) see Monastery of St Xarit'on (Chariton) / Old Lavra
Monastery of P'et'ric'oni / Petritsoni (xLviii) (pp. 19, 20) – a Georgian monastery in the Balkans

Monastery of P'iγuri / Pighuri (xxii) (p. 21) – a monastery in Constantinople

Church of the Resurrection (ix) (p. 20) – a church in Jerusalem
Monastery of Romana (xxxviii) (p. 20) – a Georgian monastery in Constantinople
Monastery of Romanac'mida (Monastery of Holy Romana) (xli) (pp. 20, 21) – a monastery in the Antioch region

St Saba's Monastery (xiii) see St Sabbas' Lavra
St Sabbas' Lavra (i) (pp. 19, 20, 21, 24) – a monastery in Palestine
Monastery of the Mother of God in Sairme (xviii) – a monastery in Georgia
Monastery of Samtavro (xxii) – a monastery in the city of Mtskheta in eastern Georgia
Great Church of Shatberdi (p. 24) – a Georgian church in Tao-Klarjeti
Monastery of St. Simeon (xlv) (pp. 19, 20) – Monastery of St Simeon Stylites the Younger on the Miraculous Mountain in the Antioch region
Monastery of Shio Mghvime (xix) – a monastery near Mtskheta in eastern Georgia
Monastery of Shorata (xxxviii) – a monastery in Georgia
Monastery of St. Swmeon (xliii) (xlvii) see Monastery of St. Simeon
[Monastery of] Swmeon the Miracle-Worker (xli) see Monastery of St. Simeon
Tone (xlvii) – a chapel in the Monastery of St Simeon in the Antioch region
Vahani Caves (xii) – a monastery in Javakheti in southern Georgia
Monastery of St Xarit'on (Chariton) / Old Lavra / Palavra (ii) (iii) (iv) - a monastery in Palestine
Monastery of Xora (Chora) (xxxiv) – a monastery in Constantinople

Museums and liberaries

State Museum of Georgian Literature - Giorgi Leonidze State Museum of Georgian Literature (xxix) (pp. 19, 27) [Tbilisi, Georgia]
Georgian National Museum (p. 27)
GNM, Svaneti Museum (xvi) (pp. 19, 23) – Georgian National Museum, Svaneti Museum of the History and Ethnography [Mestia, Svaneti]
Historical and Ethnographic Society (xvii) – established in 1907 in Tbilisi by the Georgian historian and archaeologist Ekvtime Takaishvili.
Imperial Public Library (i) (ii) (xx) (p. 25) – now the National Library of Russia [St Petersburg]
Kutaisi State Historical Museum (iv) (xv) (xxxv) (xlii) (pp. 19, 27) [Kutaisi, western Georgia]
NCM (i-iii) (iv-xv) (xvii-xxviii) (xxx-xxxiv) (xxxvi-xliii) (xlv-xlviii), (pp. 19, 20, 21, 27) – Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts [Tbilisi, Georgia]
Russian Asiatic Museum (vi) (vii) (viii) (xiv) – now the Institute of Oriental Manuscripts of the Russian Academy of Sciences [St Petersburg]

ბიბლიოგრაფია

BIBLIOGRAPHY

ათონის ივერიის მონასტრის 1074 წლის ხელნაწერი [The Synodikon of the Iviron Monastery] = (გამოც.), *ათონის ივერიის მონასტრის 1074 წლის ხელნაწერი აღაპებით*, ა. ხახანაშვილისა და მ. ჯანაშვილის შესავლით, საიუბილეო გამოცემა ეკლესიის მუზეუმისა, თბილისი, 1901 *[The Synodikon of the Iviron Monastery of Mt. Athos of 1074*, Introductions by A. Khakhanashvili and M. Janashvili, the Jubilee edition of the Ecclesiastical Museum].

ალექსიძე, *Sin.* 50-ის ანდერძ-მინაწერები [Aleksidze, The Colophons of Sin. 50] = ზ. ალექსიძე, სინას მთის წმინდა ეკატერინეს მონასტრის ხელნაწერთა ახალი ქართული კოლექციის Sin. 50-ის ანდერძ-მინაწერები, ზ. ალექსიძე, *ქრისტიანული კავკასია*, II, თბილისი, 2011, გვ. 205-213 [Z. Aleksidze, The Colophons of *Sin.* 50 of the New Georgian Collection of Manuscripts at St. Catherine's Monastery of Mt. Sinai, in: Z. Aleksidze, *Caucasus Christianus, Historical and Philological Studies*, II].

ამირანაშვილი, *სამუზეუმო განძეულობა [Amiranashvili, The Museum Treasures]* = შ. ამირანაშვილი, საქართველოდან სხვადასხვა დროს გატანილი სამუზეუმო განძეულობა და მისი დაბრუნება, თბილისი, 1968 [Sh. Amiranashvili, *The Museum Treasures Taken out from Georgia at Different Times and Their Restitution*].

ბერძენიშვილი, *ათონის მონასტრის აღაპები* [Berdzenishvili, *The Synodikon of the Athos Monastery*] = ნ. ბერძენიშვილი, *ათონის მონასტრის აღაპები*, თბილისი, 2007 [N. Berdzenishvili, *The Synodikon of the Athos Monastery*].

კეკელია, *ჯვაროსანთა მოსახსენებლების შესწავლა* [Study of the Commemorations of Crusaders] = ვ. კეკელია, ქართულ სინოდიკონებში დაცული ჯვაროსანთა მოსახსენებლების პროსოპოგრაფიული შესწავლის საკითხისათვის, *საისტორიო კრებული (წელიწდეული)*, 1 (2011), გვ. 390-397 [V. Kekelia, On the Prosopographical Study of the Commemorations of Crusaders in the Georgian Synodika, in: *Historical Collection (Annuel)*].

კეკელიძე, ქართველ ქალთა კულტურულ-საგანმანათლებლო კერები [Kekelidze, Cultural and Enlightening Centres] = კ. კეკელიძე, ქართველ ქალთა კულტურულ-საგანმანათლებლო კერები საშუალო საუკუნეთა მახლობელ აღმოსავლეთში, კ. კეკელიძე, *ეტიუდები*, IV, თბილისი, 1957, გვ. 202-210 [K. Kekelidze, Cultural and Enlightening Centres of Georgian Women in Medieval Near East, in: K. Kekelidze, *Etudes*, IV].

მენაბდე, *კერები*, II [Menabde, Seats, II] = ლ. მენაბდე, *ძველი ქართული მწერლობის კერები*, II, თბილისი, 1980 [L. Menabde, *Seats of Ancient Georgian Literature Abroad*, II].

მეტრეველი, შავი მთის მწიგნობრული კერის ისტორიისათვის [Metreveli, On the History of the Black Mountain Literary School] = ე. მეტრეველი, შავი მთის მწიგნობრული კერის ისტორიისათვის XI ს. I ნახევარში, ე. მეტრეველი, *ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი*, I, თბილისი, 2007, გვ. 87-108 [E. Metreveli, For the History of the Black Mountain Literary School in the first half of the 11th c., in: E. Metreveli, *Philological and Historical Studies*, I].

მეტრეველი, ეფრემ მცირის ავტოგრაფი [Metreveli, Ephrem Mtsire's Autograph] = ე. მეტრეველი,

ეფრემ მცირის ავტოგრაფი, ე. მეტრეველი, *ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი*, I, თბილისი, 2007, გვ. 109-126 [E. Metreveli, Ephrem Mtsire's Autograph, in: E. Metreveli, *Philological and Historical Studies*, I].

მეტრეველი, *ათონის ქართველთა მონასტრის სააღაპე წიგნი* [Metreveli, *The Synodikon of Georgians' Monastery of Athos*] = ე. მეტრეველი, *ათონის ქართველთა მონასტრის სააღაპე წიგნი*, თბილისი, 1998 [E. Metreveli, *The Synodikon of the Georgian Monastery on Mount Athos*].

მეტრეველი, ჯვრის მონასტრის სააღაპე წიგნი [Metreveli,The Synodikon of the Monastery of the Cross] = ე. მეტრეველი, ჯვრის მონასტრის სააღაპე წიგნის უძველესი ფენის დათარიღებისათვის, ე. მეტრეველი, *ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი*, I, თბილისი, 2007, გვ. 203-204 [E. Metreveli, On the Dating of the Oldest Layer of the Synodikon of the Monastery of the Cross, in: E. Metreveli, *Philological and Historical Studies*, I].

მეტრეველი, დერტავისა და დერთუფას ხელნაწერების ირგვლივ (კოდიკოლოგიური შენიშვნები) [Metreveli, On the Manuscripts of Dert'avi and Dertupa (Codicologial notes)] = ე. მეტრეველი, დერტავისა და დერთუფას ხელნაწერების ირგვლივ (კოდიკოლოგიური შენიშვნები), ე. მეტრეველი, *ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი*, I, თბილისი, 2007, გვ. 260-276 [E. Metreveli, On the Manuscripts of Dert'avi and Dertupa, in: E. Metreveli, *Philological and Historical Studies*, I].

მეტრეველი, გიორგი ავალიშვილი [Metreveli, George Avalishvili] = ე. მეტრეველი, გიორგი ავალიშვილი - ბიბლიოფილი და კოლექციონერი, ე. მეტრეველი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, თბილისი, 2007, გვ. 139-153 [E. Metreveli, George Avalishvili – Bibliophile and Collector, in: E. Metreveli, Philological and Historical Studies, I].

მეტრეველი, იერუსალიმის ერთი ხელნაწერი [Metreveli, The Manuscript of Jerusalem] = ე. მეტრეველი, იერუსალიმის ერთი ხელნაწერი (მეცნიერული აღწერილობის ცდა), ე. მეტრეველი, *ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი*, თბილისი, 2007, გვ. 127-138 [E. Metreveli, The Manuscript of Jerusalem (An attempt at a scientific description), in: E. Metreveli, *Philological and Historical Studies*, I].

ოთხმეზური, დათარიღებისათვის [Otkhmezuri, On the Dating] = თ. ოთხმეზური, ეფრემ მცირის ავტოგრაფული ნუსხის – S-1276-ის დათარიღებისათვის, *მრავალთავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი*, 25 (2016), გვ. 31-39 [Th. Otkhmezuri, On the Dating of Ephrem Mtsire's Autograph S-1276, in: *Maravaltavi, Philological and Historical Studies*, 25 (2016)].

პატარიძე, ჯვირნიშნები [Pataridze, Watermarks] = რ. პატარიძე, XIV-XV საუკუნეების ქართული ხელნაწერების ჯვირნიშნები, *პალეოგრაფიული ძიებანი*, 1, თბილისი, 1965 [R. Pataridze, Watermarks of the 14th -15th cc. Georgian Manuscripts, *Paleographical Researches*].

სილოგავა, *სვანეთის წერილობითი ძეგლები*, I [Silogava, *The Written Sources of Svaneti*, I] = ვ. სილოგავა, სვანეთის წერილობითი ძეგლები, I, თბილისი, 1986 [V. Silogava, TheWritten Sources of Svaneti, I].

ქურციკიძე (გამოც.), *ბასილი კესარიელი* [Kurtsikidze (ed.), *Basil of Caesarea*] = ც. ქურციკიძე (გამოც.), *ბასილი კესარიელის სწავლათა ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი*, თბილისი, 1983 [Ts. Kurtsikidze (ed.), *Euthymius the Athonite's Translation of Basil of Caesarea's Teachings*].

ჯოჯუა, ეფრემ მცირის ჰომილეტიკური კრებული [Djodjua, The Homiletical Collection of Ephrem Mtsire] = ეფრემ მცირის ჰომილეტიკური კრებულის (S-1276a) 1370-1390-იანი წლების მინაწერის ცნობები მონღოლ სარდლებს – ულუსის ამირა შეიხ ჰასან ბოზორგსა და ამირა ალი ფადიშაჰს შორის 1336 წელს გამართულ ყარა დარას ბრძოლაში ტაოს ერისთავის, ამირღამბარ I ფანასკერტელის ვასალის, ტაოელი ფეოდალის, ბოცო წმედისძის, მონაწილეობის შესახებ, *საისტორიო კრებული*, 5 (2015), გვ. 216-285 [Information about the Involvement of Botso Tzmedisdze, the Feudal Lord of Tao, the Vassal of Amirghambar I Panaskerteli, Prince of Tao, in the Kara-Dara Battle between the Mongol Generals Amir of Ulus Sheikh Hasan Bozorg and Amir Ali Padishah in 1336, according to an Inscription dated to 1370-1390 in Ephrem Mtsire's Homiletical Compendium S-1276a, in: *Collection of Historical Studies*].

Бакрадзе, Сванетия [Bakradze, Svanetia] = Д. Бакрадзе, Сванетия, *Записки Кавказского отдела Императорского русского географического общества*, VI, 1861, стр. 19-128 [D. Bakradze, Svanetia, in *Records of the Caucasian Section of the Imperial Russian Geographic Society*, VI].

Djobadze, Materials = Djobadze, *Materials for the Study of Georgian Monasteries* = W. Djobadze, *Materials for the Study of Georgian Monasteries in the Western Environs of Antioch on the Orontes* (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 372, subsidia 48), Louvain, 1976.

Sautel – Leroy, *Répertoire* = *Répertoire de réglures dans les manuscrits grecs sur parchemin*. Base de données établie par J.-H. Sautel à l'aide du fichier Leroy et des catalogues récents, Bibliologia, 13, Brepols, Turnhout, 1995.

Skhirtladze, Kldiashvili, Georgian Manuscripts = Z. Skhirtladze, D. Kldiashvili, Georgian Manuscripts Produced in the 11th century Constatinople, in: *Dumbarton Oaks Papers*, 71 (2018), in press.

Tsurtsumia, Commemorations of Crusaders = M. Tsurtsumia, Commemorations of Crusaders in the Manuscripts of the Monastery of the Holy Cross in Jerusalem, in: *Jouran of Medieval History*, 38:3. Dol: 10.1080/03044181.2012.701878

Цагарели, *Памятники грузинской старины* [Tsagareli, *The Ancient Georgian Monuments*] = А. Цагарели, *Памятники грузинской старины в Святой Земле и на Синае. Православный Палестинский Сборник*, 4, 1 (1888) [A. Tsagareli, *The Ancient Georgian Monuments from the Holy Land and Mt. Sinai. Orthodox Palestinian Collection*].

ათონური კოლექცია, I [*The Athonite Collection*, I] = [ე. მეტრეველი (გამოც.), *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ათონური კოლექცია*, I, შემდგენლები: ლ. ახობაძე, რ. გვარამია, ნ. გოგუაძე, მ. დვალი, მ. დოლაქიძე, მ. კვაჭაძე, გ. კიკნაძე, გ. ნინუა, ც. ქურციკიძე, ლ. შათირიშვილი, მ. შანიძე, ნ. ჩხიკვაძე, თბილისი, 1986 [E. Metreveli (ed.), *Description of Georgian Manuscripts, the Athonite Collection*, I, compiled by L. Akhobadze, R. Gvaramia, N. Goguadze, M. Dvali, M. Dolakidze, M. Kvachadze, G. Kiknadze, G. Ninua, Ts. Kurtsikidze, L. Shatirishvili, M. Shanidze, N. Chkhikvadze].

ბრეგაძე (გამოც.), *აღწერილობა* [Bregadze (ed.), Description] თ. ბრეგაძე (გამოც.), *გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა*, თბილისი, 1988 [T. Bregadze(ed.), *Description of the Georgian Manuscripts of the Works of Gregory of Nazianzus*].

კოლექცია A, I_1 [*Collection A*, I_1] = ე. მეტრეველი (რედ.), *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა*, ტ. I_1, შემდგენლები: თ. ბრეგაძე, მ. ქავთარია ლ. ქუთათელაძე, თბილისი, 1973 [E. Metreveli (ed.), *Description of Georgian Manuscripts, Collection (A) of the Former Church Museum*, I_1, compiled by T. Bregadze, M. Kavtaria, L. Kutateladze, Tbilisi, 1973].

კოლექცია A, I_2 [*Collection A*, I_2] = ე. მეტრეველი (რედ.), *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა*, I_2, შემდგენლები: თ. ბრეგაძე, ც. კახაბრიშვილი, თ. მგალობლიშვილი, მ. ქავთარია, ლ. ქუთათელაძე, ც. ჯღამაია, თბილისი, 1976 [E. Metreveli (ed.), *Description of Georgian Manuscripts, Collection (A) of the Former Church Museum*, I_2, compiled by T. Bregadze, Ts. Kakhabrishvili, T. Mgaloblishvili, M. Kavtaria, L. Kutateladze, Ts. Djgamaia].

კოლექცია A, II_1 [*Collection A*, II_1] = ე. მეტრეველი (რედ.), *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა*, II_1, შემდგენლები: თ. ბრეგაძე, ც. კახაბრიშვილი, მ. ქავთარია, ლ. ქუთათელაძე, ც. ჭანკიევი, ლ. ხევსურიანი, თბილისი, 1986 [E. Metreveli (ed.), *Description of Georgian Manuscripts, Collection (A) of the Former Church Museum*, II_1, compiled by T. Bregadze, Ts. Kakhabrishvili, M. Kavtaria, L. Kutateladze, Ts. Chankiev, L. Khevsuriani].

კოლექცია A, II_2 [*Collection A*, II_2] = ე. მეტრეველი (რედ.), *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა*, II_2, შემდგენლები: თ. ბრეგაძე, ც. კახაბრიშვილი, ელ. მეტრეველი, მ. ქავთარია, ც. ჭანკიევი, ლ. ხევსურიანი, თბილისი, 2004 [E. Metreveli (ed.), *Description of Georgian Manuscripts, Collection (A) of the Former Church Museum*, II_2, compiled by T. Bregadze, Ts. Kakhabrishvili, E. Metreveli, M. Kavtaria, Ts.Chankiev, L. Khevsuriani].

კოლექცია A, IV [*Collection A*, IV] = კ. კეკელიძე (რედ.), *საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერები (A კოლექცია)*, IV, შემდგენელი - ქრ. შარაშიძე, 1954 [K. Kekelidze (ed.), *Description of Georgian Manuscripts of the State Museum of Georgia (A) Collection, IV*, compiled by Kr. Sharashidze].

კოლექცია A, V [*Collection A*, V] = ალ. ბარამიძე (რედ.), *საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერები (A კოლექცია)*, V, შემდგენელი - ლ. ქუთათელაძე, თბილისი, 1955 [A. Baramidze (ed.), *Description of Georgian Manuscripts of the State Museum of Georgia (A) Collection*,V, compiled by L. Kutateladze].

კოლექცია H, II [*Collection H*, II] = ი. აბულაძე (რედ.), *საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფილი მუზეუმის ხელნაწერები (H კოლექცია)*, II, შემდგენელი: ლ. ქუთათელაძე, თბილისი, 19 1 [I. Abuladze (ed.), *Description of Georgian Manuscripts of the State Museum of Georgia. Manuscripts of the Former Historical and Ethnographic Society of Georgia (H Collection)*, II, compiled by L. Kutateladze, Tbilisi, 1951.

კოლექცია H, III [*Collection H*, III] = კ. კეკელიძე (რედ.), *საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფილი მუზეუმის ხელნაწერები (H კოლექცია)*, III, შემდგენელი - ქ. შარშიძე, თბილისი, 1948 [K. Kekelidze (ed.), *Description of Georgian Manuscripts of the State Museum of Georgia. Manuscripts of the Former Historical and Ethnographic Society of Georgia (H Collection)*, III, compiled by K. Sharashidze].

კოლექცია H, IV [*Collection H*, IV] = კ. კეკელიძე (რედ.), *საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფილი მუზეუმის ხელნაწერები (H კოლექცია)*, IV, შემდგენელი - ე. მეტრეველი, თბილისი, 1950 [K. Kekelidze (ed.), *Descriprion of Georgian Manuscripts of the Georgian State Museum of Georgia, Manuscripts of the Former Historical and Ethnographic Society of Georgia (H Collection)*, IV, compiled by E. Metreveli, Tbilisi, 1950].

კოლექცია H, V [*Collection H*, V] = ა. ბარამიძე (რედ.), *საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფილი მუზეუმის ხელნაწერები (კოლექცია H)*, V, შემდგენელი - ლ. მეფარიშვილი, თბილისი, 1949 [A. Baramidze (ed.), *Description of Georgian Manuscripts of the State Museum of Georgia, Manuscripts of the Former Historical and Ethnographic Society of Georgia (H Collection)*, V, compiled by L. Meparishvili].

კოლექცია S, I [*Collection S*, I] = ე. მეტრეველი (რედ.), *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექციისა*, I, შემდგენლები: თ. ბრეგაძე, თ.ენუქიძე, ნ.კასრაძე, ლ. ქუთათელაძე, ქრ. შარაშიძე, თბილისი, 1959 [E. Metreveli (ed.), *Description of Georgian Manuscripts of the Former Society of the Promotion of Literacy among Georgians, (S) Collection*, I, compiled by Th. Bregadze, Th. Enukidze, N. Kasradze, L. Kutateladze, K. Sharashidze].

კოლექცია S, II [*Collection S*, II] = ე. მეტრეველი (რედ.), *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექციისა*, II, შემდგენლები: ა. ბაქრაძე, თ. ბრეგაძე, ე. მეტრეველი, მზ. შანიძე, თბილისი, 1961 [E. Metreveli (ed.), *Description of the Georgian Manuscripts of the Former Society of the Promotion of Literacy among Georgians, (S) Collection*, II, compiled by A. Bakradze, T. Bregadze, E. Metreveli, Mz. Shanidze].

კოლექცია Q, I [*Collection Q*, I] = ი. აბულაძე (რედ.), *საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, მუზეუმის ხელნაწერთა ახალი Q კოლექცია*, I, შემდგენლები: ე. მეტრეველი, ქრ. შარაშიძე, თბილისი, 1957 [I. Abuladze (ed.), *Description of Georgian Manuscripts of the State Museum of Georgia, New Q Collection of Museum manuscripts*, I, compiled by E. Metreveli, Kr. Sharashidze].

კოლექცია - ქუთაისი, I [*Collection Kutaisi*, I] = კ. კეკელიძე (რედ.), *ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი*, შემდგენელი - ე. ნიკოლაძე, თბილისი, 1953 [K. Kekelidze (ed.), *Description of Manuscripts, Academy of Science of Georgia SSR, Historical and Ethnographical State Museum of Kutaisi*, compiled by E. Nikoladze].

ლიტერატურის მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, I [*Description of the Manuscripts of the Museum of Georgian Literature*, I] = ლ. ბაქრაძე (გამოც.), *ლიტერატურის მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა*, XII-XIX საუკუნეები, I, შემდგენელი - თ. თვალავაძე, თბილისი, 2016 [L. Bakradze (ed.), *Description of the Manuscripts of the Museum of Georgian Literature*, I, compiled by T. Tvalavadze].

რეგიონების ქართული ხელნაწერები [*Georgian Manuscripts in the Regions*] = შ. გლოველი (რედ.), *საქართველოს რეგიონებში დაცული ქართული ხელნაწერები*, შემდგენლები: გ. გაგნიძე, შ. გლოველი, დ. გოგაშვილი, მ. კარანაძე, თ. ოთხმეზური, ნ. ჩხიკვაძე, თბილისი, 2015 [Sh. Gloveli (ed.), *Georgian Manuscripts in the Regions of Georgia, Catalogue*, compiled by G. Gagnidze, Sh. Gloveli, D. Gogashvili, M. Karanadze, Th. Otkhmezuri, N. Chkhikvadze].

სინური კოლექცია, I [*Sinai Collection*, I] = ე. მეტრეველი (რედ.), *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია*, I, შემდგენლები: ე. მეტრეველი, ც. ჭანკიევი, ლ. ხევსურიანი, ლ. ჯღამაია, თბილისი, 1978 [E. Metreveli (ed.), *Description of the Georgian Manuscripts, Sinai Collection*, I, compiled by E. Metreveli, Ts. Chankiev, L. Khevsuriani, L. Jgamaia].

Жордания, *Описание рукописей* [Jordania, *Description of Manuscripts*] = Т. Жордания, *Описание рукописей Тифлийского Церковного Музея Картлино-Кахетинского духовенства*, II, Тифлис, 1902 [T. Jordania, *Description of the Manuscripts of the Tbilisi Ecclesiastic Museum of Kartli and Kakheti Clergy*, II].